6

100 soruda / mitolojya / behçet necatigil

100 SORUDA

MİTOLOGYA

BEHÇET NECATİGİL

GERÇEK YAYINEVİ

100 SORUDA MİTOLOGYA

Behçet Necatigil

100 SORUDA DİZİSİ: 6
Birinci Baskı: 1969 / İkinci Baskı: 1973
Üçüncü Baskı: 1978 / Dördüncü Baskı: 1988 / Beşinci Baskı: 1995
Kapak: Sait Maden
Kapak Baskısı: Reyo Ofset
İç Baskı: Özal Matbaası
Cilt: Esra Mücellithanesi
95.34.Y.0091.49

ISBN 975-7551-17-1

BEHÇET NECATİGİL

100 SORUDA MİTOLOGYA

GERÇEK YAYINEVİ
İstiklâl Caddesi, Koçtuğ Han, No. 386, Kat 5
80050 Beyoğlu - İstanbul

BİR İKİ AÇIKLAMA

Yunanca kelimelerin; başta tanrı, insan ve yer isimlerinin imlâları; bilim kitaplarındaki şekliyle, asıllarına uygun yazılmıştır. Eski Yunan-Latin metinlerinin ve klasiklerin, Millî Eğitim Bakanlığınca çevrilmesine başlanmadan, yani 1940'dan önce Yunanca kelimeler, fransızcadan gelme bir alışkanlıkla, türkçeye hep latince söyleniş ve yazılışlarıyla geçer, yunanca «k, ai, ei» ler çokluk «e, ae, i» ile gösterilirdi; Aisopos, Sokrates yerine Aesopus veya Esop, Socrates yada Socrat der, öyle yazardık. Bu noktaya dikkat edilmelidir.

Yunanca kelimelerdeki y'ler ü gibi okunur. Meselâ Odysseus kelimesi Odüsseus, Enyo kelimesi Enüo okunmalıdır. Kh: h, ph: f, i'ler y okunacaktır. Örnekler — Akhilleus: Ahilleus, Aias: Ayas, Aineias: Ayneyas, Mykenai: Mükenay, Oreithuia: Oreytüya, Phoiniks: Foyniks, Phrygia: Frügya...

Yunanca bir isim latincede değişik olabilir. Meselâ Akhilleus latinlerde Achilles (Aşil), Odysseus, latinlerde Ulisses (Ülis)'tir. Aynı kişiyi, aynı kavramı belirten bir kelimenin iki dilde değişmeler gösterip göstermediği, parantez içi hatırlatmalardan anlaşılır.

Kitapta sadece Troia kelimesi, hep y harfiyle, yani türkçe imlâ ile Troya şeklinde yazıldı.

Soru 1 : Mitos ve Mitologya nedir?

Mitos (mythos), Yunancada söz öykü anlamına gelir. Mitoslar, ilkel insan topluluklarının, evreni, dünyayı ve tabiat olaylarını kişileştirerek yorumlamak, henüz sırrını çözemedikleri hayatın ve evrenin çeşitli görüntülerini bir anlam kolaylığına bağlamak ihtiyacından doğmuş öykülerdir.

Tabiatüstü ve fizikötesi kuvvetler yanı sıra, tabiat kuvvetleriyle savaşa girmiş, onları yenmiş veya yenememiş ilk yiğitlerin kimlik ve kişiliklerini belirtmesiyle de mitoslar, epos'lara, yani destanlara malzeme olur, destanları oluştururlar.

En kısa tanımıyla mitoslar; tabiat kuvvetlerinin kişileştirilmesi, canlı varlıklar veya ölümsüz tanrılar halinde tasarlanması; eposlar ise tarihten önceki insan topluluklarının ilkel tarihleri olduğuna göre, mitoslarla eposlar arasında yer yer aynı malzemeyi kullanmak, aralarında bağlantılar olan konuları değişik oranlarda ve farklı açılardan işlemek bakımından bir kesişme görülür:

Destan kahramanları, mitoslardaki tanrılar ve tanrısal kuvvetlerle hayattaki insanlar arasında köprüler kuran kişilerdir.

İlk çağların insanlarında tabiat kuvvetlerinin fizik ve etik etkilerini yansıtan mitoslar, dinlerin de başlangıcıdırlar; ilkel insanın fizik atılımlarına ek olarak metafizik ve psikolojik davranış ve yönsemelerini de belgelerler. Taşıdıkları sezgi gücü, yer yer insan yaradılışındaki zaaf ve tutkuları, çağlar üstü bir kesinliğe, çok yönlü bir kullanış imkânına bağlamış olmalarıyla mitoslar, bugün de sanatın yararlandığı bir ilham ve kültür kaynağıdırlar.

Mitoslar bilgisi ve mitosların sistemli bir şekilde toplamı demek olan mitologyanın bütün öteki milletlerin ilkçağ efsanelerinden önce akla, bu tür Yunan ve Latin öykülerini getirmesi, Yunan ve Latin mitologyalrının yüzyıllardır Avrupa sanat ve edebiyatını en geniş ölçüde beslemekte olmalarından geliyor.

Soru 2 : Yunan ve Latin Mitologyasını bilmek niçin gerekli?

Batıyı, Batı sanat ve edebiyatını, Tanzimattan bu yana bu mitosların Türk edebiyatındaki yansıma ve görüntülerini anlamak için gerekli. İsmail Habip Sevük'ün Avrupa Edebiyatı ve Biz (1940) kitabında şu satırlar, dolayısıyla bu sorunun da cevabıdır:

«Bugünkü Avrupa medeniyeti, Yunan ve Latin'den gelen ümanistliğe dayanır. Avrupa, büyük Rönesans'a o sayede erdi. Bugünkü medeniyet şu veya bu Avrupa milletlerinin değil, Yunan ve Latin'e eklenmiş Avrupanındır. Arada Ortaçağ Hıristiyanlığı da aşılanarak Yunan ve Latin'i Rönesans'a bağlayan ve Rönesans'tan zamanımıza kadar uzanan yekpare bir Avrupa medeniyeti. Bu, kül halinde bir nur cephesidir. Hangi millet bu nurlu cepheyi bütün endamıyla kendi diline aksettirebilmişse o «tam Avrupalı» olur. Avrupalı millet demek, Avrupa coğrafyasında bulunan demek değil. Avrupalı millet evvelâ bütün Antikite'yi, yani Yunan ve Latin'in belli başlı eserlerini, sonra diğer Avrupa milletlerinin de yine belli başlı kitaplarını kendi diline nakledendir.»

Böyle diyor İsmail Habip. Bir yandan kendi kültür kaynaklarımızdan yararlanırken bir yandan da Avrupa eserlerini, son yıllarda hattâ günügününe, çeviriyor, okuyoruz. Bunların anlaşılması için çok kere el altında bazı önbilgiler, yardımcı kitaplar bulunması gerekir. Sanatı, edebiyatı devamlı besleyen bir kaynak olarak, Yunan ve Lâtin mitologyası da böyle bir yardımcı.

Soru 3 : İlk Türk mitoslarına hangi eserlerde rastlıyoruz?

İlk mitoslara her milletin Kosmogoni'sinde, yani dünyanın yaradılışı efsanelerinde rastlanır. Efsane; bir tabiat olayının, bir varlığın, tabiat unsurlarından birinde olan bir değişikliğin, akıl dışı ve olağanüstü açıklama ve yakıştırmalarla anlatılan şekli dir. Dünyanın yaradılış efsaneleri, millî destanların, yani eposların başlangıç bölümleridir; eposların en eski parçaları, kosmogoni mitoslarında bulunur.

Türklerin yaradılış mitosları, Şaman dinine bağlı Altay Türklerinde görülüyor; Şaman dini dünyanın yaradılışı üzerine tasarlanmış mitoslara dayanır. Rus Türkologlarından Radloff

(1837 - 1919), Altay Türklerinin, bugün de masallar halinde anlatılagelen bu mitoslarından bazılarını derlemiş, yayımlamıştır ki, bunların en ilginç olanları meselâ Prof. Fuad Köprülü'nün Türk Edebiyatı Tarihi (1928) isimli eserinde de özet halinde bulunur.

Soru 4 : Bu kitapta Türk mitologyasından bahsedilmeyecek mi?

Tarihleri ne kadar eskiyse epos ve mitosları da o ölçüde eskidir milletlerin. Kültür ve din temas ve kaynaşmalarıyla her millet komşularından yeni yeni efsaneler alarak, onları özümleyerek bu kültür hazinesini zenginleştirir. Geniş bir coğrafya üzerine yayılmış bir millette mitologya pek bol çeşitlemelerle karşımıza çıkar.

Yalnız şunu da unutmamalı: Bu malzemenin, deniz altında birbirine bağlı büyük kara parçalarının, deniz üstünde yer yer uç vererek adalar halinde kendilerini belli etmeleri gibi, zaman içinde zincirleme sürüp gitmesi gerekir. Tarih kitaplarında uzak hâtıralar halinde kalmış eski Türk mitoslarının tarih boyunca sanat eserlerinde zaman zaman dirilemeyip varlıklarını belli edememiş ve ölü ata yadigârları olarak bir yerde donup kalmış bulunmaları, Türk destan ve mitologyasının bahtsızlığı olmuştur. Yoksa en azından Kosmogoni (dünyanın yaradılışı) ve eposlar bakımından çok zengin olan mitologyamıza bu kitapta geniş bir yer ayıramayacaksak bunun nedenleri hem bu düşünceler, hem de kitabımızın sayfa yetersizliğidir.

Soru 5 : Şaman dininin inançlarına, yani Altay Türklerine göre dünya nasıl yaradılmıştır?

Özet şöyle: — Daha yer ve gök yaratılmadan önce, her şey sudan ibaretti. Ne toprak, ne gök, ne güneş, ne de ay vardı. Bütün tanrıların en büyüğü, her varlığın başlangıcı ve insanoğlunun atası Tanrı Kara-Han, önce kendisine benzer bir mahluk yarattı ve ismine Kişi dedi. Kara-Han ve Kişi, iki siyah kaz gibi, rahatça, su üzerinde uçuyorladı. Fakat Kişi, bu mesut sükûnetten memnun değildi. O, Kara-Han'dan daha yükseğe uçmak istiyordu. Bu küstahlığı neticesinde, uçmak için lâzım olan kuv-

veti kaybederek derin ve sonsuz suya yuvarlandı. Tehlike içinde, nerdeyse boğulacak bir halde, Tanrı Kara-Han'dan imdat diledi. Kara-Han, Kişi'ye derinlikten yükselmesini emretti. Kişi yükseldi. Bunun üzerine, Kara-Han, Kişi'nin üstüne oturarak batmaktan kurtulması için denizden bir yıldız yükseltti. Kişi artık uçmaya muktedir olamadığından, Kara-Han dünyayı yaratmayı düşündü. Kişi'ye, suyun dibine dalarak dipten toprak çıkarmasını emretti ve çıkan toprağı su yüzüne serpti. Kişi, toprağı sudan çıkarınca, onun bir kısmını kendisine gizli bir dünya yapmak için ağzına sakladı. Fakat yukarı çıkınca ağzındaki toprak o kadar şişti, ki eğer Kara-Han tükürmesini emretmeseydi, artık nefes alamayarak boğulacaktı. Kara-Han'ın yarattığı dünya dümdüz bir sâhadan ibaretti; lâkin Kişi'nin ağzından çıkan toprak her tarafa fırlayarak bütün yeryüzünü bataklık tepeciklerle örttü. Bunun üzerine çok hiddetlenen Kara-Han, bu itaatsiz Kişi'ye Erlik lâkabını verdi ve onu Nur ve Işık dairesinden kovdu. Bundan sonra yeryüzünde başka adamlar yarattı: Dokuz dallı bir ağacı yerden bitirerek her dalın altında bir adam yarattı ki, bunlar yeryuvarlağındaki dokuz insan soyunun atalarıdır.

Erlik, dünyanın bu yeni yaratıklarının o kadar güzel ve iyi olduklarını görünce, onları kendisine vermesini Kara-Han'dan istedi. Kara-Han razı olmadı, lâkin Erlik onları fenalığa sevk ederek zorla kendisine çekmeyi biliyordu. Kara-Han, Erlik'in ayartışlarına kolayca kapılan bu ahmaklara kızdığından bundan böyle insanoğullarını kendi haline terk etmeye karar verdi. Erlik'i yeniden lânetleyerek yeraltındaki karanlıklar ülkesinin üçüncü katma sürdü. Kendisi için de göğün on yedinci katını bütün sakinleriyle beraber yarattı ve böylece göğün en yüksek katını oturma yeri olarak seçti. Kendi başlarına kalan insanlara koruyucu ve öğretici olarak, büyük Maytere'yi geri gönderdi. Erlik güzel göğü görünce o da kendisi için bir gök yaratmaya karar verdi ve bu maksatla Kara-Han'ın iznini aldıktan sonra kendi uyruğunu yani kandırdığı fena ruhları oraya yerleştirdi. Fakat bu fena ruhlar, Kara-Han'ın yarattığı dünyadaki insanlardan çok iyi yaşıyorlardı. Bu durum Kara-Han'ın canını sıktı. Erlik'in dünyasını tahrip için kahraman Mandişire'yi gönderdi. Onun kuvvetli mızrak darbeleri altında gök inlediği zaman Erlik'in seması parça parça yarılarak toprağa düştü. O zamana kadar düz olan dünya, düşen yıkıntılar yüzünden bozularak, büyük dağlar, derin boğazlar, balta girmez ormanlar vücuda geldi.

Kara-Han, Erlik'i yerin en derin bir katına sürdü; orada ne güneş, ne ay, ne de yıldız ışığı vardı. Kara-Han, ona dünyanın sonuna kadar orada oturmasını emretti.

Soru 6 : İlk Türk destanları nelerdir?

Saka Türkleri, İ. Ö. yedinci yüzyılda ilk Türk devletini kurup İ. Ö. ikinci yüzyıla kadar yaşattılar bu devleti. Saka Türklerinin İranlılarla yaptıkları savaşlar **Alp Er Tunga** destanında anlatılır. Firdevsi (932-1020)'nin Şehnâme'sinde parçalar var bu destandan. Şehnâme'ye Afrâsiyâb adıyla geçen Alp Er Tunga'yı, bilim dünyası, İ. Ö. yedinci yüzyılda yaşamış bir Saka hükümdarı olarak kabul ediyor.

Bir başka Saka hakanı da, İ. Ö. dördüncü yüzyılda yaşadığı sanılan Şu'dur. **Şu destanı**, Saka Türklerinin Makedonya hükümdarı İskender'le savaşlarını anlatıyor. O destandan bazı parçalara, on birinci yüzyılda derlenen Divanü Lûgat-it-Türk'te raslıyoruz. Fakat mitos bolluğu ve sonraki yüzyıllarda ve günümüzde daha sık hatırlanmaları bakımından Oğuz Kağan ve Ergenekon destanları daha önemlidirler:

Oğuz Kağan destanı, bilim dünyasınca Hun hükümdarı Mete olduğu kabul edilen Oğuz Kağan'ın doğuşunu, Orta Asya Türklerini bir bayrak altına toplayarak Hun hükümdarı oluşunu özetler.

Bozkurt destanı, bir türeyiş mitosudur. Göktürklerin dişi bir bozkurttan türediklerini hikâye eder.

Ergenekon destanı da öyle. Göktürkler, Ergenekon denen yerde çoğalır, demir bir dağı delerek feraha çıkar, büyük bir devlet kurarlar.

Tarihin, mitos dediğimiz potaya dökülerek efsane bileşimleriyle dondurulmuş şekli olan bu destanlar, ne yazık ki eski Çin kaynaklarında, 13. yüzyıl İran tarihleriyle 17. yüzyılda Ebülgazi Bahadır Han'ın Şecere-i Terâkime'si gibi eserlerde özetler halinde kaldı.

Soru 7 : Türk mitoslarını, eski destanlarımızın hiç değilse özetlerini toplu halde nerelerde bulabiliriz?

Edebiyat tarihlerimizin İslâmlıktan önceki Türk edebiyatı bölümlerinde destanlarımız üzerine açıklamalar, özetler, metin-

lerden örnekler bulursunuz. Mitoslarımız konusunda en son kitap, Murat Uraz'ın **Türk Mitolojisi** (1967) isimli eseridir. Gene son yıllarda Mustafa Necati Sepetçioğlu da Türk kosmogonisinin verilerini bir sanatçı açısından değerlendirip işleyerek **Yaratılış ve Türeyiş** isimli yeni bir eser yayımladı (1965).

Soru 8 : Yunan ve Latin mitologyası ilk defa kimlerin, hangi eserlerinde yazıya geçti?

Bu soruyu cevaplandırmadan önce Ege Medeniyeti'nin ne olduğunu, ne zaman doğduğunu hatırlatmamız lâzım.

Ege Medeniyeti, Ege denizine serpili adalarla Yunanistan, Makedonya ve Trakya'nın doğu; Anadolu'nun batı ve güneybatı kıyılarını içine alan bölgede gelişmiş medeniyettir. Bu medeniyetin ilk beşliği Girit Adası oldu.

Bu konuda en derli toplu açıklamayı Felicien Challaye'in Dinler Tarihi (Çev. Samih Tiryakioğlu, 1960) isimli eserinde bulabiliriz. Challaye, kitabının, Yunanistanın Dini bülümünde şunları yazıyor:

«İ. Ö. Üçüncü binyılla birinci binyıl arasında Girit'te, sonra da Peloponnesos'ta muhteşem medeniyetler vücut buldu ki, bunlara sırasıyla Ege, Minoe, ve Mykenai medeniyetleri denir. İ. Ö. üçbin yılına doğru Egeliler Girit'te bir imparatorluk kurmuşlardı, ki sonradan bunun nüfuzu, denizlerin uzak bölgelerine kadar yayıldı. Bu bir deniz egemenliği idi ki, en büyük genişleme devresi için buna, o devrin en büyük hükümdarı, efsanevî Minos'un adına izafetle, Minoe deniz egemenliği denir. Bu deniz egemenliği bilhassa Peloponnesos üzerinde derin bir etki yapmıştır. Mykenai'nin sarışın Akhaya'lıları kültürlerinin büyük bir kısmını esmer Egelilerden aldılar: 1600'e doğru ilk Mykenai devri başladı. Asıl Giritte ise Akhayalılar, 1400'e doğru üstünlüğü ele aldılar. Mykenai kralı Agamemnon'un idaresi altında birleşen Akhayalılar uzun bir kuşatmadan sonra Troya'yı zaptederek Hitit imparatorluğunu yok ettiler. Fakat sonradan onlar da istilâya uğradılar. 1100 yılına doğru kuzeyden gelen ve en zorluları Dor'lular olan başka Hind-Avrupalılar Akhaya'lıları Attika'ya ve adalara sürdüler. Bununla beraber istilâcılar, temsilcilerini kovdukları ya da yok ettikleri bu medeniyetin üstünlüğünü anlayacak kadar zeki idiler; nitekim bu medeniyetin inançlarıyla âdetlerini benimseyiverdiler.

Yunanistan'ın dinini incelemek için kutsal bir kitap kullanmaya imkân yoktur: Zira böyle bir kitap yoktu ve zorla kabul ettirilen bir dogma da hiçbir zaman var olmadı. Başlıca kaynaklar, Yunan edebiyatının eserleridir. Bunların başında Homeros'un, yahut bu adla gösterilen yazarın veya yazarların İlyada ve Odysseia adlı eserleriyle Hesiodos'un şiirleri vardır.»

Challaye'in Dinler Tarihi'nden bu satırları derli toplu bir hatırlatma olduğu için aldık buraya. Yoksa Ege ve Yunan medeniyeti konusunda temel ve sıhhatli bilgiler için, Prof. Arif Müfit Mansel'in Türk Tarih Kurumu yayınlarından, Ege ve Yunan Tarihi'nin okunması gerekir (1947, 2. baskı 1963).

Soru 9 : Homeros ve Hesiodos'un kimlikleri konusunda neler biliyoruz?

HOMEROS — İsadan önce dokuzuncu yüzyılda yaşadığı kabul edilen, fakat kimliği kesinlikle bilinmeyen Yunan şairi. Derlediği veya yazdığı iki büyük destan (biri on altı bin mısra tutan İlyada, öteki on iki bin mısralık Odysseia / konuları ilerde özetlenecektir /) Yunan mitologyası için hem ilk, hem de en büyük yazılı kaynaktır. İlyada destanının Azra Erhat ile A. Kadir tarafından, Türkçeye son ve en başarılı çevirisi tek kitap halinde de yayımlandı (1967).

HESİODOS — İsadan önce sekizinci yüzyılda yaşamış. Yoksul bir çiftçinin oğlu. Aiolia'nın Kyme şehrinden (Foça'nın kuzeydoğusunda), Yunanistanda Boiotia'nın Askra şehrine göç etmiş. Helikon yamaçlarında koyun güderken musalar, yani ilham perileri ona şairlik bağışlamışlar. Nerde öldüğü kesinlikle bilinmiyor. İşler ve Günler (Türkçesi Suat Yakup Baydur, 1948) ile Tanrıların Yaratılışı (Theogonie) isimlerinde iki uzun şiiri, Yunan mitologyasının, Homeros destanlarından sonra, en değerli yazılı belgeleri sayılıyor.

Buraya, mitosları ilk işleyenlerden bazı Yunan şairlerini daha ekleyebiliriz:

SAPPHO — İsadan önce 7. - 6. yüzyıllarda Lesbos (Midilli) adasında yaşamış, ilk Yunan kadın şairi. Şiirleri, Cevat Çapan çevirisi olarak Türkçede kitap halinde de çıktı (1966).

PİNDAROS — Thebai'li şair, İsadan önce 518 - 446 yıllarında yaşamış.

KALLİMAKHOS — Kyrene'li şair (İ. Ö. 310 - 240).

THEOKRİTOS — İsadan önce 3. yüzyıl başlarında yaşamış Syrakusa'lı Yunan şairi. Bukolika isimli eseriyle pastoral şiirin ilk büyük öncüsü. Yunan Çoban Şiirleri adıyla Türkçeye de çevrildi bu şiirler. Gerek bu, gerekse başka şiirlerinde mitosları değerlendirdi Theokritos.

Soru 10 : Eserlerinde mitolojiyi da işlemiş ilk Latin şairleri kimlerdir?

VERGİLİUS — İsadan önce 70-19 yılları arasında yaşadı. Bukolika adı altında topladığı şiirleri Theokritos örneğini geliştiren pastoral şiirlerdir. (Türkçeye son çevirisi, Sığırtmaç Türküleri adıyla, İsmet Zeki Eyüboğlu tarafından, 1962).

Vergilius'un mitolojiyi daha geniş kucaklayan eseri Aeneis destanıdır. Bu destanın yeni bir çevirisini de Doç. Dr. Oktay Akşit yaptı (1968).

Lucretius (İ. Ö. 98 - 55) ve Latinlerin en büyük şairlerinden sayılan **Horatius** (İ. Ö. 65 - 8) da bu konuda Vergilius'tan sonra hatırlanacak Roma şairleridir.

Soru 11 : Ya tragedya, komedya şairleri?

Mitosları büyük sanat güçleriyle asıl onlar sonraki yüzyıllara aktardılar. Yunan Edebiyatında İsadan önce 5. yüzyılda, Attika'lı şairler diye de anılan üç büyük tragedya şairi: **Aiskhylos, Sophokles, Euripides** tragedya ve gene o yüzyılda **Aristophanes** komedya türünde ün saldılar. Aiskylos 90, Sophokles 123, Euripides 92 oyun yazmış ama hepsi günümüze gelememiş bu eserlerin. Aiskhylos ile Euripides'ten yedişer, Sophokles'ten de 19 oyun kalmış bugüne. Aristophanes'in mevcut oyunları ise 11 tane. Bu oyunların hepsi, birkaç kere, Türkçeye de çevrildi.

Latin edebiyatında 10 eseriyle en ünlü tragedya şairi **Seneca** (İ. Ö. 4 - İ. S. 65), en tanınmış komedya yazarı ise 21 eseriyle **Plautus** (İ. Ö. 244 - 184)'tur.

17. yüzyıl Fransız klasisizminin büyük tiyatro yazarı Racine, eserlerinin çoğunun konusunu Eski Yunan'dan aldı, Yunan tragedyasını benimsedi, başarıyla taklit etti. Çağdaşı Corneille ise Romalılara hayrandı. Bu yüzden, Corneille'in eserlerinde de Latin mitos ve tragedyalarının etkileri görülür.

Soru 12 : Roma dininde etkileri olan Latin mitologyası nerede doğdu? Yunan mitologyası ile Latin mitologyası arasında benzerlik var mı?

Latin mitologyası İtalyada doğdu. Felicien Challaye, yukarda andığımız Dinler Tarihi'nde bu konuyu şöyle özetliyor:

«Görünüşe göre, tarihten önceki çağlarda İtalya, iki ayrı insan grupunun işgali altındaydı. Bunlardan birincisi Giritlilerle Kıta Yunanistanı'nın Pelasg'larına yakın ve daha ziyade durağan olan Akdenizliler; ikincisi de Hindistanı, İranı ve Yunanistanı işgal edenler gibi, kuzeyden gelmiş olan göçebe Hind-Avrupalılardı. Roma'nın ve İtalya'nın dini, eski bir yerli din olarak meydana çıkmaktadır; fakat buna Hind-Avrupalılar, Etrüskler, Yunanistan ve nihayet Doğu tapınışları da bir şeyler katmışlardı. Sırası gelmişken, zaten kendileri de daha önce Hellen (Yunan) etkisi altına girmiş olan Etrüsk'lerin, Roma'ya buyruklarını dinleten tek kavim olduklarını; Yunanistanın ise, gelişiminin çeşitli çağlarında Roma ve İtalya dinini etkilemiş olduğunu kaydedelim.»

Buna göre, ve ilerde de göreceğimiz gibi, Latin (veya: Roma) mitologyası ile Yunan mitologyası arasında birçok kesişmeler, benzeşmeler vardır; meselâ tanrıların isimleri zaman zaman değişirse de öyküleri, çokluk aynı kalır.

Soru 13 : Yunan mitologyasına göre dünya, evren nasıl yaratıldı?

KHAOS — Önce Khaos vardı. Bu boş ve sonsuz mekândan ilk tanrıça **GAİA** (Lat. Tellus) yani toprak, yani yeryüzü ve **TARTAROS**, yani toprağın altı ve **EROS** yani aşk var oldu. Gaia'nın kocası yoktu; ilk tanrıça Gaia, kendiliğinden dağları, denizleri ve **URANOS**'u yani gökyüzünü doğurdu. Tanrıların atası Uranos'tur.

Gaia ile Uranos'un birleşmelerinden Titanlar, yüz kollu devler olan Hekatonheir'ler ve Kyklop'lar meydana geldi (bunlar için bk. soru: 30.) Fakat Uranos, bütün bu çocuklarını anneleri Gaia'nın karnında saklıyor, onları gün ışığına çıkarttırmıyor, göstermiyordu. Buna kızan Gaia, Titan'lardan biri olan, oğlu Kronos'u kandırdı.

KRONOS — Babası Uranos'un üretim organını kesti, denize

attı. Evrenin sahibi şimdi Kronos olmuştu. Kronos'un, kız kardeşi **RHEİA**'dan çocukları doğdu: Yani Rheia, Kronos'a Olympos tanrılarını doğurdu. Fakat evrenin tek egemeni Kronos da, doğar doğmaz yutuyordu kendi çocuklarını. Oğulları Hades ile Poseidon ve kızları Hestia, Demeter ve Hera, bu şekilde yutulmuşlardı.

Kronos'un oğullarından biri de Zeus'tur.

Soru 14 : Yunan ve Latin klasiklerinde ve başka Batı eserlerinde, mitolojik isimlerden en çok Zeus ve İupiter isimlerine raslıyoruz; niçin?

ZEUS — Yunan tanrılarının en güçlüsüdür Zeus; çevresi ve etkisi en geniş olanı. Zeus'u Yunanlılar Balkan yarımadasına göçleri sırasında getirdiler. Zeus için, tanrıların ve insanların babası diyorlardı. Göçmen Yunanlıların Zeus'u ile Yunanistan'ın yerli halkının tanrıları arasında bazı ilişkiler kuruldu. Yerli Argos tanrıçası Hera, Zeus'un karısı oldu; en eski tanrılar, Zeus'un kardeşleri bilindi (°Hera, Hades, Poseidon). Girit, Asya ve Trakya'dan alınma yenice tanrılar (°Athena, Apollon, Artemis, Ares, Dionysos..) Zeus'un çocukları sayıldılar. Bir Girit mitosuna göre Zeus'un doğuşu şöyle olmuştu: Kronos, tacını tahtını elinden almasınlar diye, Rheia'nın doğurduğu çocuklarını yutardı. Zeus doğunca Rheia, Kronos'a doğurduğu çocuk yerine bir kaya parçası yutturdu, çocuk Zeus'u Girit'te bir mağarada gizlice büyüttü (°Amaltheia, °Kureta'lar). Zeus büyüyünce Kronos'u tahtından indirdi. Dünya eğemenliğini, kardeşleri Poseidon ve Hades ile bölüştü: Poseidon'a denizleri, Hades'e yeraltı ülkesini verdi.

SOTER — Kurtarıcı. Tanrıların, özellikle Zeus'un ek-adıdır.

İUPİTER — Romalıların, tarihten önceki zamanlardan gelen, en eski, en büyük tanrısı. İupiter, gök ışığının (yıldızların, şimşeğin) tanrısıdır. Bu yüzden dolunay zamanı, İupiter için kutsal sayılır. Etrüsk'lerin etkisiyle İupiter, İuno ile Minevra'ya bağlanmış, bir üçleme yapılmıştı. Roma'nın son kiralları Tarquinus'lar, bu üç tanrı için Capitolium'da bir tapınak kurdular, Roma'daki başka İupiter tapınaklarının en önemlileri, Palatinus tepesi eteğindeki İupiter Stator ile İupiter Victor tapınaklarıydı. İupiter, Yunanlıların Zeus'unun yerini tutar.

SABAZİOS — Phrygia tanrısı. İyi edici, selâmete çıkarıcı

sıfatıyla özellikle İ.S. ikinci yüzyılda Roma imparatorluğunda saygı, tapkı gördü, İupiter ile bir tutuldu. Tanrıya, yüzük ve serçe parmakları kapalı, öteki üçü açık, takdis pozunda, bronz eller adanırdı.

Soru 15 : Zeus'un öbür iki erkek kardeşi Poseidon ile Hades mitoslara ne şekilde geçtiler? Görünüşleri, kılıkları nasıldır?

POSEİDON (Lat. Neptunus) — Denizlerin, suların tanrısı; en eski tanrılardan biri. Daha Dor'ların göçlerinden önce Peloponnesos ile Boiotia'da saygı-tapkı görürdü. Poseidon, üç-dişlisiyle denizleri allak bullak eder, karaları sarsar, depremler yollardı. Bunun için, Poseidon'a Enosikhthon ile Gaieokhos (yerin altında yürüyen) da denir. Poseidon, atların da tanrısıydı (bu niteliğine Homeros'ta rastlanmaz), en eski efsanelerde sık sık at şeklinde tasvir edilir. Şerefine tertiplenen araba yarışları içinde, Korinthos'ta yapılan İsthmia yarışları en meşhurlarıdır. Atina'daki Erekhteion'da, Poseidon'la Athena arasındaki yarışın izleri görülür: Poseidon, üç dişli asâsını vurunca kayada koca bir yarık açılmıştı. Denizci İonia'lılar, denizlerin tanrısına, özellikle, balıkçılığın koruyucusu, pirî diye saygı-tapkı gösterirler, şerefine Panionia şenliklerini kutlarlardı. — Yüceliğine uygun bir şekilde, Zeus'un kardeşi olan Poseidon, Amphitrite ile evlenmişti; Amphitrite deniz dibi tanrıçasıdır. Bütün deniz yaratıkları (°Nereid'ler, °Triton'lar), Poseidon'un maiyetini teşkil ederler. Poseidon'un oğullarından biri Amykos'tur. Bebryk'lerin kıralıydı. Ülkesinin kıyılarına gelen yabancıları yumruk döğüşüne zorlar, yenilenleri öldürürdü. Argonautlar, Bebryk'ler iline geldiklerinde Amykos, Polydeukes'e yenildi, artık tehlikesiz bir hale geldi. Poseidon'un bir diğer oğlu Kyknos'tu; Akhilleus onu Troya önünde öldürdü.

HADES (Lat. Orcus) — Kronos'un üç oğlu (Zeus, Poseidon ve Hades), dünyayı aralarında bölüştükleri vakit Hades'in payına yeraltı düşmüştü. İnsanların ve tanrıların hiç sevmedikleri Hades, karısı Persephone (°Demeter) ile beraber, yer altında gölgeler halinde dolaşan ölülere hükmeden sert, zalim bir tanrıdır. Hades kelimesi, «görünmiyen» anlamına gelir: Sihirli bir tulga onu görünmez yapar. Ülkesinin, girenlere daima açık kapısından, kimse dışarı çıkamaz. Hades kelimesi klasik çağda

yalnız yeraltı hâkiminin adı olarak kullanılmış, Yeraltı ülkesi anlamına kullanılmamıştı. Hades'in bir adı da PLUTON'dur.

Soru 16 : Zeus'tan olma tanrılar kimlerdir, ve nedir öyküleri, nitelikleri?

Zeus'un dört oğlu Apollon, Ares, Hephaistos ve Hermes'tir:

APOLLON — «Tanrılar içinde en Yunanlı olanı» Apollon, Yunanistan'a çok eski çağlarda Küçük-Asya'dan geldi. Leto, ikiz kardeşler Artemis ile Apollon'u Delos adasında doğurmuştu. Apollon'un sık sık rastlanan adlarından biri Phoibos (ışıldayan)dır. İlk zamanlarda Apollon: 1) Ekim-tarım tanrısıydı. Hasat öncesi Thargelion, sonbahardaki Pyanopsion ayları kutsal sayılır, bu addaki törenlerde Apollon kutlanırdı. 2) Çobanların tanrısıydı, kurtları sürülerden uzak tutardı. 3) Sağlık ve ceza tanrısıydı. Oklarıyla etrafına veba ve ölüm saçardı (İlyada'nın baş tarafları); Niobe'nin oğullarını bu oklarla öldürmüştü. Bir yandan da hastalıkları iyi eder, insanları suçlarından temizler, günahları giderirdi. Sonradan sağlık tanrılığında Apollon'un yerini oğlu Asklepios aldı. 4) Apollon, geleceği haber veren tanrı diye de bilinirdi. Sonraları: 5) Şehir kapıları bekçiliğinden ötürü, yeni kurulan şehirlerin, piri, koruyucusu, halk hayatının düzenleyicisi kabul edildi. Yollar, kapılar tanrısı olarak Apollon'un adlarından biri Agyieus'tur. Yunan evlerinin kapıları önüne sivri direkler dikilir, bu kutsal direkler başlangıçta tanrının kendisini temsil ederlerdi. 6) Güzel sanatların, ilmin, özellikle müziğin tanrısı oldu. Kithara çalıyor, Musa'ların korosunu yönetiyordu. 7) Ancak 6. yüzyılda güneş olarak görünür. Apollon'un güneş şeklinde tasavvuru düşüncesini Eflâtun da benimsemişti.

Romalıların öğrendikleri ilk Yunan tanrısı Apollon oldu. Romalılar Apollon'u İ. Ö. 496 da İtalyada kurulmuş en eski Yunan kolonisi Kumae'den aldılar. Roma, 212'den sonra Apollon şerefine oyunlar düzenlemeye başladı. İmparator Augustus, kendi koruyucu tanrısının Apollon olduğunu söylerdi. İ. Ö. 17 de şair Horatius, övgülerinde Apollon'u güneş tanrısı olarak yüceltir. — Apollon'un kutsal ağacı, defne (°Daphne) dir. Apollon ile Kyrene'nin oğlu Aristaios da hayvan gütmenin, zeytin yetiştirmenin, arıcılığın tanrısıdır.

ARES — Zeus ile Hera'nın oğlu. Taş taş üstünde bırakmayan kanlı savaşlar tanrısı. Yurdu, azgın Thrakia. Tanrılar için-

de en sevilmeyeni. Romalılar, onu kendi tanrıları Mars ile bir tutarlar. Ares'in bir başka adı ENYALİOS'tur. Savaş tanrıçası Enyo da Ares'in yanındadır hep.

HEPHAİSTOS (Lat. Vulcanus) — Ateş tanrısı; demircilerin, zanaatkârların tanrısı. İki ayağı da topaldı. Homeros, bunun sebebini iki efsanede, ayrı şekillerde anlatır: Birinciye göre (İlyada I, 590 v.d.) babası Zeus, karısı Hera ile çekişirken Hephaistos, annesi Hera'dan yana çıkmış, Zeus da oğlunu Lemnos adasına fırlatmış, Hephaistos bu yüzden topal kalmıştı. İkinci efsaneye göre (İlyada XVIII, 394 v.d.) Hephaistos topal doğmuş, annesi Hera da onu Olympos'tan aşağı atmış, fakat nereid'lerden Thetis ile Eurynome, çocuğu kurtarmışlardı. — Hephaistos, bir Küçük-Asya tanrısıydı; özellikle Lemnos adasında erken sönmüş bir yanar-toprakta saygı tapkı görürdü. Sonraları, yanardağların içinde çalıştığı düşüncesine geçildi. Tanrılar, kahramanlar için o güzel görklü silâhları, zinet-sanat eserlerini yanardağlarda yapıyordu: Tanrıların tunçtan evlerini, Pandora'nın heykelini, Eros'un oklarını, Helios'un arabasını, Akhilleus'un pusatlarını hep o yaptı. Kendisine altından iki de cariye yaptı; hareket eden, konuşan bu kızlara dayanarak yürürdü. Böyle güzel şeyler yaratan sanatkâr, çirkin ve sakat olduğu halde en güzel tanrıça ile (Aphrodite veya Kharis) evlendi. Atina'da zanaatkârlar, Athena ile birlikte Hephaistos'u mesleklerinin piri bilirlerdi. Atina'daki Theseion tapınağını Hephaistos yapmıştı. Resimlerde elinde bir kıskaç sakallı bir adam olarak görülür; sol ayağı kısadır ötekinden.

HERMES (Lat. Mercurius) — Yunanistan'da yol kenarlarındaki taş yığınlarında saygı gören Arkadia'lı tanrı. 1 - Sürülerin tanrısı. En eski Yunan sanatında Hermes, çok kere omuzlarında bir koçla tasvir edilir. Çobanların tanrısı Pan, Hermes'in oğlu sayılır. 2 Çobanlar, sürülerini hile yoluyla da çoğaltmaya çalıştıklarından, Hermes hile tanrısı, hırsızların piri oldu. Apollon'un sığır sürüsünü Hermes çalmıştı. Becerikliliği sayesinde sürterek ateş yakmayı, lyra'yı, Pan kavalını Hermes icadetti. Güzel ve kandırıcı konuştuğu için hatipler de onu kendilerine tanrı edindiler. 3 Hermes'in taş yığınları (Hermes'ler) yolculara yol gösterirdi. Hermes yolcuları korur, yolları beklerdi. Böylece ticaret tanrısı; kanatlı ayakkabıları ve yol başlığıyla tanrıların habercisi oldu. 4 - Taş yığınları, çok kere mezar tümsekleriydiler. Bu yüzden Hermes ile ölüler arasında bir bağlantı kuruldu. Hermes, yerüstü yeraltı arasında ulak ve aracı oldu. Ölen

lerin ruhlarını Yeraltı ülkesi'ne Hermes iletiyordu. 5 - Hermes'in elindeki değnek, aslında bir sihirbaz değneği idi, bet - bereket saçıyordu. Hermes bu değnekle insanları uyutuyor, onlara rüyalar yolluyordu. İ. Ö. VI. yüzyıldan sonra Hermes'in değneği, tellâl asâsı oldu (Keyrkeion, Lat. Caduceus). 6 - İlk zamanlarda Hermes saçlı - sakallı bir adam olarak tasvir edilirdi. Sonraları, ayağına çabuk bir delikanlı haberci şeklinde düşünüldü. Palaistra ve gymnasion'lardaki gençliğin koruyuculuğu da Hermes'e verildi.

Mitos, Hermes'i Zeus ile Maia'nın oğlu olarak gösterir. Maia, Hermes'i Arkadia dağı Kyllene'de doğurmuştu. Çocuğun ilk yaramazlıklarını (Apollon'un sığırlarını çalışını, lyra'yı icad edip barışmak üzere Apollon'a hediye edişini) Homeros, bir şiirinde çok nükteli bir şekilde tasvir eder (Hermes'e hymnos şiiri).

Hermes'in bir başka adı ARGEİPHONTES'tir. Tanrı Hermes'in yol kenarlarında bulunan ve HERME'ler denen kutsal taş yığınları ortasına bir sütun dikilir, bu sütun tanrıyı sembolize ederdi. Sütunun üzerine bir heykel başı konur, yanına bereket, bolluk sembolü olarak tahtadan bir erkek üretim organı (phallos) takılırdı. Hermes, yolların koruyucusu olduğu için, şehirlerde sokak kenarlarına, ev önlerine Hermes büstlü taş sütunlar konurdu. Bunlar çok kutsaldılar. Donanmanın Sicilya'ya hareket edeceği gece, Atina'da (İ. Ö. 415) bu sütunların tahrip edilmesi, halkı büyük ölçüde galeyana getirdi. Büyük bir devlet davasında birçok ölüm ve sürgün cezaları verildi, ama asıl suçlular asla meydana çıkmadı. Başka tanrıların yahut insanların başlarını taşıyan bu gibi sütunlara da Herme denirdi. İ. Ö. dördüncü yüzyıldan itibaren iki büstü tek sütunda birleştirmek, pek rağbet gören bir âdet oldu. Sütunda iki başın arka tarafları birleşiyor, değişik iki çehre taşıyan tek baş haline giriyordu. Meselâ Sokrates ile Seneca, Aristophanes ile Menandros bu şekilde birleştiriliyordu.

Soru 17 : Dionysos'u şarap tanrısı biliyoruz, Zeus'un oğulları arasında adı geçmedi; Zeus'un oğlu değil mi?

Oğlu. Fakat karısı Hera'dan değil de ölümlü bir kadından olduğu için Dionysos, ikinci derecede tanrılar arasında yer alır. Mitosu şöyle:

DİONYSOS — Bakkhos da denir (Latincede: Bacchus yahut:

Liber). Şarap tanrısı. Zeus'un Thebai'li Semele'den olan oğlu. Semele, Zeus'u gerçekteki haliyle görmek istemişti. Bu, onun ölümüne sebep oldu. Çünkü Zeus, bir yıldırım şeklinde göründü. Semele öldüyse de Zeus, henüz doğmamış olan çocuk Dionysos'u kurtardı, doğana kadar onu kendi baldırında sakladı. Sonra Nysa'daki nymphe'lere verdi; Dionysos'u bu nymphe'ler büyüttüler.

Dionysos, bir Thrakia tanrısıydı. Coşkunluk dolu kültü, Yunanistan'a tarihi devirlerden biraz önce gelmişti. "Bakkha'lar denen kadınlar, tanrıyı çılgınca kutlarlar, ormanlarda dağlarda raksederlerdi. Şerefine düzenlenen bu çılgınca şenliklere engel olmak isteyen erkekleri Dionysos cezalandırırdı (Pentheus / "Bakkha'lar / "Lykurgos). Sonunda Apollon, Delphoi'deki kâhinlik tapınağına bu yeni tanrıyı da aldı. Kış aylarında tapınak, Dionysos'un oldu. Dionysos tapımı, böylece bir düzene girdi. Atina'da üç gün süren bahar bayramına (Anthesteriai), yanında Satyr'ler, Silen'ler ile Dionysos da katılırdı. Atina'da tragedia, bu maskeli tanrı (Dionysos Eleuthereus) şenliklerinden doğdu, gelişti. — Dionysos'un karısı Ariadne idi ("Theseus).

İ. S. V. yüzyılda yaşamış epik Yunan şairi Nonnos, «Dionysiaka» adlı eserinde, Dionysos'un Hindistan'a kadar uzanan zafer alaylarını terennüm etti. Eski Yunan sanatında Dionysos, uzun elbiseler giymiş, başında sarmaşıklarla örülü bir çelenk, elinde bir şarap kupası, saçlı sakallı bir adam olarak tasvir edilir. Güzel, narince bir genç olarak tasviri, İ. Ö. IV. yüzyıldan sonradır.

BASSAREUS, BROMİOS, LYAİOS; Dionysos'un değişik isimleridir.

Soru 18 : Peki, ya Herakles? O da Zeus'un oğluydu; Herakles de mi tanrı değil?

Bir tanrıçadan doğmadığı için, mitologya Herakles'i bir tanrı olarak kabul etmez; bir yiğit, çetin işlerin üstesinden gelmiş bir kahraman, sonra da Olympos dağındaki tanrılara nektar sunan bir sâki olarak gösterir. Kimliği ve serüvenleri şöyle:

HERAKLES (Lat. Hercules) — Zeus'un Alkmene'den olan oğlu (Alkmene, "Amphitryon'un karısı idi). Hera, rakibesinin oğlunu kıskandı, emzikteki çocuğa iki yılan yolladı, daha o yaşta çok güçlü olan Herakles, yılanın ikisini de boğdu. Herakles bü-

yüdüğü vakit, Zeus'un emri üzerine, amcasının oğlu Mykenai kralı Eurystheus'un hizmetine girdi. Eurystheus'un buyurduğu on iki işi başardı: 1 - Nemea aslanıyla boğuştu, aslanı topuzuyla öldürdü, postunu kendine giyecek yaptı. 2 - Lerna bataklığında yaşayan dokuz başlı Hydra yılanını öldürdü. Yılanın başlarından biri koptukça yerine iki tane daha çıkıyordu. 3 - Rüzgâr gibi hızlı koşan Keryneia geyiğini yakaladı. 4 - °Erymanthos dağındaki yaban domuzunu tuttu. 5 Stymphalos bataklığındaki insan eti yiyen kuşları ürküttü, öldürdü. 6 - Elis kralı Augias'ın ahırlarını temizledi. Dağ gibi gübre yığınlarının bir günde kaldırılması gerekiyordu (°Peneios). 7 - Burnundan ateş püsküren Girit boğasını yakaladı. 8 - Thrakia kralı Diomedes'in insan eti yiyen atlarını Mykenai'a getirdi. 9 Amazonlar kraliçesiyle savaşarak kraliçenin kemerini aldı, geldi. 10 - Dünyanın batı ucunda bir adada oturan üç gövdeli dev Geryoneus'un sığırlarını çaldı. Yolda başka savaşlar da yaptı; bu arada zalim Mısır kralı Buseiris ile, Antaios, Cacus isimli devlerle savaştı. 11 Dünyanın batı ucundaki tanrı bahçelerinden Hesperid'lerin altın elmalarını çalıp getirdi, ona bu işde °Atlas yardım etti. 12 Yeraltı ülkesi'ne indi, °Kerberos'u yakalayıp yeryüzüne çıkardı, sonra yine yerine bıraktı.

Herakles, bu on iki işten başka sayısız serüvenlere de girişti: Lydia kraliçesi Omphale hizmetinde bir yıl, kadın kılığında, yün eğirmek, kadın işleri görmek zorunda kaldı. °Prometheus ile °Alkestis'i kurtardı. Troya'yı tahrip etti (°Laomedon), Argonaut'lar seferi'ne katıldı (°Hylas). Thebai'de Megara ile evlendi, Hera'nın musallat ettiği bir delilik nöbetinde karısıyla çocuklarını öldürdü (Euripides ile Seneca'nın tragedyaları). Akheloos ile yaptığı teke tek döğüşü kazanıp Deianeira ile evlendi. Kentaur Nessos, Deianeira'ya yanaşmak isteyince Herakles, Hydra'nın zehirli kanına batırılmış oklarından biriyle Nessos'u öldürdü. Nessos, ölürken, kötülük için, Deianeira'ya, yarasından akan kanları toplamasını söyledi. Bu kanların ilerde, kocasının sevgisini yeniden kazanabilmekte büyü olacaklarını bildirdi. Herakles, Oikhalia'yı zaptettikten sonra güzel İole'yi alıp gelince, Deianeira, Herakles'e kanlı bir gömlek yolladı. Herakles, onu sırtına giyer giymez gömlek, derisine yapışıp Herakles'i tutuşturmıya başladı. Dayanılmaz işkenceye son vermek için Herakles, Oita dağında bir odun yığını hazırlattı, kendini alevlerin içine attı. Bu sonuncu hizmetinden dolayı, oklarını °Philoktetes'e hediye etmişti (Sophokles'in «Trakhis kadınları», Seneca'nın «Hercules

Oetaeus» tragedyaları). Herakles ölünce Olympos'a götürüldü, Zeus ona ölümsüzlük bağışladı, onu tanrıça °Hebe ile evlendirdi.

Soru 19 : Zeus'un kız kardeşi Hera, mitoslarda nasıl bir kadın olarak geçer?

Kronos ile Rheia'nın kızı olan Hera, Zeus'un kardeşi ve karısıdır. Tanrıçaların en güçlüsü de odur: Kadınları korur, evlenmeleri sağlar, karı-koca bağlarının kopmamasına, törenlerin bozulmamasına dikkat ederek, evlilikleri kollar.

Hera, Olympos'un kraliçesidir. Bütün öteki tanrılar ve tanrıçalar, Zeus'a gösterdikleri saygıyı ona da gösterirler.

Fırtınalara, denizlere, bulutlara Hera'nın da sözü geçer; şimşek ve yıldırımları Hera da kullanır, Zeus, en gizli kararlarından Hera'yı haberdar eder, ona akıl danışır.

Hera'nın görünüşü de şânına uymaktadır: İri, parlak gözleri (İnek gözlü) vardır; kollarının beyazlığı, uzun boyu dillere destandır. Gür seslidir, 50 adamın sesi gibi çıkar sesi.

Ara sıra Zeus'la bozuştuğu olur. Bir keresinde Poseidon'un ve Athena'nın yardımıyla Zeus'u bağlamaya kalkmıştı da Zeus'u Thetis kurtarmıştı.

Beri yanda Zeus da Hera'yı müşkül durumlarda bırakmaz değil hani: Herakles'i öldürmeye kalktığı için Hera'yı havaya asmış, ellerini bağlamış, ayaklarına iki örs takmış, Hera yalan yeminler, yakarmalar sonu, canını kurtarabilmişti.

Çok kıskançtı Hera: Kallisto'yu ayı yaptı, Artemis'i kandırıp oklarıyla ona öldürttü Kallisto'yu. İnek kılığına sokturduğu İo'ya bir at sineği musallat edip kızı deliye döndürdü. Zeus'u avartıp Leto'nun, Alkmene'nin, Europe'nin başına dertler açtı, mahvetti onları.

Döl bereketi işareti olarak nar, Hera'yı semboliże eder. Elinde asâ ve kurban çanağı ve gökyüzünün remzi olarak tavus kuşu, Hera'nın alâmetleridir.

Homeros destanındaki tasvirinde sonraki zamanlar için de gerçeğe uygunluklar görülür. Kocasının üstüne titreyen kıskanç Hera, erkeğin ev dışında başka sevgilileriyle istediği gibi düşüp kalktığı, Yunan şövalyelik çağının karı-koca ilişkilerini temsil eder.

Latin mitologyasında Hera ile aynı görevde bir tanrıça vardır ki, adı İuno'dur.

İUNO — Roma tanrıçası. Altıncı ay Juni, İuno kelimesinden geliyor. Etrüsk'lerde İuno, şehir tanrıçasıydı (meselâ Veii şehri tahrip edildikten sonra İuno Roma'ya gelmiş ve İuno Regina (kraliçe İuno) sıfatıyla Aventinus tepesine yerleştirilmişti). Etrüsk'lerin Tarquinius soyu, Roma'ya kral olunca, İupiter-İuno-Minerva tanrı üçlüsü için Capitolium'da bir tapınak yapıldı. Sonraları İuno, Yunanlıların Hera'sı ile bir tutuldu, dolayısiyle İupiter'in karısı ve kızkardeşi oldu. İuno, kadınların tanrıçasıydı. İuno Lucina sıfatıyla doğumlarında kadınlara yardım ederdi (°Genius).

Soru 20 : Zeus'un öteki kız kardeşi Hestia, mitoslarda yüceltilir mi; nasıl?

HESTİA (Lat. Vesta) — Kronos ile Rheia'nın en büyük kızları; ocak ateşi tanrıçası. Apollon ile Poseidon bu tanrıçayı istemişler, ama Hestia, Zeus'tan ebedi bir genç kızlık dilemişti. Tanrılar hakanı, onun bu dileğini yerine getirdi.

Ocak, çok eski zamanlardan beri evin, ailenin merkezi, kült yeri sayılır, meselâ tanrılardan yardım umanlar ocağın yanına otururlardı. Her yemekten önce Yunanlılar da Romalılar da ocak başında bir şey kurban ederlerdi. Yunanlılar, bir kurbandan önce, sonucun hayırlı olması için, Hestia'nın adını anarlar, Roma'da işe başlarken İanus'un, bitirirken Vesta'nın adı söylenirdi.

Devletin de ayrı bir Hestia ocağı vardı. Tanrıçanın kızları olan şehirler kendi şehir ocakları için kutsal ateşlerini buradan alırlardı. — Roma'da Vesta yalnız devletin tanrıçasıydı, evlerde Vesta kültü yoktu (Evlerde ocak başına tanrı Lar otururdu). Roma'nın en eski tapınağı olan Forum Romanum'da yuvarlak bir Vesta tapınağı bulunuyordu. Burada ateşi hiç sönmeyen bir ocak vardı, tanrı heykelleri yoktu. Asil sınıftan ve bakire, altı Vesta rahibesi, tapınağın yanındaki binada otururlardı. Vesta rahibelerinin görevlerini eski kült kanunları düzenliyordu. Ateşin, iki tahtanın sürtülmesiyle elde edilmesi şarttı. Rahibeler ancak pınar suyu kullanabilirlerdi Bir Vesta rahibesine raslayan bir mahkûm affedilir, Vesta rahibesi bakire kalmak mecburiyetine aykırı hareket ederse diri diri gömülürdü.

Girit'li tanrıça Rhea'dan ayrı olarak Romalılarda da bir RHEA (Rhea Silvia, yahut: İlia) vardı ki, Romalıların ilk ana-

ları idi. Tanrı Mars'dan ikiz çocukları oldu: Romulus ile Remus. Bir Vesta rahibesi olduğu için Rhea'nın bakire kalması gerekiyordu. Din yasağına karşı geldiği için kral Amulius onu Tiber ırmağına attırdı, fakat ırmak tanrısı Rhea'yı kendine eş edindi. — Efsaneye son şeklini Roma'lı şair Ennius (İ. Ö. 239 - 169) vermiştir. (Annales, 1. kitap).

Soru 21 : Zeus kızı tanrıçalar kimlerdir ve nedir öyküleri?

Üç tanrıça Aphrodite, Artemis ve Athena; Zeus'un kızlarıdır:

APHRODİTE — Yunanlıların cinsel aşk ve güzellik tanrıçası (Romalılarda: Venus). Homeros, onu Zeus ile Okeanos kızlarından Dione'nin kızı olarak gösterir; adı köpükten (aphros) çıkmış (dyte) şeklinde açıklanır. Aphrodite'nin, birçok sanatçılara ilham kaynağı olan, denizden doğduğu efsanesi, bu yorumlamadan ötürüdür. Bir başka efsaneye göre Aphrodite, Uranos (°Kronos)'un üreme organının kesilmesi sırasında denize damlayan kanlardan olmuştu. Urania, ek-adı buradan gelir. Aphrodite, is, duman içinde ve topal, demirci Hephaistos ile evlenmişti. Hephaistos, karısını Ares ile sevişirken yakaladı (Odysseia VIII, 267). Aphrodite'nin, ölümlülerle olan serüvenleri üzerine de hikâyeler anlatılır (°Ankhises, °Adonis).

Aphrodite, Yunanistan'a Mykenai çağında deniz yoluyla Doğudan geldi (Asuri tanrıçası Astarte). Bu yüzden başlıca tapım yerleri Kypros (Kıbrıs) ve Kythera adalarıdır. Aphrodite'ye Kypros'lu, Kythera'lı anlamlarına Kypris, Kythereia da denir. Korinthos'ta Doğu geleneklerine göre tapınak cariyeleri vardı; bu cariyelerin erkeklerle yatıp kalkmaları, tanrıçaya gelir sağlardı. Aprodite'nin kemeri (Kestos) büyülüdür, bu kemeri takınan insan, yanar tutuşur. Güvercin, Aprodite'nin kutsal kuşudur, serçe de öyle (Sappho'nun «Aphrodite'ye Yakarış» şiiri). Aphrodite'nin oğlu, °Eros'tur. İnandırma kandırma tanrıçası Peitho, Afrodite'nin yanındadır hep.

ARTEMİS — Zeus ile Leto'nun kızı. Apollon ile ikiz kardeş olan Artemis, Delos adasında doğdu. Artemis: 1) Hayvanların ve avlanan genç kızların koruyucusudur. Homeros'ta özellikle av tanrıçası olarak görülür. Okları, Apollon'un okları gibi, atıldı mı hemen öldürür. Geyikle ayı, Artemis için kutsaldır. 2) Artemis ağaç tanrıçasıdır. Birçok verim-bereket tapınıları Artemis'e bağlanır. Artemis'in yanında Nymphe'ler gezer, şenliklerinde kızlar

rakseder, oynar. Sparta'da tanrıçanın bayramı gününde kızlar, korolarla raksederlerdi. Sonraları o bayram günü, Artemis sunağında oğlan çocuklarının kamçılanmaları âdet oldu. 3) Artemis, gençliğin, dokunulmamış kızlığın koruyucusudur. Kızlar, düğünden önce ona yalvarırlar, doğuran kadınlara o yardım eder. 4) Bazı bölgelerde Artemis, yerli kültlerin niteliklerine bürünür: Ephesos'ta beslenme tanrıçasıdır oradaki meşhur tapınaktaki resminde memeleri pek çoktur. Girit'te dağ tanrıçası Diktynna olur. Tauris'te Artemis'e insan kurban edilir.

Artemis sonraları Hekate ve ay tanrıçası Selene ile bir tutulmuştur. Romalılar Artemis'e yerli bir isim taktılar, alırken adını değiştirip DİANA dediler. Romalılarda ay tanrıçası olan Diana'nın Aventinus tepesindeki tapınağı, Romalıları birleştiren kutsal bir yerdi. Aricia'daki Nemi gölü kıyısında da Diana'nın bir korusu vardı; bu koru rahibinin, selefini öldürmüş, kaçak bir köle olması şarttı. — Artemis'in yerini Girit'te DİKTYNNA ve BRİTOMARTİS isimli iki tanrıça tutuyordu.

ATHENA — Bir adı da Pallas (kız) Athena olan Athena, Zeus'un sevgili kızıdır, babasının başından çıktı. El sanatlarının, güzel sanatların, şehirlerin koruyucusudur. Athena adı, Yunan öncesi bir addır. Tanrıça, Girit'te ikincibin yıldaki Minoik kültürden alınmadır. Athena kültünün başkenti, Atina şehri idi. Tanrıça bu şehir için yarışa girmişti; bu şehire en faydalı armağanı veren, yarışı kazanmış olacaktı. Poseidon'un beygiri vermesine karşılık, Athena zeytin ağacını vererek yarışı kazandı.

Soru 22 : Zeus'un, ölümlülerden olmuş kızları içinde en ünlüsü hangisidir?

HELENA — Zeus ile Leda'nın kızı, Dioskur'lar ile Klytaimestra'nın kardeşi, Menelaos'un karısı. Güzel Helena. Bir efsaneye göre bir yumurtadan doğdu (°Leda). Troia kralının oğlu Paris tarafından kaçırılışı (°Eris), Troia'ya karşı savaş açılmasına sebep oldu. — Troia'nın düşmesinden sonra Menelaos ile Sparta'ya döndü. Homeros'taki bu version yanı sıra, bir de bir Attika efsanesi vardır: Ona göre, Helena, Theseus tarafından kaçırılmış, Dioskur'lar tarafından kurtarılmıştı. (Halk inanışında Helena: °Dioskur'lar). Daha sonraki şairler için Helena, vefasız, baştan çıkarıcı, fitne yaratıcı, çok güzel bir kadın sembolü oldu. Şair Stesikhoros (İ. Ö. 640 555)'un, Helena'yı kötülediği

için gözleri kör edilerek cezalandırıldığı, sonra da görüşlerinden cayıp Helena'ya bir övgü yazdığı için gözlerinin görmiye başladığı söylenir. Şiirinde Helena'nın Mısır'a götürüldüğü, Paris'in Troya'ya kaçırdığı kadının ise, sadece bir hayal olduğu yazılıdır. Euripides, «Helena» tragediasında bu «Mısır'daki Helena» version'unu kullandı: «Helena'nın Paris tarafından kaçırılmadığı gibi, Troya'ya da aslâ gitmediği, Yunanlılar bir hayal için dövüşürlerken asıl Helena'nın Mısır'da yaşadığı» üzerinde durdu.

Mitosa göre Helena'nın Paris tarafından kaçırılmasına sebep olan **ERİS**, kavga tanrıçasıdır ve Ares'in kız kardeşidir. Peleus ile Thetis'in düğününde, üzerine «en güzel kadına» diye yazdığı altın bir elmayı misafirlerin arasına atıverdi. Hera, Athena, Aphrodite, elmayı çekişmiye başlayınca Zeus, Troya kralı Priamos'un oğlu Paris'i hakem tayin etti. Üç tanrıça, birçok şeyler vadederek Paris'i kandırmıya çalıştılar. Paris, elmayı, kendisine en güzel kadını vadeden Aphrodite'ye verdi. Aphrodite, Güzel Helena'nın kaçırılmasında Paris'e yardım etti. Troya savaşı da böylece, Eris yüzünden çıkmış oldu.

Soru 23 : Zeus'un ölümlülerden olma oğulları Dionysos ile Herakles'ten yukarda bahsedildi. Böyle, ölümlülerden, başka oğulları da var mı Zeus'un?

MİNOS — Girit kralı. İyi kanunlar yaptığı, memleketi iyi yönettiği için çok övülen adaleti dolayısıyla Yeraltı ülkesi'nde ölüler hakimi oldu. Minos ve kardeşi Rhadamanthys, Zeus ile Europa'nın oğullarıdır. Minos'un çocuklarından Androgeos, Ariadne ve Phaidra'nın da mitologyada rol aldıkları görülür — Homeros sonrası edebiyat, özellikle Attika tragedyaları, Minos'a kötü kral damgası vururlar: Minos'un karısı Pasiphae, anormal bir aşkla bir boğaya vurulmuş, yarı boğa, yarı insan Minotauros adında bir canavar doğurmuştu. Sanatkâr °Daidalos, bu canavarı bin dehlizli karışık bir yapı olan Labyrinthos'a kapattı. Androgeos, Attika'da öldürülünce Minos, intikam savaşına girişti. Atinalıları yedisi erkek, yedisi kız, senede kurtulmalık olarak, on dört genç vermeye zorladı; bu gençler Minotauros'a yediriliyordu. Theuses, canavarı öldürerek bu işin arkasını aldı. Bir başka savaşta Minos, Megara (°Skylla)yı ele geçirdi. Sonra bir savaş filosuyla, kaçak Daidalos'un teslimini istemeye Sicilya'ya gitti. Kral Kokalos, Minos'u görünüşte güler yüzle karşıladı, ama yıkanırken kaynar suda öldür-

dü. — Minos'un efsanesinde, Girit'te vaktiyle kurulmuş güçlü bir krallığın hâtırası, tarihî bir öz bulunduğunda şüphe yoktur. Minos, aslında Rhadamanthys gibi bir tanrı değil, bir insandır.

PERSEUS — Argos kralı Akrisios'a kâhinler, torunu tarafından öldürüleceğini söylemişlerdi. Akrisios da, hiç torunu olmasın diye, güzel kızı Danae'yi demirden bir odaya kapattı. Ama kızı seven Zeus, bir altın yağmuru şeklinde, damdan girerek kıza yanaştı. Danae'nin Zeus'tan bir oğlu oldu; Perseus. Bir zaman sonra çocuğun sesini duyan Akrisios, Danae ile Perseus'u bir tekneye koydu, denize bıraktı. Dalgalar, tekneyi Seriphos adasına götürdüler. Orada kral Polydektes, Danae'ye âşık oldu. Ama bu arada büyümüş olan Perseus, kralın evlenme tasavvurlarına engel oluyordu. Bunun için kral onu °Gorgon'lardan Medusa'nın başını getirmeye yolladı. Tanrıların yardımıyla Perseus, bu tehlikeli işi başardı. Gorgon'lar o sırada uykudaydılar. Medusa'nın bakışı, değdiği insanı taş ettiği için, Perseus, Medusa'yı parlak kalkanına vuran görüntüsünden kollayarak, yaklaştı; Hermes'in verdiği orak biçiminde bir kılıçla Medusa'nın başını kesti. Medusa'nın gövdesinden kanatlı at Pegasos çıktı. Perseus, dönüş yolunda Habeşistan'a geldi, orada bir kayaya bağlı Andromeda'yı gördü. Habeş kralı Kepheus ile karısı Kassiopeia'nın kızı olan Andromeda, bir deniz canavarına adanmıştı. Perseus, kendisine eş olarak verirlerse Andromeda'yı kurtaracağını söyledi, canavarı öldürdü. Andromeda'yı alıp Seriphos'a geldi, kral Polydektes'e istediği Gorgon'un başını gösterdi, kral derhal taş kesildi. Perseus, sonra bu başı Athena'ya hediye etti. Athena, onu °aigis'inin üzerine taktı. Perseus bir yarışta disk atarken kaza ile dedesi Akrisios'u yaraladı. Akrisios ölünce ülkesi Perseus'a kaldı. Perseus Mykenai şehrini kurdu. — Perseus efsanesine ait sahneler, sanat dünyasında pek yaygındır. Perseus'un Medusa'nın başını kesişi, Medusa'nın kardeşleri tarafından kovalanışı, bir kaya üzerinde güzel Andromeda ve Perseus'un canavarla boğuşması; bu efsanenin ilhamıyla yapılmış tablo ve duvar resimlerine konu oldular.

Soru 24 : Aşk tanrıçası olduğuna göre Aphrodite, birçok aşklar yaşamıştır; nasıl aşklardı bunlar?

Tanrıçanın kocası Hephaistos pek çirkindi; Aphrodite, savaş tanrısı Ares ile de sevişiyordu; fakat yakalandı sonunda: Ares'i Aphrodite ile sevişirken Güneş-tanrı Helios, onları görmüş, durumu Hephaistos'a bildirmişti. Hephaistos da hemen, gidip sevi-

şenleri kucak kucağa yakalamış, örgüleri göze görünmeyen bir ağla bağlamış, sonra bütün Olympos'luları çağırmış, toplanan tanrılar, yakalanan çiftle alay etmişlerdi (Odysseia VIII, 266 vd.) En güçlü tanrı Ares ile en güzel tanrıça Aphrodite'nin, bu sevişmeden oğulları Eros doğdu, bir de kız çocukları oldu: Harmonia (şahıslaşmış uygunluk). Harmonia, Thebai kralları soyunun anasıdır.

Aphrodite'nin acıklı aşkı, ölümlü Adonis'e olan aşkıdır:

ADONİS — Güzelliği dillere destan bir kral oğlu. Kıbrıs'ın ilk kralı Kinyras, kendi kızı Myrrha ile anormal bir ilişki kurdu; Aphrodite'nin kötü bir oyunuydu bu. Kral, işin farkına varınca, kızı Myrrha'yı öldürmek istedi. Kız bir mersin ağacı oldu ve Adonis dokuz ay sonra bu ağaçtan meydana geldi. Adonis avlanmaktan hoşlanıyor, Aphrodite onu bu işten bir türlü vazgeçiremiyordu. Ares, Adonis'i kıskandığı için, bir yaban domuzuna öldürttü Adonis'i. Ormanda sevgilisini ararken dikenler battı Aphrodite'ye. Aphrodite'nin damlayan kanlarından güller açtı, Adonis'in akan kanlarından da manisalâleri. Sevgilisinin ölümüne Aphrodite o kadar yandı yakıldı ki, tanrılar, Adonis'in, yılın altı ayını yeryüzünde Aphrodite'nin yanında geçirmesine izin verdiler.

Attis ve Kybele gibi bir Doğu tanrısı olan Adonis, kızgın yaz sıcaklarında tabiatın birdenbire sararıp solmasının sembolüdür. Yazın en sıcak zamanlarında Adonis törenleri yapılırdı. Ölü Adonis'i temsil eden bir küçük tahta heykel etrafına kadınlar, saksılar içinde solup kuruyan çiçekler dizerler, ağıtlar söylerlerdi.

Aphrodite bir de kral sevmişti:

ANKHİSES — Troya'da, İda dağı eteklerinde Dardanos şehri kralı. Tanrıça aralarındaki sevişmeyi gizli tutmasını tembih etmişti ona. Fakat Ankhises, şarap sarhoşu, boşboğazlık etti, sırrı açığa vurdu. Kızan Zeus, bir yıldırımla kötürüm etti kralı. Ankhises'le Aphrodite'nin sevişmelerinden Aineias, yani Vergilius'un Aeneis destanının kahramanı doğmuştu. Troya, alevler içinde kalınca Aineias, kötürüm babasını şehirden çıkardı, fakat az sonra öldü Ankhises.

Soru 25 : Zeus kızı Aphrodite'nin aşk tanrıçası olduğunu öğrendik. Bu tanrıça yanı sıra Yunanlılarda bir de aşk tanrısı var mıydı?

EROS (Lat. Amor, Cupido) — Aşk tanrısı. Ares ile Aphrodite'nin oğlu. Tanrılar içinde tek çocuk tanrı, Erostur. Hep ço-

cuk kalır: delişmen, afacan, fakat sözünü geçiren, aklına koyduğunu yapan bir çocuk. Altın kanatları vardır, uçar ordan oraya ve oklarını atar. Oklarının değdiği kimse aşka tutulur. Olympos ile yeryüzü arasında gidip gelen bir daimon'dur Eros. Oynaşı Anteros'la (karşı aşk) oldu mu memnundur, onsuz olunca mahzunlaşır. Musa'lar, Kaharit'ler de onun yanında olurlar çok zaman.

Eros'un sembolleri ok, yay ve meşaledir. Çiçeklerden güldür Eros'un çiçeği. İnsan ruhunun kişileştirilmiş şekli olan Psykhe ile de ilişkisi vardır Eros'un. Hesiodos'un Theogonia'smda ilk tanrılardan biri olarak gösterilir. Eflâtun, Symposion / Şölen isimli eserinde Eros'u güzele itiliş, iyilik düşüncesinin idrakini arzulayış olarak yorumlar.

Şiirde Eros, hırçın, daimonik bir tanrıdan oyunbaz bir küçük oğlan çocuğuna kadar, sayısız biçimlerde terennüm edilmiştir. Plastik sanatlar Erosu, Klasik devirde güzel, çıplak ve büluğ çağlarında bir oğlan kılığında gösterir. Rönesans ve Barok tablo ve heykellerindeki kanatlı çocuk figürleri olan Putto'lar da Eros'un bir başka biçimde ifadesidir.

Soru 26 : Zeus'un karısı Hera'nın çok kıskanç olduğunu öğrendik; çok mu çapkındı Zeus?

Tanrılar tanrısı kabul edildiği halde, Zeus'un da ölümlüler gibi zaafları, tutkuları oluyordu zaman zaman. Karısı Hera'dan ne kadar çekinirse çekinsin, Zeus yasak aşklar yaşamaktan, serüvenlere atılmaktan da pek hoşlanıyordu. Zeus'un aşklarının bir kısmı; birtakım soyların, kral ailelerinin tanrılardan geldiğini göstermek çabasıyla yakıştırılmış öyküler olmakla beraber, Zeus'un Olympos'lular arasındaki üstün yerini hatırlattıkları için dikkate değer.

Zeus'un bazan kılık değiştirerek ilişki kurduğu, sevdiği kadınların sayısı on dördü bulur:

ALKMENE — Amphitryon, Thebai'den ayrılmış, bir savaşa gitmişti. Amphitryon kılığına giren Zeus, Amphitryon'un karısı Alkmene'ye yanaştı. Amphitryon, ertesi gece evine dönüp de Alkmene, daha dün gece beraber yattıklarını söyleyince Amphitryon, karısının, kendisini başkasıyla aldatmış olduğu sonucuna vardı. Anlaşmazlığı Zeus, kendisi açıklamak zorunda kaldı. Alkmene ikiz oğlan doğurdu; bunlardan Herakles Zeus'un, İphikles

de Amphitryon'un oğludur. — Latin şairi Plautus, «Amphitruo» komedyasının konusunu bu efsaneden aldı.

ANTİOPE — Irmak tanrısı Asopos'un kızıydı, Zeus'tan ikiz çocukları oldu.

DANAE — Zeus'un altın yağmuru şeklinde, damdan girerek yanaştığı bu kral kızından bir oğlu oldu: Perseus.

DEMETER — Bir tanrıçadır, Zeus'tan bir kızı oldu: Tanrıça Persephone.

DİA — İksion'un karısıydı, Zeus'tan Peirithoos adında bir oğlu oldu.

EUROPE (Lat. Europa) — Phoinikia (Finike) kralı Agenor'un kızı. Bir boğa kılığına giren Zeus, onu denizin öte yakasına, Girit'e kaçırdı, Girit'te onunla evlendi. Girit'in batısına düşen kıtaya Europa (Avrupa) denildi.

İO — Zeus, bir kral kızı olan İo'yu da sevdi, fakat kıskanç Hera, kocasının aşkını önlemek üzere, kızı bir inek kılığına soktu, başına birçok dertler açtı (bk. soru 69). Boğaziçi'nin Yunancası Bosporos kelimesi, İnek Geçidi anlamına İo'nun şerüvenlerinden geliyor.

LEDA — Thestios'un kızı, Sparta kralı Tyndareos'un karısı. Zeus, bir kuğu kılığına girerek Leda'ya yanaştı. Leda, Zeus'tan gebe kaldı, iki yumurta doğurdu; birinden Helena, ötekinden de Dioskur'lar (Kastor ile Polydeukes ikiz erkek kardeşler) çıktılar. — Bu efsane çeşitli şekillerde anlatılır: Meselâ Polydeukes'in Zeus oğlu olduğu, Kastor'un ise Tyndareos'un oğlu olduğu için ölümsüz olmadığı da söylenir. *Klytaimnestra da Leda ile Tyndareos'un kızıdır.

MAİA — Atlas'ın kızı, bir nymphe. Zeus, Kyllene dağında Maia ile yattı; bu birleşmeden tanrı Hermes doğdu.

MNEMOSYNE — Zeus'la yattı, dokuz musa'ların annesi oldu.

PANDORA — Mitologyada yeryüzünün ilk kadını (bk. soru 66). Zeus'a oğlu Graikos'u doğurdu.

PERSEPHONE — Bazı mitoslarda Dionysos, Zeus'la Persephone'nin oğlu olarak gösterilir (Persephone için bk. soru 27).

SELENE — Zeus'tan Nemea adında bir kızı oldu. Nemea, Zeus şerefine Nemea vadisinde düzenlenen şenlikler tanrıçasıdır.

SEMELE — Dionysos'un annesi olarak bazı mitoslarda Persephone'nin değil de, Semele'nin adı geçer. Semele, Harmonia'nın kızıdır Zeus'un bu kızı sevdiğini öğrenince kıskanç Hera,

kızın dadısı kılığına girdi, kızı kandırdı: Semele, Zeus'tan, kendisine Hera'ya yanaştığı gibi yanaşmasını isteyecekti. Zeus, Semele'nin ricasını kabul etti; gök gürültüleri ve yıldırımlarla yaklaştı kıza. Semele, kızgın sıcaktan can verirken Dionysos'u doğurdu. Zeus, oğlu Dionysos'u kendi kalçasına sakladı, kalçasında büyüttü.

Soru 27 : Cevaplarda ara sıra «Olymposlu tanrılar» sözü geçiyor; bundan tanrıların toplu halde Olympos'ta yaşadıkları anlaşılıyor. Belli bir yer midir ve neresidir Olympos?

OLYMPOS — Birçok Yunan dağlarına verilen Olympos adı, en başta Thessalia'daki, Yunanistan'ın en yüksek dağına (2918 m.) alem olmuştur. Yunan tanrılarının bu dağda oturdukları kabul edilirdi. Hephaistos, tanrılara Olympos dağında saraylar kurmuştu. Ama Olympos'un sahici bir dağ olmayıp gökyüzünde ideal bir yer olduğu düşüncesine daha Homeros destanlarında rastlanır. Birinci derecede Olympos tanrıları 12 tane kabul edilirdi: Zeus, Hera, Poseidon, Demeter, Apollon, Artemis, Ares, Aphrodite, Hermes, Athena, Hephaistos. Hestia.

Bu 12 tanrı ve tanrıça içinde Demeter'in yerini bazan Hades alırsa da, Hades'in yeraltı tanrısı olduğu düşünülürse, listeye Zeus'un kız kardeşi Demeter'in daha yakıştığı görülür. Şimdiye kadarki sorularda yer yer Hades'li liste tanrıları ele alındı. Şimdi Demetler ile kızı Persephone'yi anlatalım:

DEMETER (Lat. Ceres) — Toprak ana; verim, bet-bereket tanrıçası. Demeter adına ekin ekme zamanında Thesmophoria şenlikleri yapılır, bu şenliklere yalnız, kadınlar katılırdı. Kutsal efsaneye göre Demeter'in kızı Persephone, tanrı Pluton (=Hades) tarafından kaçırılmıştı; Persephone, çayırda çiçek topluyordu. Birdenbire yarılan topraktan Hades yeryüzüne çıktı, Persephone'yi arabasına atarak Yeraltı ülkesine kaçırdı. Demeter, derin acılar içinde, kayıp kızını aramıya yollara düştü, bütün her tarafı dolaştı. Attika'da Eleusis şehrinde çok iyi ağırlanmasına mükâfat olarak Triptolemos'a tarla sürüp ekin ekmeyi öğretti. Persephone, Yeraltı ülkesinde bir nar tanesi yemiş, artık oranın kraliçesi olmuştu. Fakat Zeus, onun, kızgın güneş altında tarlaların boş olduğu yaz aylarını, Pluton'un karısı, Ölüler Ülkesi kraliçesi olarak yer altında geçirmesine, yılın üçte ikisinde ise yer-

yüzünde annesinin yanında kalmasına müsaade etti.

Demeter kültünde Persephone'ye sadece Kore (kız) denir: Demeter ile Kore de kısaca «iki tanrıça» dırlar. Atina'ya yakın Eleusis'teki tapınak, Demeter ve Persephone kültünün merkezi idi.

Demeter'in kızı ve Hades'in karısı Persephone'nin Latin mitologyasında ismi Prosperina'dır.

Demeter'in oğlu veya çevresinde bulunanlardan biri olarak, Plutos da servet tanrısıdır:

PLUTOS — Servet tanrısı, Homeros ile Hesiodos'daki bir efsaneye göre Demeter, üç kere sürülmüş yeni bir tarlada, ölümlü İasion ile evlendi, ona Plutos'u doğurdu. Ekimlik buğdaylar servet oldular. Bir Eleusis efsanesine göre Plutos, Demeter'in oğlu olarak değil, yalnız onun çevresinde bulunanlardan biri olarak gösterilir. Bir başka tasavvura Aristophanes'in «Plutos» komedyasında rastlıyoruz: Plutos, burada, gözleri görmeyen bir ihtiyardır, servetini rasgele saçıp dağıtır. Bir gün gözleri açılır, bu serveti hizmet ve gayrete göre dağıtmaya başlayınca dünyanın düzeni değişir.

Soru 28 : Başlıca Roma tanrıları kimlerdir? Bu tanrılarla Yunan tanrıları arasında özleşmeler, kaynaşmalar ne zaman oldu?

CONCORDİA — Romalıların barış, anlaşma tanrıçası. Senato toplantıları onun esas tapınağında yapılırdı; bu tapınak Roma kalesi Capitolium'a çıkan yol üzerindeki Forum (meydan)'un kenarında idi.

LİBİTİNA — Romalılarda ölü gömme tanrıçası. Ölü gömme işlerine hemen sadece azadlılar veya köleler bakarlar, bunların çalışma yerleri, Libitina'nın tapınakları sayılırdı.

MARS — Romalıların savaş tanrısı; Matius (mart) ayı, Mars'dan geliyor. Daha ilk zamanlarında Roma'da İupiter ile birlikte, savaş tanrıları Mars ve °Quirinus'a da taparlardı. Tiber ile Pincius ırmakları, Quirinal ile Capitolium arasındaki düzlükte, Campus Martinus (Mars meydanı)'da halk, ordunun dernek günleri Mars sunağı etrafında toplanırdı. Bu düzlükte beş yılda bir Suovetaurilia kurban törenleri yapılır; bir domuz, bir koyun, bir boğa kesilir; halk günahlarından temizlenirdi. Mars'ın kutsal kargıları, kalkanları Regia'da dururdu (°Ancilia). Mars'ın en eski

tapınağı, şehrin hemen dışında Via Appia'da idi. Mars'ın orada bir adı da Gradivus idi. İmparator Augustus, İ. Ö. II. yılda 1 ağustos'ta, Caesar kaatillerinin cezalandırılmış olmasına duyduğu şükranla, Mars Ultor (intikam alan Mars) için, Forum'da muazzam bir tapınak yaptırdı. Bu tapınakta Mars ile birlikte, İulius imparator soyunun ilk anası Venus'a da tapılırdı. Kurt ve ağaçkakan, Mars için kutsaldılar. Mars, Yunanlıların °Ares'i ile bir tutuldu; sanatkârlar onu, Yunan tanrısı nasılsa, öyle tasvir ettiler.

BELLONA — Romalıların savaş tanrıçası. Senato, zafer istiyen komutanlarla yabancı elçiler aarsındaki görüşmelerini, Bellona'nın şehir dışındaki tapınağında yapar, elçilerin şehire girmelerine müsaade edilmezdi.

Bellona'nın yerini Yunanlılarda tanrıça Enyo tutar.

MERCURİUS — Romalılar, Yunan tanrısı Hermes'i Etrüsk'lerden aldılar, ona Mercurius adını taktılar. Ticaret yapmak anlamına gelen mercari kelimesiyle Mercurius arasındaki ses benzerliği dikkate değer. Her iki kelime arasında, tanrının niteliğine uyan bir anlam benzerliği de var: Mercurius, gelir, kazanç tanrısı idi. Mercurius, sonraları Gallia'lılar ile Germen'ler arasında özel bir önem kazandı.

QUİRİNUS — Eski Romalıların savaş tanrısı, Capitolium'a İupiter, İuno, Minerva üçlüsü alınıncaya kadar (İ. Ö. 6. yüzyıl sonları) Romalılar İupiter, Mars, Quirinus üçlüsüne taparlardı: Ortak gök tanrısı İupiter'in yanına, Palatinus tepesindeki en eski göçmenlerin savaş tanrısı olarak Mars'ı, Quirinal tepesindeki Sabin'lerin savaş tanrısı olarak da Quirinus'u katmışlardı. Quirinus'un yanan tapınağını Augustus yeniden yaptırdı.

VEİOVİS (Vediovis) — Eski Romalıların yeraltı tanrısı. Capitolium'daki tapınağında selvi ağacından yapılmış bir heykeli vardı. Bu heykel, elinde öldürücü oklar, yanında bir keçi ile, bir Apollon heykeli gibi yapılmıştı (Apollon, eski Roma'da salgın hastalıklar ve ölüm yollıyan korkulu bir tanrı idi, güzel sanatların mutlu tanrısı değildi). 21 mayıs, Veiovis için kutsal bir gündü.

VENUS — Aşk cazibesi tanrıçası. En eski Roma'da henüz bir kültü yoktu. Eski Roma köylüleri ona, bahçe ekimi koruyucusu olarak taparlardı. Sonradan Yunanlıların Aphroditesi ile aynı tanrıça oldu. Sicilyalı tanrıça Aphrodite, İ. Ö. 215 de Eryks dağından Roma'ya girdi (Venus Erucina). Sulla, baht tanrıçasıyla birleşen Venus Feliks'i kendi koruyucusu bildi, bu yüzden

Venus Feliks, Pompei'de şehir tanrıçası oldu. İulius soyunu Venus'un oğlu Aeneas'tan getiren Ceasar, Forum'unda İ. Ö. 46 da Venus Genetriks için bir tapınak yaptırdı. Augustus, İulius soyunun ilk anasının kültünü yaymak maksadıyla Venus ile Mars Ultor için yeni bir tapınak kurdu.

VULCANUS (Volcanus) — Yunanlıların ateş tanrısı Hephaistos'un latince adı. Vulcanus'u İtalya'ya, Etrüsk'ler getirdiler, Romalılar onlardan aldılar. Vulcanus'un Roma Forum'u kenarında çok eski bir sunağı vardı. İ. Ö. 214 de Vulcanus'a Campus Martius'da (Mars meydanı) bir tapınak yapıldı. Vulcanalia bayramı, 23 Ağustos'a raslıyordu.

Soru 29 : Tanrıların yemekleri, içkileri nelerdir?

AMBROSİA — Tanrıların yemekleri olan Ambrosia, Olympos'lulara ölümsüzlük sağlar, yaraları da iyileştirirdi. Zeus, güvercinleri de Ambrosia ile besler, Akhilleus gibi gözdelerine de bu besinden yedirirdi.

NEKTAR — Tanrıların içkisidir. Zeus'a bu içkiyi GANYMEDES sunar. Mitologyanın en güzel delikanlılarından biri olan Ganymedes (Lat. Catanitus)'i Zeus, bir kartalla Olympos'a getirtti, ona ebedî bir gençlik bağışladı. Zeus'un sâkisi olan Ganymedes, bazan pınar tanrılarından Nils ile özdeş kabul edilir.

Zeus ile Hera'nın kızı ve gençlik güzelliği tanrıçası HEBE de tanrılara Nektar sunar, sofralarında sâkiyelik ederdi. Herakles, Olympos'a alınıp o da sâki olduktan sonra Hebe, Herakles'in karısı oldu. Hebe, vazolarda, tablolarda, elinde bir testiyle görülür.

Soru 30 : 13. sorunun cevabında «İlk tanrıça Gaia ile Uranos'tan, Olympos tanrıları dışında Titan'lar, Hekatonheir'ler ve Kyklop'lar meydana geldi» denilmişti; bunların kimliklerini açıklar mısınız?

Gaia (toprak) ile Uranos (gökyüzü)'un çocuklarından TİTAN'lar 12 taneydiler; altısı erkekti 1 - Kois, 2 - Krios, 3 - İapetos (bu üçü mitoslarda silik kişiliksiz yaratıklardır), 4 - Kronos (ne olduğu 13. soruda belirtildi), gelelim 5. Titan'a: HYPERİON — Helios adıyla da anılır. Aslında Helios (Lat. Sol), Hyperion'-

un, kızkardeşi Theia'dan olma oğludur ve güneş tanrısıdır. Selene ile Eos'un kardeşi olan Helios'un sürüleri Thrinakria adasında otlarlardı. Helios'un atlar arabalarla, Doğu denizinden çıkıp Batı denizine sefer ettiği söylenir, her şeyi gören Helios, yeminlerde tanık gösterilirdi.

Erkek Titan'lar arasında altıncısı, soyu sopu en zengin, en dallı budaklı olanıdır:

OKEANOS — Şair Hesiodos'un ilk Titan diye gösterdiği Okeanos, yeryüzü kabuğunu çepeçevre sarmış, tanrısal akıntıdır. Okeanos, bütün akarsuların atasıdır ve saygı gören bir ihtiyar şeklinde tasarlanır. Okeanos'un kızları olan **OKEANİD**'ler akarsu, dere, kaynak, pınar tanrıçalarıdır. Bunlardan biri, yani Okeanos'un kızlarından biri olan **DORİS**, deniz sessizlik ve güzelliğin tanrısı NEREUS'un karısıdır. Nereus'un birbirinden güzel, alımlı 50 tane kızına **NEREİD**'ler denir, bunlar ikinci derecede deniz tanrıçalarıdır. İçlerinde en meşhurları Thetis ve Galateia'dır. THETİS'i Zeus kendine eş yapmak istiyordu, fakat Thetis'ten doğacak oğlanın, babasından daha güçlü olacağını öğrenince, Thetis'i ölümlü Peleus ile evlendirmeye karar verdi. Thetis, Peleus'a oğlu Akhilleus'u doğurdu, sonra gene denizlere döndü. İlyada destanında tanrıça Thetis, yiğit Akhilleus'un şefkatli, fedakâr annesi olarak görülür.

GALATEİA — Güzel nereid Galateia'ya çirkin, iri yarı, vahşi kyklop Polyphemos âşık olmuştu. Kyklop'un yanık aşk türküleri, şairleri (Philoksenos, Theokritos, Ovidius) çeken konulardan biri olmuş, bu birbirinin aslâ dengi olmayan garip çiftin arasındaki tezattan faydalanmayı ressamlar da ihmal etmemişlerdi. [Theokritos'un şiirinin Türkçesi: Tercüme dergisi 8 (1941)].

Nereus'un kardeşi PHORYKS de bir deniz tanrısıdır, deniz canavarlarının atası kabul edilir.

Dişi Titan'lar da altı tanedir: 1 - **THEİA** (mitoslarda Hyperion'un karısı veya Helion'un anası olarak geçer), 2 - **RHEİA** (kimliği 13. soruda belirtildi), 3 - **THEMİS** (Zeus'un karısı; örf, âdet, ahlâk tanrıçasıdır. Üç kızına HORA'LAR denir), 4 - **MNEMOSYNE** (Hâfıza. Zeus kızları dokuz musa'yı o doğurdu, bk. soru 80), 5 - **PHOİBE** (Delphoi tapınağı kâhinliğini Apollon'a bu kız hediye etti. Apollon'un isimlerinden biri olan «Phoibos» kelimesi, Phoibe'den geliyor), 6 - **TETHYS** (yukarda adı geçen ve İlyada kahramanı Akhilleus'un annesi olan nereid Thetis ile karıştırılmaması gereken bu titan, Okeanos'un karısıdır ve bütün

akarsuların kadın-ata'sı bilinir. Okeanos ile Tethys'in üç bin oğlunun en büyüğü, ırmak tanrılarının en güçlüsü AKHELOOS'tur. Akheloos, sevdiği Deianeira yüzünden Herakles ile döğüştü. Bu döğüşte önce bir yılan, sonra bir boğa oldu; Herakles boğanın bir boynuzunu kopardı. Yenilen Akheloos, Herakles'e Zeus'un keçisi Amaltheia'nın bereket boynuzu'nu vererek kendi boynuzunu geri aldı. Vazo ressamlarının pek hoşlandıkları bir konu olan bu boğuşmayı, edebiyatta Sophokles (Trakhis kadınları) ile Ovidius (Metamorphos'lar) işlediler.

Atlas, Prometheus, Ay tanrıçası Selene ve Sabah kızıllığı Eos da Titanlar soyundandırlar. İlk ikisini burada tanıtalım:

ATLAS — Titan İapetos'un oğlu, Prometheus'un kardeşi. Dünyanın batı kıyısında durur, gökkubbeyi omuzlarında tutar. °Pleiad'lar, °Hyad'lar ve dünyanın Batı ucundaki tanrı bahçelerinde altın elmaları bekleyen °Hesperid'ler, Atlas'ın kızlarıdır.

PROMETHEUS — Titan İapetos'un oğlu, insanların dostu, Zeus'un hasmı. Mekone'deki kurban töreninde Prometheus, Zeus'u aldatmaya kalktı. Etlerin iyi parçalarını işkembeye kemik kısımlarını ise ince yağ zarına sardı. Zeus bile bile kötü kısımları seçti. Ceza olarak da insanların elinden ateşi aldı. Prometheus ateşi çalıp insanlara geri verdi. Bu sefer Zeus, insanları Pandora ile cezalandırdı. Prometheus ise bir kayaya bağlandı. Bir kartal karaciğerini yiyor, ciğer her gece yeniden büyüyordu. Uzun zaman sonra, kartalı öldürerek, Prometheus'u bu işkenceden Herakles kurtardı (Hesiodos, Theogonia 507 v.d.) — Aiskhylos'un Prometheus trilogyasından, günümüze «Zincire vurulu Prometheus» kalmıştır. Atina'da zanaatkârlar, pîrleri bildikleri Prometheus ile Hephaistos'a saygı beslerlerdi.

HEKATONHEİR'LER (Lat. Centimani) — Kelimenin sözlük anlamı: yüz kollu. Yüzer kollu, ellişer başlı üç devdir bunlar. Aigaion, Kottos ve Gyes'tir isimleri. Uranos, Kyklop'lar ile Hekatonheir'leri Tartaros'a, yani yeraltına kapatmca, anneleri Gaianın teşvikiyle Titanlar, babalarına karşı isyan ettiler. Zeus'un, Olympos tanrılarının egemenliğini kurmak için giriştiği çetin savaşta Titanlar yenilerek Tartaros'a atıldılar; onları beklemek görevi de bu defa Hekatonheir'lere verildi.

KYKLOP'LAR — Tek gözlü, iri yarı devler milleti. Homeros, içlerinden Polyphemos'u özellikle tasvir eder (Odyseeia IX). Kyklop'lar, demirci Hephaistos'un çırakları sayılırlardı. Tiryns ve Mykenai şehirlerinin muazzam surlarını Kyklop'lar yapmış denirdi. Çünkü bu 20 metre yüksekliğinde, 8 metre kalınlığında

hiç yontulmamış, ama ustaca üst üste konmuş muazzam blok kayalardan meydana gelme bu surların yapılması, insan gücünün üstündedir.

POLYPHEMOS — Odysseus'a tehlikeli bir serüven geçirten Kyklop (Odysseia IX, 105 v.d.) Polyphemos, mağarasına kapattığı Yunanlıların altısını yemişti. Odyesseus, devi sarhoş edip, kızgın kazıkla tek gözünü kör ederek, kalan arkadaşlarını kurtardı. — Euripides, bu olayı «Kyklops» adlı bir satyr'de dramatize etmişti. (Polyphemos'un sevgilisi Galateia idi, bu sorunun baş taraflarında ondan da bahsedildi).

Soru 31 : Yunan mitologyasında soyları ilk tanrılara bağlanan başka devler de var mı?

GİGANT'LAR — Uranos'un kesilen üretim organının kanlarından meydana gelmiş bir devler soyu da Gigant'lardır. Tanrıların nefret ettikleri devlerdir bunlar. Yüzleri korkunç, saçları sakalları uzun ve karma karışıktır. Ayakları pullu pullu ejderha kuyruklarına benzer. Tanrıların yaşadıkları Olympos dağını ele geçirebilmek için tepe bayır saldırıyorlardı boyuna. Zeus üzerlerine kayalar yuvarlıyor, fakat onlarla başa çıkabilmesi için bir ölümlünün yardımı gerekiyordu. Tanrıça Athena, Herakles'i yardıma çağırdı; Herakles pek çoğunu tek başına yenerek bu Gigantlar Savaşı'nda tanrılara geniş ölçüde yardımcı oldu. Phlegra kırlarında (Vezüv dağına yakın volkanik arazi) yapılan ve mitologyaya Gigantomakhia diye geçen bu Gigantlar Savaşı, edebiyata ve plastik sanatlara sık sık konu olmuştur.

Soru 32 : Homeros'un İlyada'sında anlatılan Troya savaşı da mitolojik bir savaş mıdır? Troya, bir hayal-şehir mi?

Hayır, tarihî bir şehirdir Troya. Buna göre Troya savaşını anlatan İlyada, bir mitos değil, bir epostur, destandır yani. Ama ilk soruyu cevaplandırırken değindiğimiz gibi, eposlarda bol bol mitos da bulunur; çünkü destan kişileri tarihî kişiliklerinden önce mitik varlıklar olarak çıkarlar karşımıza.

TROYA — (İlion da denir; Homeros'ta İlias.) Küçük-Asya denen Anadolu'nun kuzey batısındaki Troas bölgesinde bir sırtın üstünde, bugünkü Çanakkale'nin birkaç kilometre güney batısındaki Hisarlık tepesinde, dokuz kere yıkılıp yeniden kurul-

muş çok eski bir şehir. Troya, deniz baskınlarından masun kalacak kadar içerde olmasına rağmen Hellespontos (Çanakkale) ile Karadenizi bağlayan ticaret yoluna hâkim olacak kadar da denize yakın bulunuyordu. Tarihteki Troya, 1868'de Schliemann tarafından Hisarlık tepesinde keşfedildi. Arkeolojik araştırmalarda yeni bir devir açan Schliemann'ın kazılarına sonradan arkeolog Dörpfeld devam etti. Her yıkılışında yeniden yapılmış bu önemli ticaret şehrinde dokuz tabaka meydana çıkarıldı. Bunlardan İ. Ö. 15 - 12. yüzyıla ait olan 6. tabaka, Homeros'taki Troya'dır. Homeros'taki Troya savaşında, şehrin Yunanlılar tarafından tahrip ediliş tarihi olarak, ilk çağda, İ. Ö. 1184 yılı kabul ediliyordu.

Troya üzerine meydana gelen efsaneler, Troya kırallarının atası sayılan Dardanos ile başlar. Tros ile oğlu İlos, Troya şehrinin kurucuları olarak anılırlar. Zeus'un kaçırdığı °Ganymedes, Tros'un oğludur. İlios'un oğlu °Laomedon'a Apollon ile Poseidon, Troya'nın surlarını yaptılar, ama Laomedon'un aldattığı Herakles, onarılmış Troya'yı tahrip etti. Homeros'un İlyada'sındaki kocamış Troya kıralı °Priamos, Lamedon'un oğludur. Priamos'un oğlu °Paris, Sparta'lı Helena'yı kaçırmış, bu da Yunanların Troya'ya savaş açmalarına sebep olmuştu (°Agamemnon, °Akhilleus). On yıl süren bir kuşatmadan, müdafilerle (°Hektor, °Memnon, °Penthesileia) birçok çarpışmalardan sonra Troya düştü. Şehrin tanrılarıyla sağ kalan Troya'lıları, °Aineias İtalya'ya götürdü. — Troya'nın Homeros destanı İlyada'da anlatılmıyan, önceki ve sonraki kaderleri, Homeros'tan sonra meydana gelmiş destanlara konu olmuştur.

Soru 33 : Homeros'taki şekliyle Troya destanı İlyada'da nasıl özetlenir?

Homeros'un kimliği 9. sorunun cevabında kısaca belirtildi. Homeros'un iki destanı var: 1 — İlyada (kendisi İlias diyor bu destana; on altı bin mısra), 2 — Odysseia (Odise yâni; on iki bin mısra; özetini ilerde vereceğiz).

İLİAS DESTANI (İlyada) — Homeros'un bu birinci destanı, Troya savaşının destanıdır. Troya'nın düşmesine kadar, on yıl süren bu savaş, başından başlanıp sırasıyla anlatılmaz bu destanda. Giriş için en verimli etmen seçilmiş, olaylar yöneltici bir düşünce (Akhilleus'un öfkesi) etrafında toplanmıştır. Akhilleus, gözdesi Briseis için, Yunan orduları başbuğu Agamemnon

ile çatışıp da ona kızarak savaştan çekilince, Hektor'un komutası altında savaşan Troya'lılar Yunan gemilerine kadar sokulurlar. Bu çok tehlikeli durumda Akhilleus yumuşar, arkadaşı Patroklos'u savaşa yollamıya razı olur. Hektor, Patroklos'u öldürür. Bunun üzerine Akhilleus, çok sevdiği dostunun intikamını almaya savaşa girer. Hektor'un ölümüyle Troya'yı bekliyen âkıbet belli olmuştur. Destan, Hektor'un ölüsünün, babası Priamos'a verilmesiyle şona erer. Sayısız episod'lar bu olayın akışım kesmekte, sonra yine canlandırmaktadırlar. Destanın bütün öteki kahramanları, hep değişen bir sıra içinde, yiğitliklerini göstermeye sahneye çıkar, çekilirler.

Troya savaşına Yunanlılarla Troyalıların müttefiki bazı krallar ve başbuğlar da katılmışlardı; meselâ:

GLAUKOS — Lykia'lıların başbuğu Yunanlıların safında, kendisine karşı cephe almış konuksever Diomedes'e altın pusatlarını verdi, yerine Diomedes'in tunç pusatlarını aldı.

İDOMENEUS — Girit kralı Minos'un torunu, Troya önünde Yunanlıların safında çarpışan Giritlilerin başkanı. Yoldaşı Meriones ile birlikte büyük yararlıklar gösterdi.

MEMNON — Eous'un oğlu, Habeş kralı. Troya'lılar safında Yunanlılara karşı döğüşüyordu, Troya'nın son müdafii olarak Akhilleus tarafından öldürüldü. Yiğitlikleri ve ölümü «Aithiopis» destanında anlatılır. Firavun Amenophis III. (İ. Ö. 1420 1375)'in Mısır'da Theb şehri yakınlarında, Luksor'da diktiği kum taşından yapılmış, yirmişer metre yüksekliğinde iki muazzam sütunu, Mısır'daki Roma hakimiyeti zamanında seyyahlar her zaman gidip görürlerdi. Sütunlardan bir deprem sonunda üst kısmı tahribe uğrayanı güneş doğarken ses verir, bu ses Memnon'un, annesi Eos'u selâmlayışı diye yorumlanırdı. İ. S. 200 yılında sütun tamir edildi, o günden sonra ses vermez oldu.

İlyada destanının, Troya'lı gözcü Dolon'un Odysseus ile Diomedes tarafından yakalanışını, Trakya kralı Rhesos'un öldürülüşünü anlatan onuncu bölüme Dolonie adı verilmiştir.

Soru 34 : İlyada destanında olayların Akhilleus'un kahramanlıkları çevresinde toplandığı anlaşılıyor. Akhilleus'u daha etraflıca tanıtamaz mısınız?

AKHİLLEUS (Lat. Achilles) — Homeros'un İlias'ı ile başka epos'larda, Troya savaşının en büyük Yunan kahramanı, Akhilleus, Thessalia'daki Myrmidon'lar kralı Peleus ile Nereid Thetis'-

in oğlu idi. Tanrılar soyundan olan annesi, onu ölümsüz kılmak istedi, doğunca tılsımlı bir ateşe tuttu; ama kocası Peleus'un ansızın gelmesi üzerine işi yarıda kaldı. Şimdi Akhilleus'un kaderinde iki hayattan biri vardı: Ya kısa, ama şan ve şerefi ölümsüz bir hayat, ya da uzun, fakat silik-sönük bir yaşama. — Akhilleus'u, hekimlikten anlayan Kentaur Khiron büyüttü, yetiştirdi. Troya savaşı patlayınca annesi, Akhilleus'a kız elbiseleri giydirerek onu Skyros adası kralı Lykomedes'in kızları arasına salıverdi, böylece gizlemek istedi. Ama kurnaz Odysseus başka Yunan prensleriyle beraber adaya geldi, çarşıda bir satıcıymış gibi önüne çeşitli mücevherler, silâhlar koydu. Sonra da birdenbire savaş borularını öttürmeye başladı. Öteki kızlar kaçışırlarken Akhilleus, bir içgüdüyle, önünde duran silâhlara el attı, kim olduğunu böylelikle belli etti. Şimdi artık o da Troya'ya gidiyordu. Lykomedes'in kızı Deidamia'dan Pyrrhos (veya Neoptolemos) adında bir oğlu olmuştu. Dostu Patroklos, ihtiyar silâh ustası ve hocası Phoiniks, Myrmidonlar, 50 gemiye binerek, Akhilleus'la beraber yola çıktılar.

Homeros'un İlyada destanı, Troya önünde Akhilleus ile Yunan ordusu başkomutanı Agamemnon arasında çıkan bir kavga ile başlar: Agamemnon, Akhilleus'un güzel gözdesi Briseis'i, Akhilleus'un elinden almıştır. Buna fena halde kızan Akhilleus, savaştan çekilir; Thetis'in yalvarmaları üzerine Zeus da savaş talihini Troya'lılardan yana çevirir. Çok sıkışık durumda Agamemnon, Akhilleus'a Odysseus, Aias, Phoiniks'ten kurulu bir ricacılar heyeti gönderir, zengin hediyelerle beraber Briseis'i geri vermeyi vadeder. Akhilleus, kararından dönmemektedir. Ancak Troya kahramanı Hektor, Yunan gemilerini ateşlemeye kalkışınca Akhilleus, kendi silâhlarını arkadaşı Patroklos'a verir, savaşa onu gönderir. Akhilleus'un talimatı hilâfına, Patroklos, çekilmekte olan Troya'lıların peşlerine düşer, öldürülür: Akhilleus'un silâhları, Hektor'un eline geçmiştir. Ölçülemez acılar içinde, Akhilleus, bu defa kendisi savaşa katılır. Annesi Thetis'in, tanrı Hephaistos'a yaptırıp getirdiği yeni silâhları kuşanarak, sevgili dostunun intikamını almaya koşar. Korkunç bir boğazlaşmadan sonra, teke tek döğüştüğü Hektor'u öldürür: ölüsünü savaş arabasına bağlıyarak yerlerde sürükler; Patroklos'un ölüsüne böylece muazzam bir tören yapmış olur. Sonunda merhamete gelip Hektor'un babası, Troya kralı kocamış Priamos'a gömmesi için, oğlunun ölüsünü geri verir.

Homeros'tan sonraki destanlar, Akhilleus'un Habeş kralı

Memnon ve Amazonlar kraliçesi Penthesileia ile de savaştığını yazarlar. Alın yazısı, yiğit Akhilleus'un, Troya'nın alınmasından önce ölmesini gerektiriyordu: Akhilleus, korkak Paris'in attığı bir okla öldü; Apollon okun yönünü Akhilleustan yana çevirmişti. (Akhilleus'us ölümü üzerine bir başka efsane: °Polyksena). Homeros, Akhilleus'u Hellenlerin milli kahramanı, Yunan gençliğinin parlak önderi yaptı.

Akhilleus'un hocası ve lalası **PHOİNİKS**'in öyküsü de şöyle: Phoiniks'in babası Amyntor, karısının üstüne bir başkasını sevmişti. Annesi, Phoiniks'i bu genç rakibesini baştan çıkarmıya teşvik etti; kocasıyla sevgilisi arasındaki münasebeti bu yoldan bozmak istiyordu. Amyntor, oğluna hiç çocuğun olmasın diye beddua etti. Phoiniks, Peleus'un yanına kaçtı; Peleus'un oğlu Akhilleus'un sadık öğütçüsü, akıl vereni oldu. Agamemnon'a çok kızmış Akhilleus, ilk defa, Phoiniks'in söylediği nutukla yatıştı (İlyada IX); Phoiniks, Akhilleus üzerindeki nüfuzunu böylece göstermiş oldu.

Soru 35 : Yunan savaşçılarından bazıları bir tahta at içine gizlenmişler de, Yunan ordusunun Troya önünden çekildiğini gören Troyalılar atı şehirden içeri almışlar. Atta saklı savaşçılar da, tetikte bekleyen yoldaşlarına kapıları açmışlar, ve Troya bu şekilde zaptedilmiş, derler. Özette bu efsaneden bahsedilmedi; niçin?

Böyle bir efsane, Homeros'ta yoktur. Troya üzerine, Homeros'tan sonra bazı efsaneler daha meydana geldiğini hatırlattık; tahta at efsanesi de bu eklemelerden biridir. O tahta at içine saklanmış Yunanlılardan biri de Neoptolemos idi; öyküsü şöyle:

NEOPTOLEMOS — Bir adı da Pyrrhos (kızılsaç) olan Neoptolemos, Akhilleus ile Deidameia'nın oğludur. Akhilleus'un ölümünden sonra Odysseus, onu Skyros'tan Troya'ya getirdi. Tahta atın içine saklanıp, bu hile sayesinde Troya'ya girmiye muvaffak olan yiğitlerden biri de Neoptolemos idi. Zaptedilen şehirdeki korkunç boğazlamıya o da katıldı: Yaşlı kral °Priamos'u Zeus sunağında öldürdü; Priamos'un kızı °Polyksena'yı Akhilleus'un mezarında kurban etti. Harb ganimetlerinden onun payına °Andromakhe düşmüştü. Sonradan Menelaos'un kızı °Hermione ile evlendiyse de kızın ilk nişanlısı Orestes tarafından Delphoi'de öl-

dürüldü. — Sophokles, «Philoktetes» adlı tragediasında Neoptolemos'u asil delikanlı diye gösterir.

Epeios adında bir Yunanlının yaptığı bu tahta atı, Troyalıları kandırıp şehre aldıran da kurnaz Yunanlı Sinon olmuş.

Soru 36 : Eski Yunanlıların İlyada destanı gibi, Latinlerin de bir destanı var mı; varsa nedir konusu?

Latin destanının adı **Aeneis**'tir. Bu destan Yunanlıların Aineias dedikleri Aeneas'ın serüvenlerini anlatır. Kral Ankhises ile Aphrodite (Lat. Venus)'nin oğlu olan Aeneas, Troya kahramanlarındandır. Homeros'un İlyada'sında, beşinci bölümde Diomedes ile teke tek dövüşmesinden başka, önemli bir rolü yoktur. Latin şairi Vergilius (İ. Ö. 70 - 19), İlyada'nın bu bölümünden aldığı ilhamla ve Homeros sonrası şiirin verilerini ekleyerek Aeneas'ı Latinlerin millî kahramanı ve imparator Augustus'un atası payesine yüceltti.

Aeneis destanının konusu şöyle özetlenebilir:

Aeneas, zaptedilmiş, yanmakta olan Troya'dan, hasta sakat babası Ankhises'i sırtında taşıyarak, kaçar. Uzun ve dolambaçlı kaçışlardan sonra Kartaca'ya varır. Burada kraliçe °Dido, Aeneas'a gönül verir, ama Aeneas, Dido'yu bırakıp gitmek zorundadır. Zeus'un buyruğu, onu İtalya'ya, yeni bir vatan kurmaya yollamaktadır. Dido, kendini öldürür. Bu ölüm, ilerde Kartaca ile Roma arasında bir türlü önlenemez bir nefretin başlamasına yol açar. İtalya'daki kavimlerle zorlu çarpışmalardan sonra Aeneas, kral Latinus'un kızı Lavinia'yı kendine eş olarak alır. Lavinia'nın eski nişanlısı, Rutul'ler kralı Turnus, Aeneas ile yaptığı teke tek döğüşte ölür. Aeneas, Latium bögesinde Lavinium şehrini kurar. Aeneas'ın oğlu İulus (yahut: Ascanius) da, Romanın temeli olan Alba Longa şehrini kurarak, Alba Longa krallarının atası olur ve Caesar ile ilk Roma imparatorlarını içine alan İulius'lar soyu, bu Ascanius'la başlar. Ascanius'tan sonra, kardeşi Silvius, Alba Longa kralı oldu. Roma şehrinin sonraki asıl kurucuları °Romulus ile Remus bu kralların soyundan gelirler.

Soru 37 : Mitologyada Yeraltı Ülkesi nasıl bir yer, neler var orada?

Tanrı Hades'in hüküm sürdüğü Yeraltı Ülkesi'nde Erebos denen karanlık vardır (Hades, hem Yeraltı Ülkesi'nin, hem de ora-

yı yöneten tanrının adıdır). Şair Hesiodos, «Dünyanın Yaratılışı»nda Erebos'u, Evren yaratılmadan önceki sonsuz boşluk Khaos'un oğlu olarak gösterir.

Hades, ölüler diyarıdır. Ölülerin ruhları yer altında, gölgeler halinde yaşayarak, yer yüzündeyken yaptıkları son işleri yapmaya devam ederler.

Yeraltı Ülkesi'nde Akheron, Kokytos, Pyriphlegethon, Styks, Lethe ırmakları akar, Akheron gölü bulunur:

AKHERON — Birkaç ırmağın adı; özellikle Epeiros (Lat. Epiros) daki Kokytos ırmağının bir koludur. Bu ırmak, Akheron bataklığından geçerek İonia (Yunan) denizine dökülür. Yunanlılar, ölüler ülkesine bu ırmaktan girildiğine inandıkları için, Yeraltı Ülkesi'ndeki ırmak ve göllere de bu ismi vermişlerdi.

KOKYTOS — Gözyaşları ırmağı.

PYRİPHLEGETHON — (Yahut: Phlegethon) Ateş ırmağıdır.

STYKS — Arkadia'da bir deredir. Issız bir dağ bölgesinde 200 metre yükseklikte bir kaya duvarından incecik serpintiler halinde dökülür. Arazinin esrarlı hali, Styks'in, Yeraltı Ülkesi'nin bir ırmağı olduğu tasavvuruna yol açmıştır. Tanrılar bu ırmağın adına yemin ederler, buz gibi suyu, öldürücü bilinirdi.

LETHE — Yeraltı Ülkesi'ndeki unutma ırmağıdır. Ruhlar, yer altına iner inmez, yeryüzündeki hayatlarını unutmak için bu ırmağın suyundan içerler.

KHARON — Ölülerin gölge ruhlarını Styks ırmağından geçirip Yeraltı Ülkesi'ne götüren kayıkçıdır. Kayığa binme ücreti olan 1 obolos, gömülürken ölünün ağzına konurdu.

Hades'in kapısını **KERBEROS** isimli köpek bekler. Yeraltı Ülkesi'ne gelenleri kuyruğunu sallıyarak içeri alır, ama kimseyi bir daha dışarı salıvermez. Resimlerde çokluk, üç başlı, yılan kuyruklu görünür. °Herakles, onu zorla yeryüzüne çıkarmıştı.

TARTAROS — Yeraltı Ülkesi'ndeki hapishanedir. Zeus, yenilen Titan'ları oraya atardı.

MİNOS, RHADAMANTHYS (bk. soru 23) ve AİAKOS adlarında üç ölüler yargıcı, ruhlara hükmederler:

AİAKOS — Zeus ile °Aigina'nın oğlu, Peleus ile Telamon'un babasıdır. Aigina adasının kralı olan Aiakos'u tanrılar severlerdi: İyi kaplı ve adaletli olduğu için, öldükten sonra onu, Yeraltı ülkesine, ölüler yargıcı yaptılar.

Gölge ruhların çoğu duygudan yoksundur. Büyük günahlar, büyük suçlar işlemiş ölüler, Tartaros'ta yahut bataklık gölde cehennemlik cezalarını çekerler. İyi insan olarak ölenlerse Ely-

sion kırlarında ebedî bir mutluluk içinde yaşarlar:

ELYSİON — Yeraltı ülkesi Hades'e karşılık Elysion, dünyanın batı ucunda, Okeanos'un öte yakasında, cennet gibi bir yer, bir bahtiyarlar adasıydı. Tanrıların sevgili kulları ölmeksizin buraya yollanır; Rhadamathys'in yanında sonsuz ve kaygısız bir hayata erişirlerdi. Sonraları her «ahret», Yeraltı ülkesinde tasavvur edilmeye başlandı; Elysion, orada, bahtiyarlar için ayrı bir bölge olarak düşünüldü.

Yeraltı ülkesine çeşitli yerlerden girildiği tasavvur edilir; özellikle ıssız, ürkütücü dağlık bölgeler (Styks), yanardağ etekleri (Avernus gölü) bu ülkeye giriş kapısı kabul edilir; buralardan yer altına inmiş yiğitler üzerine öyküler anlatılırdı (Orpheus, Herakles, Peirithoos).

AVERNUS GÖLÜ — Kampania'daki meşhur krater gölü: Dumanları kuşları öldürürmüş; adı Yunanca aornos (kuşsuz) sözüne bağlanır. Vergilius, Aineias'ı Yeraltı ülkesine buradan indirmişti.

MUNDUS — Roma'da yuvarlak bir oyuğun adı. Mundus, yeraltı ülkesinin kapısı bilinir, yeraltı tanrıları için kutsal sayılırdı. Yılda yalnız üç gün (24 ağustos, 5 ekim, 8 kasım) mundus açılır, Man'lara bir kurban sunulurdu. O günlerde önemli işlere kalkışılmaz, uğursuzluk sayılırdı. °Acca Larentina ile Romulus'un «mezar»ları ve Lacius °Curtius da mundus gibiydiler. Romalılar, ölülerin ruhlarına MAN vermişlerdi. Roma mezar taşlarındaki DM harfleri, Dis Manibus (ölülerin tanrılarına) anlamına gelir.

Sonraki Orphik'çilere göre Titan'ların parçaladığı Dionysos olan tanrı Zagreus ve kara kanatlı ölüm tanrısı Thanatos da Hades'te yaşarlar.

Edebiyatta en meşhur yeraltı yolculukları şunlardır:

Homeros, Odysseia, XI. bölüm; Aristophanes, Kurbağalar; Vergilius, Aeneis, VI. bölüm.

Eflatun, «Phaidon», «Gorgias» ve «Devlet» diyaloglarındaki yeraltı mitoslarını, bu eski tasavvurları moralize ederek meydana getirdi.

Soru 38 : Yeraltı Ülkesi'ne kimler ve hangi suçlar yüzünden sürüldüler? Cezaları neler oldu?

Mitologyanın ahreti olan Hades, ölümlülerin yeryüzünde işledikleri suçların hesabının sorulduğu yerdir. Orada, başta cina-

yetler olmak üzere, bütün kötülüklerin öcünü, ölülerden Eriny'ler alırlar:

ERİNY'LER (Lat. Furiae, Dirae) — Yeraltı ülkesinde yaşayan Eriny'ler intikam tanrıçalarıdır. Üç tanedirler: Allekto, Megaira, Teisiphone adlarını taşırlar; hiçbir şey kaçırmaz, insaf nedir bilmezler. Yılanlar, çıralar, suçluyu deliye döndüren kamçılar; onların simgeleridir. — Aiskhylos'un «Oresteia» trilogiasının son kısmında, Eriny'lerin peşini bırakmadıkları Orestes'i tanrıça Athena kurtarır. Eriny'ler, Areopag doğusundaki topraklara çekilirler. İnsanların, tanrıların nefret ettikleri zalimler olmaktan çıkıp hakkın adaletli, insaflı koruyucusu olurlar, ondan sonra da Eumenid'ler (iyiliksever, dost tanrıçalar) diye anılırlar.

Şu var ki, tanrılara karşı ağır suçlar işlemiş, ebedî cezalılar da vardır Hades'te. Onların cezaları çok daha başka türlüdür, işlenen suça göre değişir. Yeraltı Ülkesi'nin ebedî cezalıları olarak mitologyada şu isimlere raslarız:

DANAİD'LER — Birçok ülkeler dolaşarak Mısır'a varan °İo'ya, Zeus tekrar insan kılığı vermişti. İo, orada Mısır kralı Epaphos'u doğurdu, onun soyundan Danaos'un 50 kızına Danaid'ler denir. Danaos'un erkek kardeşi Aigyptos'un 50 oğlu, bu kızları, kendileriyle evlenmiye zorlayınca kızlar, evlenmekten nefret ettikleri için, Mısır'dan tekrar ataları İo kadının eski yurdu Argos'a kaçtılar. Kral Pelasgos, kızları koruduysa da Aigyptos'un oğulları tarafından öldürüldü. Bunun üzerine düğün dernek yapıldı. Ama düğün gecesi kızlar, zorba kocalarını hançerlediler. Yalnız bir tanesi, Hypermestra, aşkla duygulanarak, kocası Lynkeus'a kıyamadı. Kızkardeşlerinin öcünden, Hypermestra'yı tanrıça Aphrodite korudu. — Bu efsane, Aiskhylos'un bir trilogiasına konu olmuş, ama eserin yalnız birinci kısmı «Yalvaran kızlar» günümüze kalmıştır.

Lynkeus ile Hypermestra, yeni Argos kralları soyunu kurdular; Argos'ta yaşayanlara bundan böyle Danalı'lar denildi. Öteki Danaid'lere gelince, onlar Yeraltı ülkesinde, doldurulması imkânsız, delik-deşik bir fıçıya boyuna su doldurmak cezasına çarpıldılar.

İKSİON — °Lapith'ler kralı, Zeus onu bir cinayet suçundan temizledi, ölümsüz kıldı, tanrıların sofra arkadaşı yaptı. Ama nankör İksion, gökler hatunu Hera'ya sataşmıya kalkışınca Zeus, ona tıpkı Hera şeklinde bir bulut gönderdi. İksion'un oğulları Kentaur'lar, Nephele adındaki bu kadın buluttan doğdular. Küstah İksion ise, Yeraltı ülkesinde ateş saçarak durmadan dönen

bir tekerleğe bağlandı, ebedî cezasını çekmeye başladı.

OKNOS — Çok kararsız bir adam olduğu için, Hades'te bir ip örmeye mahkûm edildi. Oknos ördükçe eşeği de öteki ucundan ipi yemeye devam eder; örgü hiçbir zaman tamamlanamayacaktır.

PEİRİTHOOS — Bk. soru 77.

PHLEGYAS — Thessalia ile Boiotia'da yaşamış bir efsane milleti olan Phlegya'lıların atası. Oğlu °İksion, kızı °Koronis. — Phlegya'lılar yağma için Delphoi'deki Apollon tapınağına saldırıp tapınağı yaktılar. Phlegyas, tanrıya karşı bu büyük suçundan ötürü Yeraltı ülkesi'nde sonsuz cezaya çarpıldı.

SİSYPHOS — Hilebazlar piri. Hileli bir başarıya zekânın zaferi gözüyle bakan, kurnazlıkla varılan sonuçları hep müsbet şekilde değerlendiren eski Yunanlıların en popüler efsane kahramanlarından biri. Argos'ta Epyre şehri, yurdu olarak gösterilir, zengin tüccar şehri Korinthos'un kurucusudur. Açıkgözlüğü sayesinde herkeslere, hattâ ölüme oyun oynadığından ötürü, kurnaz Odysseus için de Sisyphos'un oğludur, denir: Sisyphos, yakaladığı hırsız Autolykos'un kızı Antikleia'yı baştan çıkarmış, adam da sonradan kızını Laertes ile evlendirmişti. Sisyphos, yaptığı kötülükler yüzünden Yeraltı ülkesi'nde cezaya çarpıldı: Kocaman bir kayayı evire çevire bir tepeye çıkarmak zorundadır; ama her seferinde tam hedefe yaklaşırken, kaya elinden kurtulup tekrar aşağı yuvarlanır. Kayaya sökmez düzenbazlık.

TANTALOS — Küçük-Asya'da Sipylos (Manisa dağı) eteklerinde yaşamış güçlü bir kral. °Pelops ile °Niobe'nin babası. Tanrılar onu kendilerine sofra arkadaşı yapmışlardı. Ama Tantalos, Nektar ile °Ambrosia çaldığı gibi boşboğazlık edip sofra konuşmalarını yeryüzündeki ahbaplarına anlattı. Tanrılar ona misafir geldikleri vakit, tanrıların her şeyi bilip bilmediklerini anlamak istedi, oğlu Pelops'u kesti, yemek diye tanrıların önüne koydu. Tantalos, bu küstahlığından ötürü ağır bir cezaya çarptırıldı: Homeros'un anlattığına göre (Odysseia II. 582-592) Tantalos, Yeraltı ülkesi'nde bir gölde, sular çenesi hizasında, ayaktadır; başının üstünde yemişli dallar sarkar. Ama Tantalos, burada ebedî açlığa, susuzluğa mahkûmdur: çünkü ne zaman yemişlere uzanmak istese dallar geri çekilir, ne zaman su içmiye eğilse sular yok olur. — Bir başka efsaneye göre, Tantalos yenecek içecek bir sürü nimetle çevrilidir de, başının üzerinde her an düşme tehlikesi gösteren bir kaya yüzünden bunlardan faydalanamaz, hep aç susuzdur.

TITYOS — Topraktan çıkmış bir dev. Zeus'un sevdiği Leto'ya sataşmak istemiş, Leto'nun oğlu Apollon ile kızı Artemis, onu öldürmüşlerdi. Tityos, Yeraltı ülkesi'nde cezasını şu şekilde çekmektedir: Tartaros'ta boylu boyunca yere yatmıştır; karaciğeri iki akbaba tarafından durmadan kemirilir, bir yandan da eski haline gelir. — Tityos'un okla öldürülüşü, vazo resimlerinde sık sık görülür. Pergamon sunağının kabartmalarında Tityos, Gigant'ların arasındadır. Leto, yüzüne tutuşmuş bir çıra fırlatır.

Soru 39 : Pan kimdir?

PAN — Dağlık Arkadia'da küçükbaş hayvanların, çobanların tanrısı. Keçi ayaklı Pan, Hermes'in oğludur. Tanrıların, çokluk, insan kılığında değil de hayvan kılığında düşünüldüğü ilk zamanlarda Pan da keçi kafalıydı; sonradan bu keçi kafasından sadece boynuzlar ve sakal alıkonarak, yüzü insan yüzü oldu. Pan çoban kavalını sever, azgın tekeler gibi güzel nympmphe'lerin peşine düşerdi. İnsanların, hayvanların uyuduğu kızgın, ıssız yaz öğlelerinde birdenbire, beklenmedik gürültüler koparır, dört bir yana «panik» korkular saçardı. Marathon savaşı gecesi Persleri bu şekilde paniğe uğrattığı için, Atinalılar savaştan sonra tanrı Pan'a Akropolis eteğinde bir tapınak yaptılar. Pan sözü Yunancada «bütün» anlamına geldiğinden Mistikler, sonraları Pan'ı herşey yapabilir bir tanrı payesine çıkardılar. Plutharkas, Korfu'nun güneyinde sefer eden bir gemideki gemicilerin, Paksos adasından gelen bir ses duyduklarını anlatır. Gemi dümencisinin adını söyliyen bu ses, dümenciye: «Ulu Pan öldü!» haberini vermiş, dümenci aldığı bu haberi emredilen yerde karaya doğru seslenince, karadan korkunç bir inilti, bir feryat duyulmuş, Pan'ın ölümünden ötürü tabiat yas tutmıya başlamıştı. Bu hâdise, İmparator Tiberius (İ. S. 14-37) zamanında olmuştu.

Latin mitologyasında Pan'ın yerini tutan tanrı Faunus için bk. soru 81.

Soru 40 : Sağlık, hekimlik konusunda eski Yunan ve Roma inançları, ne gibi mitosların doğmasına yol açtı?

Olympos'lu tanrıların hekimi, PAİAN'dır. Paian, aynı zamanda, hekimliği de olan Apollon ile Asklepios'un da sıfatlarıdır.

ASKLEPİOS (Lat. Aesculapius) — Sağlık, tedâvi ve hekim-

lik tanrısı. Apollon ile Koronis'in oğludur; Khiron tarafından yetiştirildi. Karısının adı Epione idi. Hazakati sayesinde, insanları da ölümden kurtarabileceğini düşünen Zeus, onu bir yıldırımla öldürdü. Apollon da, Zeus'a yıldırımları yapan Kyklop'ları öldürerek, Asklepios'un öcünü aldı.

Asklepios adına, özellikle horoz kurban edilirdi. Aeskulap asâsı ve kutsal yılan, bugün de doktorluk simgesidir. Asklepios'un en ünlü tapmağı Epiduros'ta idi. Asklepios kültü, Roma'ya İ. Ö. 293 yılında girdi.

HYGİEİA (Lat. Valetudo) — Sağlık tanrıçasıdır. Asklepios'un kızı bilinir ve resimlerde, elindeki bir tabaktan bir yılana bir şeyler içiren genç, güzel bir kadın olarak tasvir edilir.

İlyada'da sık sık adı geçen (meselâ XI, 54) MAKHAON ile Makhaon'un kardeşi PODALEİRİOS da hekimdiler.

SALUS — Romalılar kurtuluş ve selâmeti Salus olarak kişileştirmişlerdi: Tanrıça Salus, özellikle devletin selâmetini temsil eder. İsadan önce 302 yılında, Samnitler savaşından sonra, bir tanrıça sıfatıyla Salus'a Roma'da bir tapınak yapıldı. İmparatorluk zamanında, imparatoru koruyan tanrıça (Salus Augusta) sıfatıyla saygı-tapkı gördü. Zamanla, Yunanlıların sağlık tanrıçası Hygieia ile birleştirildi, ikisi aynı tanrıça oldu.

Kadınlara, doğumlarında yardım eden tanrıçanın adı **EİLEİTHYİA**'dır.

Soru 41 Eski Yunan ve Romalılarda, Olympos tanrıları soyundan gelmeyip de soyut kavramların kişileştirilmiş şekilleri olan tanrılar veya tanrısal kuvvetler de var mı?

ATE — Doğruyu göremez olma, hataya düşme, basiret bağlanması. Homeros, Ate'nin, tanrısal bir varlık olarak insanların başları üzerinde dolaştığını söyler (İlyada XIX, 93).

DAİMON (Daemon) — Yunanlılar, Daimon sözüyle etkilerini içlerinde duydukları tanrısal bir kuvveti kişileştirirler, Daimon'u bir kader kuvveti sayarlardı. Daimon'lar, ikinci derecede tanrılar, iyi ve kötü ruhlardı.

GENİUS — Roma tanrısı. Herkesin özel bir Genius'u vardır. İnsan, hayata kendi Genius'unun gelişiyle başlar, Genius ömrü boyunca insanla beraberdir. Doğum günü, Genius bayramıdır; zifaf yatağına lectus genialis denir. Neşeli bir gün geçirmek, insanın «Genius'unu memnun etmesi» dir. Evdeki uşaklar, ev sahi-

binin, imparatorluk memurları da imparatorun Genius'una yemin ederler. Kadınlar, erkeklerin Genius'u yerine kendi °Iuno'ları tarafından korunurlar. Yerlerin, mekânların da Genius'ları olur (Genius loci). Genius, yılan kılığında gözükür. — Romalıların Genius'ları ile Yunanlıların insandaki Daimon inançları, sonradan birbirine karıştı.

HYBRİS — İnsanlara çizili sınırın, ölçünün aşılmasına, haddini bilmezliğe hybris denirdi. Hybris'in cezası acılarla çekilir. Homeros'ta da rastlanan bu görüş, sonraları daha yaygınlaştı.

HYPNOS — Uyku tanrısı Hypnos ile Yeraltı ülkesi Hades'te yaşayan tanrılardan biri olan, kara kanatlı ölüm tanrısı THANATOS, gecenin ikiz çocuklarıydılar. Sanat eserlerinde çokluk, kanatlı birer genç şeklinde tasvir edilirler. Rüya tanrısı MORPHEUS, Hypnos'un oğludur ve uyuyan insanlara değişik kılık ve şekillerde görünür.

MOİRA'LAR — Kadar tanrıçaları. Homeros, tanrıların bile boyun eğmek zorunda kaldıkları bir Moira'dan bahseder. Hesiodos ve sonraki yazarlara göre Moira'lar üç tanedir: Klotho kader ipliğini eğirir. Lakhesis, kader dağıtır. Atropos, bildiğinden şaşmaz, ömür ipliğini keser. Yunanlıların Moira'larına karşılık Romalılarda üç tane Parcae vardı.

NEMESİS — Tanrıça Nemesis, saadetteki taşkınlıklara, haddini bilmezliklere, gerekli cezaları dağıtırdı. Bu tarafıyla kurtulunmaz kader tanrısı Adrasteia'ya benzerdi. Nemesis kültü, Rhamnus (Attika) ile Smyrna (İzmir)'da gelişmişti. Nomeros'a «nemesis» kelimesi, henüz özel isim değildir; bir haksızlığa karşı isyan etmek, kızmak anlamına gelir.

NİKE (Lat Victoria) — Zafer tanrıçası; zafer kavramının somutlaştırılışı. Homeros destanlarında henüz görülmez. Nike, resimlerde, kanatlı bir tanrılar habercisi olarak, göklerden süzülüp zaferi getirirken tasvir edilir. Parthenon'daki Athena'nın elinde bir Nike heykeli vardır.

PSYKHE — Ruh. Yunanlılar ruhu kuş veya kelebek olarak tasavvur ederlerdi. Eros, kuş yahut kelebek kanatlı bir kız olan Psykhe'yi sevdi, ona birçok acılar çektirdi. — İ. S II. yüzyıl ortalarında yaşamış Romalı yazar Apelius, Psykhe'nin, sonunda kocası Eros ile birleşinceye kadar katlanmak zorunda kaldığı çileleri anlatan çok güzel bir efsane yazmıştır.

TYKHE (Lat. Fortuna) — Uygun kader, şans, umulmıyan başarı tanrıçası, Homeros'un eserlerinde görülmez, en eski şairler içinde onun en güzel tasviri Pindaros'tadır (Olymp. Ode XII).

Hellenismus devrinde Tykhe, bütün öteki tanrıları unutturan çok yaygın bir tanrıça oldu. Caesar'in kendi Tykhe'sine olan güveni meşhurdur. Bu güven, onu sonunda bütün ikazları hiçe sayarak mahvolmıya götürdü. Tebdil giymiş olarak, bir balıkçı kayığında Dyrrhachium'dan İtalya'ya geçmek isterken, kayıkçının fırtınadan çekinmesi üzerine, ona şöyle bağırmıştı. «Durma, sen Caesar'ı ve Caesar'ın Tykhe'sini götürüyorsun!» — Tanrıça Tykhe, resimlerde çok yer alır. Elinde bereket boynuzu yahut bir gemi dümeni ile veya yuvarlanan bir küre üzerinde kanatlı olarak tasvir edilir. Yunanlılar şansın açık olsun yerine «Agathe Tykhe» (İyi Tykhe ile!) deyimini kullanırlardı.

İtalyada Latium bölgesinde eski bir kültü olan şans, baht tanrıçası FORTUNA, İsadan önce birinci yüzyıldan sonra Yunan lıların Tykhe'si ile özleştirildi, Tykhe'nin Latince adı oldu.

Soru 42 : Mitologyada Yunan ve Roma tanrıları dışında, yada, yabancı tanrıların, uzak ülkelerin de bahsi geçer mi?

ANUBİS — Bir Mısır tanrısı, ölüler tanrısı. Yunanlılar, onu, ruhları Yeraltı ülkesine ileten Hermes'le bir tuttular. Anubis, köpek başlı idi.

BELOS — Yunanlılar, Asur tanrısı Baal'e bu adı vermişler, onu bir tanrı olarak değil de Danaid'ler ile Palamedes'in atası olarak, mitologyalarına almışlardı.

İSİS — Toprağa bet-bereket bağışlıyan bir Mısır tanrıçası, Hellanismus devrinde kültü, Yunanistan'a da yayıldı, hele İmparatorluk devrinde Roma'da çok saygı gördü. Mısırlılar bu tanrıçayı inek başlı ve boynuzları arasında bir ay yuvarlağiyle tasvir ederlerdi. — Yunanlılar ve Romalılar, onu hepten insan biçimine soktular.

HYPERBORE'LÊR — Yunanlıların, uzak kuzeyde oturduklarını tasavvur ettikleri bahtiyar bir millet. Apollon, kış aylarını onların yanında geçirirdi.

Soru 43 : Homeros destanlarında Eski Yunanlıların isimleri nedir?

HELLEN — Mitosu ilerde anlatılacak olan (bk. soru 53) Deukalion'un oğlu Hellen bütün Yunanlıların mitik atasıdır. Yu-

nanlılar kendilerine Hellenler derler. Hellen'in oğulları Aiolos, Doros, Ksuthos (İon'un babası); Yunan boyları olan Aiolia'lıların, Dor'ların, İonia'lıların ataları idiler.

AKHAİOİ — Homeros destanlarında Yunanlıların genel adı. Bu kelime Türkçe metinlerde Akhai'lar, Akhaia'lılar... gibi değişik şekillerde de geçerse de İlyada'nın son çevirisindeki karşılığı Akhalar'dır.

DANAOİ — Argos'ta yaşayan Yunanlılara, yani Danaos soyuna bağlayarak, Homeros ile Vergilius'un, bütün Yunanlıları DANAOLAR veya ARGOSLULAR diye andıkları da olur.

Soru 44 : Mitologyada isimleri geçen başlıca Yunan ada ve yarımadaları hangileridir?

AİA — Helios'un kızı olan Kirke'nin adası. Troya'dan yurduna dönerken Odysseus bir yıl bu adada kalmıştı (Odysseus'un orada başına gelenler ve Kirke için bk. soru 51).

AİGİNA — Irmak tanrısı Asopos'un kızı olan Aigina, Zeus tarafından kaçırıldı.. Aigina, Zeus'un oğlu Aiakos'u Oinone adasında doğurdu; bu adaya o günden sonra Aigina adası dendi.

ATLANTİS — Eflâtun'un Kritias ve Timaios'a anlattığı efsaneye göre, denize gömülüp yok olmuş büyük bir ada.

ATTİKA — Atina'nın bulunduğu yarımada. Kithairon dağıyla Boiotia'dan ayrılır. Parnassos dağı, Attika'nın en yüksek dağıdır.

DELOS — Eski adı: ORTYGİA (Bıldırcın adası). Mitosa göre Zeus'un karısı Hera, kocasının sevdiği Leto (Lat. Latona)'yu kıskanmış, kıza rahat vermemiş, Leto da boyuna Hera'dan kaçmak zorunda kaldığı için, çocuklarını doğurmaya bir türlü bir yer bulamamıştı. Sonunda Ortygia adasına sığındı ve ikiz çocukları Apollon ile Artemis'i orada, Kynthos dağında doğurdu. Apollon ile Artemis doğunca ada, dört sütunla denize bağlandı, o vakte kadar yüzen bir ada idi, artık yüzmez oldu ve Delos adını aldı. — Delos adası çok kutsal bilinir, adadaki Apollon tapmağında her yıl, tanrı Apollon için şenlikler yapılırdı.

EUBOİA — Thessalia önlerinden başlıyarak Attika önlerine kadar, Yunan kıyıları boyunca uzayan büyük ada, bugünkü Ağriboz adası. En meşhur şehri: Khalkis.

İTHAKA — Odysseus'un yurdu olan ada. Homeros'taki İthaka ile bugünkü İthaki adasının aynı olup olmadıkları, yahut

arkeolog Dörpfeld (1853-1940)'in görüşüne göre İthaka'yı bugünkü Leukas'da aramanın doğru olup olmadığı, henüz tartışma konusudur.

LEUKAS — Batı Yunanistan kıyıları olan Akarnania önlerinde, İthaka'nın karşısında bir ada. Arkeolog Dörpfeld, Odysseia'daki İthaka adasını bu ada kabul eder. Leukas'ın güney kayalıkları meşhurdu. Bahtsız sevdalılar, kederlerinden kurtulmak için kendilerini buradan denize atarlardı. Bu kayalıklarda ilk intihar edenin Sappho olduğu söylenir.

KYTHERA — Bir efsaneye göre Aphrodite, Lakonia kıyısına karşı Kythera adası yakınlarında deniz dalgalarının köpüklerinden doğmuş, ilk olarak Kypros (Kıbrıs) adasında karaya çıkmıştı. Bunun için tanrıçaya Kypros'lu anlamına Kypris denildiği gibi Kythera'lı anlamına Kythereia da denir.

KHİOS — Bugünkü Sakız adasıdır (bk. Argonautlar), LESBOS da Midilli adası.

LEMNOS — Troya kıyıları önünde bir ada. Adadaki Mosykhlos dağı eski zamanlarda içten içe yanardı, bu durum burada Hephaistos kültünün kurulmasına yol açtı. Efsanesi: °Hypsipyle.

LEUKE — Ölümünden sonra Akhilleus'un Helena ile birlikte sevişerek yaşadıkları ada.

LYKİA — Güney doğu Küçük-Asya, bugünkü Elmalı yarımadası (°Bellerophon).

NAKSOS — Kyklad adalarının en büyüğü, toprağı çok verimli, şarabı meşhur. Adanın başlıca tanrıları, Dionysos ile karısı Ariadne idi.

OGYGİA — 1) °Kalipso'nun adası. 2) Thebai ile Boitoia'nın bir başka adı. Bu ad, Ogygos'tan geliyor. Ogygos, çok eski zamanlarda oraların kralı imiş, bir tufanda ölmüş.

PAKSOS — Yunan denizinde, Korfu güneyinde bir ada (°Pan).

SAMOTHRAKE — Thrakia kıyıları karşısında dağlık, çorak bir ada. °Kabir'lerin mysteria kültleri yüzünden meşhur olmuştu.

SERİPHOS — Ege denizinde küçük bir ada (°Perseus).

SKHERİA — Bu adada yaşayan Phaiak'lar, konuksever, bahtiyar, rahat bir efsane milletidir. Kralları Alkinoos, Troya dönüşü Odysseus'u dostça karşılamış, sarayında ağırlamıştı. Alkinoos'un kızı Nausikaa, Odysseia destanının en hoş, en sevimli genç kadınıdır (Odysseia, VI, VII-XIII).

TAİNARON — Peloponnesos adasının en güneydeki ucu, üç

yarımadadan ortadaki, Matapan burnu. Efsaneye göre, Herakles, Yeraltı ülkesi'ne buradan inmiş.

TİRYNS — Argos'un güney doğusunda, efsanelerle de meşhur bir şehir (°Herakles).

TRİNAKRİA — Helios'un adası (bk. soru 48, Lampetie maddesi).

Soru 45: Yunan mitologyasında adları geçen ünlü limanların, şehirlerin, gerçek ya da hayal ülke ve bölgelerin isimleri, bunlarla ilgili mitoslar nelerdir?

ABAS — Efsaneye göre Phokis'de Abai şehrinin kurucusu. Abas'ın kalkanında büyüleyici bir güç varmış. Ayaklanmış bir kavim, bu kalkanı daha görür görmez siner, boyun eğermiş. Akrisios, Danae, °Perseus, °Atalante; Abas soyundandırlar.

AİTOLİA — Patras ve Korinthos körfezlerinin kuzeyindeki dağlık arazi. Batıda Akheloos ırmağı, bölgeyi Akarnania'dan ayırır. Başlıca şehirleri: Kalydon, Pleuron.

AKARNANİA — İthaka ile Leukas'ın karşısına düşen, batı Yunanistan kıyıları. Doğuda Akheloos ırmağıyla Aitolia'dan ayrılır. Alkmaion ile Kallirhoe'nin oğulları Akarnan'dır ataları.

ANTİKYRA — Korinthos körfezinin kuzey koylarından birinde bir şehir. Deliliğe karşı en iyi ilâç olan aksırık otu (helleboros) orada yetişirmiş. Bu kelime, sık sık, iğneli sözlerde kullanılırdı. Antikyra adında, biri Sperkheios ırmağı üzerinde, biri Lokris'in batısında, iki küçük kasaba daha vardı. Romalı şair Horatius, «Şiir sanatı» adlı eserinde bir şair taslağını iyi etmiye, üç Antikyra'nın bile kâfi gelmiyeceğini söyler.

ARGOS — Peloponnesos'un kuzey doğusuna düşen Argolis bölgesinin başkenti. En eski şehirler olan Tiryns, Mykenai şehirleri bu bölgedeydiler.

ARKADİA — Peloponnesos adasının ortalarına düşen dağlık bölge. Arkadia'lılar dağlarda çobanlık ederlerdi. Bukolik şiir, Arkadia'yı çobanlar cenneti olarak gösterir. Efsaneye göre Zeus ile Kallisto'nun oğlu avcı Arkas, Arkadia'lıların kutsal atasıdır.

ATHENAİ — Atina şehri. Çok eskiden Akropolis hisarında oturan Atina'lılar, sonradan hisar kayalıklarının güney ve batı yamaçlarına doğru inerek aşağı şehri kurdular. Atina'nın ortası Agora (çarşı, pazar), °Areopag'ın kuzeyine düşüyordu.

AULİS — Euboia'daki Khalkis'in karşısında bir Boiotia li-

manı. Troya'ya savaşa gidecek Yunan donanması, bu limanda toplanmıştı (*Agamemnon).

BOİOTİA — Orta Yunanistan'da bir bölge.

BRAURON — Attika'nın doğu kıyısında, bir Artemis tapınağı olan eski bir şehir.

DARDANOS — Troya kralları soyunun atası Dardanos'un şehri. Çanakkale Boğazına verilmiş Dardanelles adı buradan geliyor. Bu şehir Roma çağında da vardı. Romalılar ile Pontos kralı Mithradates arasındaki barışı, Roma generali Sulla, Dardanos şehrinde imzalamıştı.

ELEUSİS — Atina'nın batısında bir kıyı şehri, *Demeter kültü ile meşhur. (*Eumolpid'ler).

ELİS — Pelops adası anlamına gelen Peloponnesos adasının batı kıyıları; Peneios ve Alpheios ırmaklarının aktığı arazi. Elis'in sınır bölgesi Pisa'da *Olympia bulunuyordu.

KALYDON — Aitolia'da Korinthos körfezi ağzında bir şehir. Bu şehrin krallarından Oineus'un çocukları Meleagros, Deianeira ve Tydeus, her biri bir mitos kahramanı olmuştur. Şehir, Kalydon avı denmekle meşhur bir domuz avı dolayısıyla da hatırlanır.

KOLKHİS — Karadenizin güney doğu kıyısında, *Argonaut'ların varmak istedikleri memleket.

KYRENE — Kyrenaika (kuzey Afrika)'nın başkenti. Efsaneye göre güzel, güçlü kuvvetli bir çoban kızı olan Kyrene, bir aslanla boğuşmuş, aslanı yenmişti. Kızın cesaretini hayranlıkla seyreden Apollon onu Afrika'ya kaçırdı, oraya kraliçe yaptı. Kyrene ile Apollon'dan Arestaios doğdu. — Kyrenaika'ya Yunanistan'dan en eski göçler, Mykenai devrindedir.

LAMPSAKOS — Çanakkale boğazında, bugünkü Lapseki.

LYDİA — Küçük Asya'nın batı kıyısı ortalarında Hermos ırmağı düzlüğü. Güney kısmı Maiandres Büyük Menderes ırmağına kadar uzanır. Lydia başkenti Sardes'ten geçen Paktolos çayından altın akarmış (*Midas). Lydia, Omphale'nin yurdudur.

MAEONİA — Lydia'nın eski adı. Homeros yerine «Maeonia'lı şair» deyimi de kullanılır, çünkü Homeros'un doğduğu yer Smyrna (İzmir), bir Maeonia şehri idi.

MARATHON — Yunanistan'ın doğu kıyısının kuzeyinde bir Attika bucağı. Efsanede: *Theseus, Marathon boğasiyle döğüşmüştü. Tarihte: İ. Ö. 490 da Datis ve Artaphrenes idaresindeki Persler'i Miltiades, Marathon ovasında yenmiş, bu zafer haberini 40 kilometre mesafedeki Atina'ya ulaştıran koşucu, hedefe var-

dığı anda ölü olarak yere yıkılmıştı.

MYKENAİ — Argos şehrini de içine alan Argolis bölgesinin yukarı kısmında çok eski bir şehir. Efsaneye göre bu şehri °Perseus kurdu. °Pelops, °Atreus, °Agamemnon bu şehirde krallık ettiler.

NEMEA — Arkadia-Korinthos yolu üzerinde bir şehir. Nemea vadisinde Zeus şerefine şenlikler yapılırdı. Bu şenlikler °Hypsipyle -° Opheltes efsanesine bağlanır. Herakles de Nemea aslanını öldürmüştü.

NYSA — Tanrı Dionysos'un dadısı. Dionysos'un büyütüldüğü ilk asmayı diktiği mythik yere de Nysa denir.

OLYMPİA — Elis'te Alpheios ırmağı kıyısındaki kutsal bölge. Olympia'nın ortasında büyük tapınaklı Zeus korusu Altis ile, Pheidias'ın yaptığı, antik çağın en ünlü Zeus heykeli bulunuyordu. Olympia'nın kuzeyinde, bildiğimiz Yunan tapınaklarının en eskisi olan Hera tapınağı vardı. Altis'in etrafında Olympia oyunları için çeşitli tesisler yapılmıştı. Dört yılda bir, Zeus şerefine Olympia oyunları burada kutlanırdı.

PALLANTİON — Arkadia şehirlerinden biri. Yarı tanrı kahramanı Euandros, yurdundan ayrılıp, sonradan Roma olan yerde ilk koloniyi kurdu (Vergilius, Aeneis VIII, 97 vd.)

PHRYGİA — Eskiden bir Thrakia kavmi olan Phrygia'lılar, İ. Ö. 1200 yıllarında Küçük-Asya'ya geçtiler. Phrygia, Lydia'nın kuzeyinde Sipylos (Manisa) dolayları ve Kybele'nin, Tantalos'un, Niobe'nin yurdudur. En parlak devrini 8. yüzyılda Midas zamanında yaşadı. Eski başkenti Gordion şehri idi. Phrygia'lıların dinde (Kybele, Semele), müzikte Yunanlılara etkileri oldu.

PHTHİOTİS — Thessalia'da Pharsalos çevresinde bir bölge. Homeros'taki, Akhilleus'un yurdu Phthia'nın orası olduğu söyleniyor.

PİERİA — Makedonia'da bir bölge. Musa'ların yaşadıkları yer diye kabul edilir. Pieria'lı kızlar anlamına musa'lara Pierid'ler de denirdi.

PİSA — Elis'te Olympia dolayları.

STYMPHALOS — Arkadia'da yalçın dağlarla çevrili vadideki şehir. Vadinin suları, bir delikten yeraltına akar. Delik, suları çekemediği zamanlar, vadide çalkantılı bir göl, bir bataklık meydana gelir. °Hrakles, bu vadide gagaları, pençeleri tunçtan, tüylerini ok gibi fırlatan Stymphalos kuşlarını öldürdü.

TEMPE — Thessalia'da, Olympos ile Ossa dağları arasında, Peneios ırmağının geçtiği vadi. Bu vadiyi Poseidon, üç dişli asâ

siyle açmıştı. Tempe vadisi, tabiat güzelliklerinin bolluğu dolayısiyle ilk çağda çok ün salmıştı.

THEBAİ — Orta Yunanistan bölgesi Boiotia'nın başkenti. Pek çok efsanede adı geçer.

THESSALİA — Tesalya. Kuzey doğu Yunanistan; çevresi dağlık, ortası düzlük bölge. Güneydeki Olympos ve Ossa dağları arasında °Tempe vadisinden °Peneios ırmağı akar. Thessalia, birçok efsanelerin yurdu olmuştur (Tanrılar dağı °Olympos, °Lapit'ler, °Kentaur'lar, °Akhilleus, °Argonaut'lar, °Herakles.)

TROİZEN — Argolis'in doğusunda bir şehir; °Theseus ve °Hippolytos efsanelerinin yurdu.

Soru 46 : Çanakkale ile ilgili mitoslar da vardır her halde?

Çanakkale Boğazına Yunanlıların neden Dardanelle dedikleri bundan önceki sorunun cevabında belirtildi. İlk Çağda bu boğazın bir adı da Hellespontos idi; bu isim şu efsaneden geliyor:

PHRİKSOS ile HELLE — Athamas'ın çocukları. Altın postlu bir koçun sırtında Kolkhis'e kaçıp üvey anneleri °İno'dan kurtulmak istediler. Avrupa ile Asya arasında bir yerde kız kardeş Helle, uçan koçun sırtından denize düştü; boğulduğu yere Helle denizi anlamına Helles pontos (Çanakkale boğazı) denildi. Kolkhis iline varan erkek kardeş Phriksos, orada koçu Zeus'a kurban edip altın postunu bir ağaca astı (°Argonaut'lar).

Çanakkale Boğazı'nın en dar geçidi Nara Burnu'dur. İlk Çağda burada Abydos şehri varmış; bu şehirle ilgili efsane de şudur:

HERO ile LEANDROS — Şair Musaios (İ. S. 6. yüzyıl)'un bir küçük destanının iki kahramanı. Helles pontos (Çanakkale boğazı)'da Abydos'lu bir genç olan Leandros, boğazın karşı yakasında Sestos şehrinde bir Aphrodite rahibesi olan Hero'yu seviyor, her gece yüze yüze karşı yakaya geçip sevgilisiyle buluşuyordu Hero'nun koyduğu bir ışık, Leandros'un karanlıkta yolunu bulmasını sağlıyordu. Bir gece fırtına ışığı söndürdü. Leandros boğuldu; Hero kendini kuleden aşağı attı.

Avrupanınki gibi (bk. soru 26, Europe maddesi), Asya kıtasının da adı mitologyadan geliyor. **ASİA**, tanrı Okeanos ile Tethys'in kızı ve Prometheus'un karısıdır. İlkçağ başlarında, Asya, bütün kıtanın değil, yalnız Batı Anadolu'nun adıydı.

Soru 47 : Mitologyada ünlü denizler, ırmaklar, kaynak ve pınarlar hangileri?

ALBUNEA — İtalya'da Tibur (Tivoli) yakınlarında kükürtlü bir kaynak. Bir çağlayan yaparak °Faunus koruluğundan geçer, Anio (Teverone) ırmağına akar. Gaipten haber veren °Sibylle için, Albunea kaynağının °nymphe'si denir.

ALPHEİOS — Peloponnesos'un en büyük ırmağı. Arkadia'dan geçer, Olympia'nın dört saat batısmda denize dökülür.

ARETHUSA — Eski Syrakusa şehrinin bulunduğu Ortygia adasında bir pınar. Efsaneye göre Peloponnesos ırmağı Alpheios'un suları da bu pınardan yeryüzüne çıkar: Nymphe Arethusa'ya âşık olan ırmak tanrısı Alpheios, Yunan denizi altında Sicilya'ya kadar nymphe'yi takibeder, suyunu onun suyuna karıştırırmış. Syrakusa'lılar, maden paralarının üstüne Arethusa başı basarlardı.

HİPPUKRENE — Musa'ların Helikon dağındaki pınarı Hippukrene, uçan kanatlı at Pegasos'un attığı bir çifteden meydana gelmişti. Pegasos'a binmenin şiir yazmak anlamında oluşu, Pegasos'un şairler atı sayılışı; antik değil, modern bir tasavvurdur.

İSTROS (Lat. İster) — Tuna nehri.

KASTALİA — Delphoi'deki kutsal kaynak, musa'ların bulundukları kaynaklardan biri.

KHARYBDİS — °Skylla'nın karşı yakasındaki deniz akıntısı; günde üç kere suları aşağı emer, sonra da geri püskürtür.

PAKTOLOS — Lydia başkenti Sardes'ten geçen bir ırmak, sularından altın akarmış (°Midas).

PEİRENE — Korinthos kalesinde akan bir pınar.

PENEİOS — 1) Thessalia'nın en büyük ırmağı, Olympos ile Ossa dağları arasından akar, Tempe vadisinden geçerek denize dökülür. 2) Elis bölgesinde bir ırmak. Helios'un oğlu Augias, Elis kralıydı. Büyük sürülerinin gübreleri, ahırlarda koca yığınlar halinde birikiyordu. Alpheios ile Peneios nehirlerini ahırlar içinden geçirerek, Herakles onları bir günde temizledi.

PONTOS EUKSEİNOS — Konuksever deniz, Karadeniz (°Argonaut'lar).

SKAMANDROS — İda dağından çıkıp Troya düzlüğünde akan ırmak.

THERMODON — Terme çayı (°Amazonlar).

EGE denizi — mitosu için bk. soru 81, Theseus maddesi.

Soru 48 : Önceki soruda, kaynak ve pınarlardan bahsedilir. ken nymphe'ler sözü geçti; kimlerdir bu nymphe-ler?

NYMPHE'LER — Kırların, tabiat köşelerinin tanrıçaları. Homeros, onları Zeus'un kızları diye gösterir; başka kaynaklar, babalarının ırmak tanrıları olduklarını yazarlar. Bu genç, güzel kızlar, periler; korolarla raks ederler. Diri tabiat kuvvetleri, başta su, nymphe'lerin şahsında şekillenir. Kaynak, pınar nymphe'lerine Naiad'lar adı verilir. Tepelerde yaşıyanlara Oread'lar, ormanlarda yaşıyanlara ise, ağaç perileri anlamına, Dryad'lar denir. Narkissos'a âşık olan Ekho (yankı) bir oread idi, yani bir kır, bir dağ perisi.

DAPHNİS — Sicilya çobanlarının ideal temsilcisi. Bukolik şiiri o yarattı; güzelliği, melodileri ile nymphe'lerin gönlünü büyüledi. Bahtsız bir aşkla öldü. Şair Theokritos, Daphnis adlı ünlü şiirinde onun bu aşkını terennüm eder. — Efsanenin bir başka şekline göre nymphe Ekhenasis, vefasızlığından ötürü onu cezalandırdı, Daphnis'in gözleri görmez oldu.

KALYPSO — Ogygia adasında yaşayan bir nymphe. Gemisinin parçalanması üzerine adaya sığınan Odysseus'u sevmiş gitmesine razı olmamış, ancak Zeus emredince bırakmak zorunda kalmıştı. Homeros destanının en güzel kadınlarından biri.

LAMPETİE — Güneş tanrısı Helios'un kızları olan nmyphe'ler Phaethusa ile Lampetie, Trinakria adasında, her birinde ellişer hayvan bulunan yedi sığır, yedi koyun sürüsü güderlermiş. Bu hayvanların sayısı ne azalır, ne çoğalırmış: Belki bunlar başlangıçta yedişer gün, yedişer gecelik elli haftaya ayrılmış olan güneş yılının günlerini gösteriyorlardı.

EGERİA — Romalıların kaynak nymphe'si, doğum tanrıçası. Efsaneye göre kral 'Numa ile evliymiş, kral onun öğütlerine uyarak memleketi gayet güzel idare edermiş. — Egeria, Aricia'daki Diana koruluğunda ve Roma'daki Porta Capena önünde 'Camanae'lerle birlikte saygı-tapkı görüyordu.

Nymphe'lerle ilgili bir mitos:

HYLAS — Herakles'in gözdesi olan bu oğlan çocuğunu nymphe'ler, Argonaut'lar seferi'nde kaçırdılar. Herakles, onu aramıya koyulduğu için, Argonaut'ların yaptıkları yolculuktan geri kaldı. — Theokritos, XIII. eidyllion'unda bu efsaneyi anlatır.

Soru 49 : Mitologyada ünlü dağlar, tepeler hangileri?

AETNA (Yun. Aitne) — Sicilya adasındaki Etna yanardağı. Efsaneye göre Gigant'larla yaptığı savaşta Zeus, Etna dağını kaldırıp °Typhon'un (yahut: Enkelados'un) üzerine fırlattı. Şair, filozof, hekim Empodokles (İ. Ö. 494 - 434)'in de kendini, Etna'nın ağzına atarak öldürdüğü söylenir.

AREOPAG (Yun. Areios pagos: Ares tepesi) — Atina Akropolis'in batısındaki tepe. En büyük mahkeme, yüce divan bu tepede toplanırdı. Atinalılar, Ares'i bu mahkemenin kurucusu sayarlardı.

DİKTE — Girit'te bir dağ; çocuk Zeus bu dağda büyütülmüştü. Bir Girit efsanesine göre, ağladığı zaman babası Kronos duyup da yerini bulmasın diye Kureta'lar denilen delikanlılar silâhlarını alıp çocuk Zeus'un etrafında hora tepmeye başlarlar, çıkardıkları gürültülerle çocuğun sesini bastırırlardı. Kureta'lar, Girit'li tanrıça Rhea'nın rahipleriydiler.

ERYKS — Sicilya'da Eryks şehrinde Aphrodite kültü ile meşhur dağ. °Aineias, Sicilya'da ölen babasını Eryks dağındaki Aphrodite tapınağı yanına gömmüş, oradan Afrika'ya, Kartaca kraliçesi Dido'ya gitmişti.

ERYMANTHOS — Kuzey-doğu Arkadia'da bir dağ. Kallisto'nun yurdu. Herakles, Erymanthos domuzunu bu dağda yakaladı.

HELİKON — Yunanistan ortalarına düşen Boiotia'da bir dağ, musa'ların kutsal dağı (°Hippukrene).

İDA DAĞI — 1) Troya'da. °Ganymedes'in kaçırıldığı, Paris'in hakemlik ettiği (°Eris), İda'lı ana °Kybbele'nin oturduğu yer. Edremit körfezinin kuzeyinde, bugünkü Kaz dağı.

2) Girit'te, Zeus'un büyütüldüğü dağ.

KİTHAİRON — Attika ile Boiotia arasında bir dağ (°Amphion).

KOLONOS — Atina'nın 2 kilometre kadar kuzeyinde, üzerinde bir Poseidon tapınağıyla Oidipus'un mezarı bulunan tepe. Kolonos'ta doğmuş olan Sophokles, «Oidipus Kolonos'ta» tragedyasında bu tepeyi çok güzel tasvir eder.

OİTA — Sperkheios vadisinin güneyinde, orta Yunanistan dağı. Herakles, kendini yanan odunların içine atarak, bu dağda öldürmüştü.

OLYMPOS — bk. soru 26.

OSSA — Olympos'un güneyinde bir dağ (°Aload'lar).

PALATİNUS ve AVENTİNUS tepeleri — Roma'nın yedi tepesinden ikisi. Roma şehrinin temeli atılmadan önce Romulus, Palatinus; Remus da Aventinus tepelerine çıkmışlardı. Kuşların uçuşundan bekledikleri kehanet, Romulus'un lehine sonuçlandı ve şehri Romulus kurmaya başladı. En eski yerleşmenin Palatinus tepesinde oluşu, efsaneye uyuyor. Augustus'tan başlayarak imparatorlar, saraylarını (palatium) bu Palatinus tepesinde yaptırdılar. Bugün oturulmayan bu arazide o sarayların yıkıntıları vardır.

Aventinus tepesine ilk yerleşme ise İ. Ö. 455 yılına raslar; tepe ev bark yapmaları için o tarihte Pleb'lere verildi.

PARNASSOS — Delphoi'nin kuzeyinde, Apollon ile musa'ların oturdukları, orta Yunanistan dağları.

SİPYLOS — Phrygia'da bir dağ, Manisa dağı (°Niobe).

Soru 50 : Mitologyada adları geçen belli başlı tapınaklar nerelerdeydi?

Daha önce bu sorunun zaman zaman cevaplandırıldığı oldu. Eski Yunanlıların ve Romalıların en büyük tapınaklarına PANTEON denir. Bir de «Eski Yunan Panteonu» sözünden Yunan tanrılarının tamamı anlaşılır. Burada genel olarak, en ünlü tapınakların yerlerini ve hangi tanrılar için kurulduklarını sıralayalım:

AKROPOLİS — Yunan şehirlerinin şato doruklarındaki hisarlar. Atina Akropolisinde daha İ. Ö. ikinci bin yılda oturanlar vardı. Bu Akropolisin kuzey yönünde eski Atina krallarının şatoları bulunuyor, şatonun yakınında en eski kutsal kalıntılar duruyordu: Athena'nın zeytin ağacı, şehire sahip olmak için Athena ile yaptığı yarışta, Poseidon'un, üç dişli'sini vurduğu hisar kayalığındaki yarık. Atina Akropolisinde ayrıca Pan için bir mağara tapmağı ile, yarı tanrı Atina kahramanı Erektheus'un Erekhtheion denilen bir tapınağı vardı. Bir Nike tapınağı ile Parthenon yapısı da Akropolis'de idi. Bir adı da Parthenos (genç kız) olan Athena, Parthenon tapınağında saygı görüyordu.

DELPHOİ — Phokis'te bir şehir, bugünkü adı Delfi. Yunanlıların kâhinlik tapınaklarının en önemlisi oradadır. Efsaneye göre Apollon, canavar Python'u öldürerek bu tapınağı ele geçirdi, buraya Girit'ten kendi rahiplerini getirtti. Tapmaktaki kutsal Omphalos (göbek) taşı, dünyanın ortası sayılıyordu. Yunanlılar ve barbarlar, kutsal kaynak Kastalia'da yıkandıktan, kurbanları-

nı sunduktan sonra tanrıya danışmaya gelirlerdi. Üç-ayaklısında, Pythia adındaki kadın otururdu. Apollon, babası Zeus'un dileğini bu kadının ağzından bildirirdi. Pythia, gaipten haber soranlara, Apollon'dan aldığı cevapları ınanzum olarak söylerdi. Zamanla, tanrıya adanan hediyeler, tapınakta muazzam bir hazinenin birikmesine yol açtı. Her büyük şehrin, adakların saklanması için, tapınakta ayrı bir hazine odası vardı. Sonraları Delphoi rahipleri, kehanetleriyle siyasî tarihin sèyrine bile müdahale eder oldular. İ. Ö. I. yüzyıldan sonra Delphoi tapınağı eski önemini kaybetti.

Efsaneye göre Delphoi'deki Apollon tapınağını Agamedes ile Trophonios yapmışlar.

PYTHO — Delphoi'nin eski adı. Bu kelime iki kökten getiriliyor: 1) Yunanca pythesthai sormak, danışmak demektir (Delphoi'deki, gaipten haber veren rahibenin adı Pythia idi). 2) Pythein, çürümeye terketmek demektir (Apollon'un öldürdüğü yılan, Python orada çürümüştü).

DİDYMA — Apollon'un oğullarından Brankhos soyu olan Brankhid'lerin kâhinlik tapınağı. Anadoluda Miletos (bugünkü Yenihisar) şehrinin biraz güneyindeki Didyma tapınağının rahipliğini, tanrı Apollon, Brankhid'lere vermişti.

DODONA — Epeiros'ta en eski Zeus tapınağının bulunduğu yer. Oradaki kutsal meşenin hışırtılarına bakarak kâhinler gaipten haber verirler; Zeus, bu hışırtıları yorumlıyan kâhinler vasıtasiyle, dileğini buradan bildirirdi.

EREKHTEİON — Atina Akropolis'inin kuzey yüzünde, Atina'lı tanrıça Athena ile Attika ili kurucularından kahraman Erekhteus (°Kekrops)'un tapınağı. Erekhteus, Athena tapımını kurmuş, öldükten sonra bu Erekhteion tapınağında, Athena ile beraber saygı görmüştür.

Roma tanrılarının tapınakları için bk. soru 28.

Soru 51 : Eski Yunanda kâhinlik nasıldı? Mitoslarda en ünlü kâhinler, kâhin kadınlar, gaipten haber veren ve büyücü kadınlar kimlerdir?

MANTİK — Kâhinlik sanatı. Kâhinlik, Yunanlılara Doğudan geldi. Kâhinler, çokluk belli yerlerde, gelecekten haber verirlerdi. Yunanistanda °Delphoi ve °Dodona, Küçük-Asya'da Klaros ve °Didyma (°Brankhid'ler) tapınakları, bu konuda en çok rağbet gören yerlerdi. Ayrıca orda burda gelecekten haber soranları ir-

şad eden kâhinler de bulunurdu. Çok eskiden °Epimenides, °Melampus gibi hastalıkları günah temizliyerek iyi eden, yahut, °Kalkhas, °Teiresias gibi, hastalıkların sebeplerini bildiren hekim - kâhinler de vardı. Kurban edilen hayvanların bağırlarındaki patalojik bozukluklar, kuşların uçuşu, rüyalar birer kehanet işareti sayılırdı. Bazı yerlerde, kâhinlikten medet umanlar, tapınakta uykuya, bir nevi istihareye yatarlar, tanrı ne yapacaklarını onlara rüyalarında belli ederdi. Gaipten haber verme kudretini en başta Apollon bağışlardı. Bu kudret bazan deliliğe yakın bir kendinden geçiş şeklinde belirirdi (°Kassandra). İ. Ö. V. yüzyıldan sonra kâhinlik ve kâhinler itibardan düştüler.

ABARİS — Kafkasyalı bir kâhin, mucizeler gösteren bir adam. Apollon'un oklarına binerek ilden ile dolaşırdı. İ. Ö. 6. yüzyıldaki Mistiklerden başlayarak Neo - Platonismus çağına kadar saygı, tapkı gördü.

AMPHİAROS — Argos'lu meşhur kâhin. °Kalydon avı'nda, °Argonaut'lar savaşında bulunmuş, istemediği halde °Thebai'ye karşı yediler seferine de katılmıştı. (°Alkmaion).

EPİMENİDES — Girit'li bir kâhin. İ. Ö. 596/3 de günahlarından temizleyerek Atina'yı bir vebadan kurtarmış, çocukluğunda da 75 yıl süren bir uykuya yatmış.

HEKATE (Lat. Hecate) — En eski, khtonik tanrıçalardan biri. Her tarafta geçerdi hükmü: göklerde, yeryüzünde, yeraltında. Demeter'in ve Persephone'nin arkadaşı bir tanrıça sıfatıyla saygı görür, halk toplantılarında ve yargıçlara akıl verir, savaşlarda barışlarda zafer ve selâmet sağlardı. Hesiodos'un «Dünyanın Yaradılışı»ndaki bir hymnos'ta her şeye kadir yardımcı diye övülürdü ve titan Perses'in kızıydı Hekate.

Yeraltı ülkesinden hortlaklar hayaletler yollar, yanında sürü sürü ölülerin ruhları, geceleri yol kavşaklarında, mezarlıklarda görünürdü. Gelmekte olduğunu uluyan köpekler haber verirdi. Hekate'ye köpekler kurban edilir, üç yol ağızlarına yiyecekler konur, hayaletlere hortlaklara ölü sofraları donatılırdı.

Bu yüzden, büyücülerin tanrıçasıydı Hekate; büyücülerin anasıydı. Kirke ve Medeia, büyüçülüğü ondan öğrendiler. Kirke ile Medeia'nın Hekate'ye yoldaşlık ettikleri tasavvuru, usta-çırak ilişkilerinden geliyor.

Hekate, resimlerde üç başlı, üçerden altı elli, fakat tek gövdeli olarak görülür. Ellerinde meşale, kısa bir kılıç, hançer, kement, anahtar ve yılan vardır.

HELENOS — Priamos'un oğlu, Kassandra'nın ikiz oğlan kar-

deşi, Troya'lıların kâhini. Yunanlılara tahta atı yapmalarını söyleyerek ve daha başka öğütler vererek yurduna hainlik etti.

KALKHAS — Thestor'un oğlu, Troia savaşında Yunanlıların bakıcısı. İphigeneia'nın Aulis'te kurban edilmesi gerektiğini o söylemişti.

KASSANDRA — Priamos'un kızı. Apollon, Kassandra'yı sevdi, ona gaipten haber verme kudretini bağışladı. Ama Kassandra, sevgisini karşılıksız bırakınca Apollon, bağışını lânete çevirdi. Yani Kassandra, geleceği önceden görecek, ama sözlerine kimse inanmıyacaktı. Elden gideceğini kimselere dinletemediği Troya'nın düşmesinden sonra, Kassandra, °Agamemnon'un kölesi oldu, Mykenai'de onunla beraber öldürüldü. — Aiskhylos'un «Agamemnon» tragediasındaki korkunç sahnede, Kassandra kendilerini bekleyen ölümü önceden görür, söyler. (°Aias).

KİRKE — Helios'un kızı, Aietes'in kız kardeşi olan bu güzel büyücü kadın, Aia adasında yaşıyordu. Adasına geldikleri vakit Odysseus'un arkadaşlarını birer domuz yaptı. Odysseus, Hermes'in verdiği bir ot sayesinde büyüden kurtuldu, arkadaşlarının da tekrar insan kılığına dönmelerini sağladı (Odysseia, X). Güzel büyücünün yanında bir yıl kalan Odysseus'un Kirke'den oğulları oldu: Agrios, Latinos, Telegonos. — Kirke'ye Tarracina'daki Circei dağında tanrıça diye tapılırdı. Oğullarından Telegonos, Telegonie eposunun kahramanıdır. Telegonos, babası Odysseus'u aramaya denizlere açılmıştı. Karşılaştıkları vakit, tanımadığı için, bir kedibalığı kılçığıyla babasını tehlikeli şekilde yaraladı.

LAOKOON — Troya'lı rahip. Denizden çıkan iki yılan onu oğullarıyla birlikte öldürdü. — Sophokles, bir «Laokoon» tragedyası yazmıştı, eser kayıptır. Efsaneyi bize, klasik şekliyle Vergilius anlatır (Aeneis II, 40 v.d.).

MELAMPUS — Dionysos çevresinden Yunanlı kâhin; Melampid'ler soyu onunla başlar (°Proitos).

SİBYLLE — Cezbeye gelip gaipten haber veren kadın Kâhinler (°Mantik) kehanetlerini danışma üzerine bildirdikleri halde, Sibylle'ler, felâketler barındıran geleceği, kendilerine bir şey sorulmadan, açığa vururlardı. Bu türlü ermişlik, sonra Sibylle adı, Doğudan gelmedir. Sibylle'ler ölümlüydüler, ama çok yaşarlardı. Comae'li Sibylle'nin bin yıl yaşadığı söylenir. — Cumae (Yun. Kyme), İtalya'da Campania'daki en eski Yunan kolonisidir.

TEİRESİAS — Thebai'deki kör ve yaşlı kâhin. Kral Laios'a ve Laios soyuna geleceği o haber verdi (Sophokles'in Oidipus ve

Antigone tragedialarında); kâhinlikteki kudretini Yeraltı ülkesi'nde de gösterdi (Odysseia XI, 90-151).

THEOKLYMENOS — Homeros'un Odysseia'sında bir kâhin.

Soru 52 : Yunan mitologyasında tanrıların dünyaya gönderdikleri ilk kadın kimdir?

PANDORA — İlk kadın. Prometheus ateşi çalıp insanlara vermiş, Zeus da o âna kadar rahat, mutlu yaşıyan insanları cezalandırmak için Hephaistos'a güzel bir kadın yapmasını emretmişti; bu kadın Pandora'dır. Tanrılar onu her türlü göz alıcı güzelliklerle süsleyip bezeyerek (bütün tanrıların armağanı anlamına Pandora adı buradan geliyor) Prometheus'un kardeşi Epimetheus'a eş olarak yeryüzüne yolladılar. Tanrılar bütün acıları, kötülükleri bir fıçıya doldurmuşlar, fıçıyı Pandora'ya vermişlerdi. İçini çok merak ettiği için Pandora, fıçının kapağını açtı. Bütün felâketler, üzüntüler fıçıdan çıkarak dünyaya yayıldılar; fıçıda sadece ümit kaldı (Hesiodos, İşler ve Günler, 53-105). / Pandora efsanesini anlatan, Hesiodos'un şiirini Azra Erhat Türkçeye çevirmiştir: Tercüme dergisi 29-30 (1945) /.

Soru 53 : Yunan mitologyasında Nuh tufanına benzer bir mitos var mıdır?

DEUKALİON — Zeus, gün geçtikçe daha günahkâr olan insanları bir tufanla yok etmiye karar vermişti. Bu tufandan sadece Deukalion ile karısı Pyrrha kurtuldular. Çünkü Deukalion'un babası Prometheus, oğluna bir tekne yapmasını öğütlemişti. Karı koca, bindikleri bu teknede dokuzuncu gün Parnassos dağına ayak bastılar. Zeus'tan yeni insanlar yaratmasını dilediler. Zeus onlara, «Ananın kemikleri» ni arkalarına atmalarını buyurdu. Prometheus'un açıklaması üzerine Deukalion ile Pyrrha, toprağın taşlarını arkalarına attılar. Böylece Deukalion'un attığı taşlardan erkekler, Pyrrha'nın attıklarından da kadınlar olmak üzere yeni bir insan soyu türedi.

Pyrrha, yeryüzünün ilk kadını Pandora'nın kızıdır.

Soru 54 : Yunan mitologyasında en ünlü kral kimdir, ve nedir öyküsü?

Homeros'un İlyada destanında dile getirdiği Troya savaşında, Yunan orduları başkomutanı olarak, destanda Akhilleus'tan

sonraki önemli yeri dolayısıyla, Agamemnon'u Yunan epos ve mitoslarının en ünlü kralı olarak gösterebiliriz:

AGAMEMNON — Pelops soyundan Atreus'un oğlu, Mikenai (Argos) kralı. Klytaimestra ile evlendi. Agamemnon'un kardeşi Menelaos da, Klytaimestra'nın kardeşi Helena'yı almıştı. Helena, Troya'ya kaçırılınca, Troya'ya karşı açılan savaşta Agamemnon, Yunan ordularına başkomutan oldu. Ordu ve donanmanın hareket için toplandığı Aulis'te avlanırken, Agamemnon, Artemis'in kutsal hayvanlarından bir dişi geyiği öldürdü. Buna kızan tanrıça rüzgâr estirmez oldu. Kâhin Kalkhas, Agamemnon'un, günahının kefareti olarak, kendi kızı İphigeneia'yı kurban etmedikçe donanmanın yola çıkamıyacağını haber verdi. Kızını kurban etmek gibi zor bir işe karar vermekten yana Agamemnon'un bu tereddüdünü, Euripides, «İphigeneia Aulis'te» tragediasına konu yapar. Yüce kral, bu dramda, kararsızlık içinde bocalıyan bir zavallı olarak gösterilir.

Troya önlerinde Agamemnon, Homeros'un İlyada'da anlattığı gibi, Akhilleus ile kavgalıdır: Agamemnon, gözde cariyesi Khryseis'i, kurtulmalık karşılığı, babasına geri vermeye razı olmamıştı. Ama gözde kızın, bir Apollon rahibi olan babası, Apollon'a yalvarmış, Apollon da Yunanlıların başına bir veba salgını musallat etmiştir. Bu durum karşısında Agamemnon, gözdesi Khryseis'i geri vermek zorunda kalır. Onun yerine de Akhilleus'un gözdesi Briseis'i alır. Sevdiği Briseis'in elinden alınması üzerine Akhilleus içerler, savaştan çekilir, Yunanlıları kaderlerine terkeder. Agamemnon, savaşa başlar, Ordu bozguna uğrayınca cesareti kırılır, savaştan vazgeçmek ister. Odysseus ile Diomedes, onun bu kararına engel olurlar. Sonunda Akhilleus'un savaşa yeniden katılmasıyla harbin kaderi değişir.

Troya'nın alınmasından sonra, zaferi kazanmış Agamemnon, yurduna döner. Ama orada Thyestes'in oğlu Aigisthos, karısı Klytaimestra'yı baştan çıkarmış, Klytaimestra kocasını öldürmeye karar vermiştir. Agamemnon yıkanırken, Klytaimestra, kocasının üzerine bir ağ atar. Kendini koruyamayan Agamemnon'u balta ile öldürür. Agamemnon'un kızı Elektra, Agamemnon'un biricik oğlu, kendi erkek kardeşi Orestes'i kurtarmaya muvaffak olur. Orestes'i uzaklara kaçırıp intikam almaya büyütür.

Yurduna dönen Agamemnon'un bu acıklı kaderi, Aiskhylos ile Seneca'nın «Agememnon» tragedyalarına konu olmuştur.

Soru 55 : Yunan mitos ve eposlarında ünlü öbür krallar kimlerdir ve nelerdir öyküleri?

1) Troya kralları:

LAOMEDON — Troya kralı, Priamos'un babası. Zeus'un bir ölümlü yanında bir yıl çalışmaya mahkûm ettiği Apollon ile Poseidon, Laomedon'a Troya surlarını yaptılar. Laomedon, onları mükâfatlandırmaktan kaçınınca Poseidon, bir deniz canavarı yolladı. Laomedon'un, kızı Hesione'yi bu canavara kurban etmesi gerekiyordu. Herakles, Zeus'un, vaktiyle Ganymedes'i kaçırdığı zaman, Laomedon'un babası Tros'a hediye ettiği atları kendisine vermeleri şartıyla, canavarı öldürdü, Hesione'yi kurtardı. Ama Laomedon atları da vermeyince Herakles, şehri tahrip etti. Hesione, Herakles'in yoldaşlarından Telamon ile evlendirildi.

PRİAMOS — Laomedon'un oğlu, Troya'nın son ve bahtsız kralı. 50 oğlu, 50 de kızı vardı; çocuklarının en meşhurları: Hektor, Paris, Kassandra, Polyksena. — İlyada destanında Priamos, kocamış halim selim bir hükümdar olarak tasvir edilir; 24. bölümde Akhilleus'u kendine acındırır; Akhilleus da bol hediyeler karşılığı, Hektor'un ölüsünü babası Priamos'a verir. Homeros destanı dışında kalan bir efsanede şehir alanınca Priamos'un, Zeus sunağında Neoptolemos tarafından zalimce öldürülüşü anlatılır.

2) Thebai kralları:

LYKOS — bk. soru 57, Amphion maddesi.

OİDİPUS — Thebai efsanesinin kahramanı. Bu efsaneyi Attika'lı şairler meşhur ettiler (Sophokles: Kral Oidipus, Oidipus Kolonos'ta, Antigone. — Aiskhylos'un daha eski olan trilogiasından yalnız son kısım, «Thebai'ye karşı yediler» bize kadar gelmiştir). — Thebai kralı Laios'a Delphoi kâhinleri, erkek çocuğu olmamasını, olursa o çocuğun eliyle öldürüleceğini hatırlatmışlardı. Ama karısı İokaste, Laios'a bir oğlan doğurdu. Çocuğu, ayaklarını delerek Kithairon dağına bıraktılar. Çocuğu, dağda çobanlar buldular, ona Oidipus (şiş ayaklı) adını taktılar, alıp Korinthos'a getirdiler. Kral Polybos, onu kendi oğlu gibi büyüttü. Oidipus büyüyünce kendi soyu sopu üzerine şüpheye düştü. Delphoi tapınağına başvurdu, kâhin ona babasını öldürüp annesiyle evleneceğini bildirdi. Bu korkunç kaderden kaçınmak için, Oidipus, babası bildiği kral Polybos'un yurdu Korinthos'a dönmedi, Thebai yoluna saptı. Phokis'te bir üç yol ağzında, Delphoi'ye gitmekte olan asıl babası Laios'la karşılaştı. Yol vermek me-

selesi yüzünden aralarında kavga çıktı; Oidipus, Laios'u öldürdü; onun kim olduğunu bilmiyordu. Thebai önlerine varınca °Sphinks adlı canavarın sorduğu bilmeceyi çözdü, şehri canavardan kurtardı. Mükâfat olarak Oidipus'u Thebai'ye kral yaptılar, kraliçe İokaste'yi de Oidipus'a verdiler. Oidipus, kendi öz annesiyle evlendiğini bilmiyordu. Annesinden Eteokles, Polyneikes adlarında iki oğlu, Antigone ve İsmene adlarında iki kızı oldu. İşlenen bu günah yüzünden şehirde bir veba salgını başgösterdi. Delphoi tapmağına kurtuluş çaresini sordular; kâhinlerden, Laios'un katilinin cezalandırılması gerektiği cevabı alındı. Kâhin Teiresias durumu açıkladı. Oidipus'un araştırmaları da Teiresias'ın dediklerinin doğruluğunu ortaya koyunca İokaste kendini astı, Oidipus kahrından gözlerini kör etti. Oğulları, babalarını kovdular, o da saltanat kavgasında birbirinizi öldüresiniz diye onlara beddua etti (°Thebai'ya karşı yediler); sonra da kızı Antigone ile birlikte yollara düştü, dilene dilene sonunda Attika'daki Kolonos şehrine vardı, orada barındı, orada öldü.

3) Atina kralı:

KODROS — Atina kralı. Bir efsaneye göre Delphoi kâhininin, Atina'lılar krallarını öldürmezlerse Sparta'lılar Atina'yı alacaklar demesi üzerine Kadros, kılık değiştirip Sparta'lıların çadırlarına girdi, bir kavga çıkardı, öldürüldü. Ölümünden sonra tahta oğlu Medon geçti; başka söylentilere göre krallık yok oldu.

4) Phrigya kralı:

MİDAS — Phrygia kralı. Dionysos ona: «Dile benden ne dilersin?» demiş, Midas da: «Dokunduğum her şey altın olsun!» cevabını vermişti. Dilediği oldu. Ama ne bir şey yiyebiliyor, ne bir şey içebiliyor, çünkü ağzına ne götürse altın oluyordu. Tanrı Dionysos, Paktolos ırmağında (Sart çayı) yıkanmasını söyliyerek, sonunda Midas'ı bu işkenceli nimetten kurtardı. O gün bugün Paktolos ırmağından altın akar.

Midas, günün birinde Apollon ile Pan arasındaki bir musiki yarışında Apollon'un kazanmasını haksız bulduğu için, Apollon Midas'ın kulaklarını eşek kulağı yaptı. Midas, bu ayıbı gizlemiye çalışıyordu. Ama berberi, sırrın farkına vardı; ağzından kaçırmamak için kendini çok zorladı. İçini yakıp kavuran sırdan kurtulamıyacağını anlayınca, biraz ferahlamak için, toprağa bir çukur kazdı. «Midas'ın kulakları eşek kulağı!» diye fısıldayıp çukuru tekrar kapadı. Çukurun açıldığı yerde sazlar bitti. Rüzgâr, sazları kımıldattıkça fısıldanmış sözler sağa sola yayıldılar.

Midas'ın sırrı, böylece duyulmuş oldu (Ovidius, Metamorphos'lar II, 85-193).

5) Pylos kralı:

NESTOR — Yunanistan'da Elis bölgesinde bir kaledir Pylos. Herakles, buranın kralı Nestor'un on bir kardeşini öldürmüş, Neleus oğullarından yalnız Nestor sağ kalmıştı. Troya savaşına katıldığında Nestor, artık çok yaşlanmıştı. Anlatmasını pek sevdiği gençlik günlerindeki gücünden yoksun olduğu halde, bilgeliği, dürüstlüğü, güzel konuşmasiyle, Yunanlılar ona pek çok sevgi, saygı gösterdiler.

6) Trakya kralları:

LYKURGOS — Dionysos'a karşı gelen Thrakia kralı. Dionysos kültünü memleketine sokmak istemediği için, tanrı onu delirterek cezalandırdı: Lykurgos, düşman olduğu asma kütüklerini parçalıyorum zannıyla kendi öz oğlunu öldürdü. — Aiskhylos, kaybolmuş bir tetralogyasında bu efsaneyi işlemişti.

RHESOS — Troya'lılara yardıma gelen Thrakia kralı. Diomedes ile Odysseus, onu gece uyurken bastırdılar; kendisini, savaşçılarını öldürüp beyaz atlarını kaçırdılar (İlyada X).

7) Siphylos kralı:

TANTALOS — bk. soru 38.

8) Skyros kralı:

LYKOMEDES — bk. soru 34, Akhilleus maddesi.

9) Pherai kralı:

ADMETOS — bk. soru 75 Alkestis maddesi.

10) Kıbrıs kralları:

KİNYRAS — İlk Kypros (Kıbrıs) kralı; kendi kızı Myrrha'dan °Adonis adında bir oğlu oldu.

PYGMALİON — Kypros (Kıbrıs) kralı Pygmalion, fildişinden, kendi yaptığı bir genç kız heykeline âşık oldu. Aphrodite, kralın yalvarışlarını kabul ederek, heykele can verdi (Ovidius, Metamorphos'lar).

11) Girit kralları:

MİNOS — bk. soru 25.

12) Megara kralı:

ALKATHOS — Pelops ile Hippodameia'nın oğlu. Kithairon aslanını öldürmesine mükâfat olarak, Megara kralı Megareus, ona kızını ve tahtını verdi. Alkathoos Apollon'un yardımiyle Megara surlarını yeniden yaptı.

13) Tauris kralı:

THOAS — Euripides'in «İphigeneia Tauris'te» tragedyasın-

da Tauris'lilerin kralı. (Mitologyada Dionysos ile Ariadne'nin oğlu ve Hypsiple'nin babası bir ikinci Thoas daha vardır ki, bu, Lemnos kralıdır.)

14) Argos kralları:

AGAMEMNON — bk. soru 54.

ADRASTOS — Kâhin Amphiaraos, onu, yurdu Argos'tan sürdü. Adrastos, Sikyon'a kaçtı, orada kral oldu. Sonra Amphiaraos'la barıştı, kızkardeşi Eriphyle'yi Amphiaraos'a verdi, Argos'a döndü. Sonraki serüvenleri: °Thebai'ye karşı yediler.

15) İthaka kralı:

ODYSSEUS — Kurnaz lakabıyla anılan, İthaka kralı Odysseus'u sona bıraktık; çünkü Odysseus, Homeros'un ikinci büyük destanı Odysseia'nın kahramanıdır.

Soru 56 : İthaka kralı Odysseus kimdir, Homeros'un Odysseia destanının konusu nedir?

ODYSSEUS — Homeros'un ikinci destanı Odysseia'nın kurnaz kahramanı. Latinlerde adı Ulixes (Ullisses: Ülis)'tir. 24 bölüm olan Odysseia destanı, Odysseus'un Troya dönüşünü anlatır. İlyada'da olduğu gibi, bu destanda da olaylar, oluş sırasına göre anlatılmaz, yani Odysseus'un yurdundan uzakta serüvenlerle geçirdiği yirmi yılın hikâyesinde kronolojik sıra gözetilmez. Destan, nymphe Kalypso'nun Ogygia adasında alıkoyduğu Odysseus'un durumunu kısaca bildirdikten sonra, İthaka'da olup bitenlerin hikâyesine geçer (bölüm I-IV): Odysseus'un sadık karısı Penelope, sırnaşık taliplerden kendini güçlükle koruyarak, kocasının dönmesini beklemektedir. Oğlu Telemakhos büyümüş, kendi başına hareket edecek duruma gelmiştir: Babasını aramak için yolculuğa çıkar. Destanın beşinci bölümünde Odysseus, Kalypso'nun yanından ayrılır, yine denizlere açılır, gemisi kazaya uğrar, Phaiak'lar ülkesine düşer. 6-12. bölümlerde Odysseus'un, Phaiak'lar kralının şirin kızı Nausikaa ile karşılaşması, kral Alkinoos'un sarayında dostça karşılanıp ağırlanması anlatılır. Homeros, Odysseus'un daha önce başından geçenleri burada sıralar; Odysseus bütün serüvenlerini kral Alkinoos'a nakleder. 13-24. bölümlerde Odysseus'un yurdu İthaka'ya ulaşması, sadık karısına kavuşarak karısının taliplerini öldürüşü yer alır.

Odysseia destanında Odysseus'un Yeraltı ülkesine yaptığı yolculuğu anlatan 9. bölüm, NEKYİA adıyla da anılır.

Odysseus'un başından geçen mitik olayların önemlileri, kitabımızda yer yer hatırlatılacaktır. Bu serüvenlerden biri de şu:

LOTOPHAG'LAR — Odysseus, Troya dönüşünde Trakya kıyılarında vahşi Kikonlarla dövüşüp yetmiş iki yoldaşını kaybetmiş, sağ kalanlar da burdan ayrıldıktan on gün sonra Lotophag'lar ülkesine düşmüşlerdi. Bu ülkede Lotos denen meyvayı yiyenler yaşıyordu. Bu meyvadan yedikleri için yurtlarına dönmeyi unutan üç arkadaşını Odysseus, gemilere güçlükle bindirdi (Odysseia IX. 80 v.d.) — Lotophag'ların Libya'da yaşadıkları tasavvuru, Homeros'tan sonralara aittir.

Soru 57 : Mitoslarda ünlü ikizler kimlerdir ve nelerdir öyküleri?

İkiz tanrılar Apollon ile Artemis'ten evvelce bahsedildi. Bunlardan sonra mitologyada en ünlü ikizler olarak, Roma şehrini kuranlar hatırlanır:

ROMULUS ile REMUS — Mars ile İlia ('Rhea Silvia)'nın ikiz oğulları. Tiber nehrine bırakıldılar, onları bir dişi kurt emzirdi. Bir şehir kurmak için Romulus, Palatinus tepesine, Remus da 'Aventinus'a çıktılar; tanrıların işaretini beklediler: Kim en önce en çok kuş görürse şehri o kuracaktı. Romulus, kardeşinin gördüğünün iki misli kuş gördü, bunun üzerine Palatinus tepesinde, en eski Roma şehrini o kurmaya başladı. Remus, alay ederek, çekili sur çizgisinden beriye geçince Romulus, onu öldürdü. Romulus'un yaptığı bir barınağa ordan burdan erkekler gelip biriktiler. Derken bir eğlentiye çağırdıkları Sabin'lerin kızlarını, kadınlarını bir hile ile kaçırdılar. Böylece nüfus durumu emniyete alınmış oldu. Sabin'lerin açtıkları savaşı, kadınlar yalvarıp yakararak bir anlaşmaya bağladılar. Romulus, Sabin'ler kralı Titus Tatius'un ölümüne kadar onunla birlikte hükümet sürdü, sonra yine tek başına kaldı. Roma ilk devlet ve ordu düzenine Romulus, zamanında kavuştu. Roma'nın ilk kralı Romulus, bir gün askeri teftiş ettiği bir sırada, gökyüzüne alındı, tanrı Quirinus oldu. — Bu efsane (Livius 1, 3 v.d.; Plutarkhos, «Romulus«), ancak İ. Ö. II. yüzyılda Roma'nın ilk büyük şairi Ennius ile gelenekteki şekline kısmen kavuştu.

Mitologyanın başka ikizleri şunlar:

AMPHİON ile ZETHOS — Zeus ile Antiope'nin oğulları, ikiz kardeşler. Thebai kralı Lykos, Antiope'yi, köle olarak, zalim karısı Dirke'ye verdi. Issız bir yere bırakılan ikizler, Kithairon dağında büyütüldüler. Yapılan kötülüklere dayanamayıp kaçan anneleri, büyümüş çocuklarını bu dağda buldu. Oğlanlar, Thebai'ye döndüler. Lykos'u öldürüp Dirke'yi kudurmuş bir boğanın boynuzlarına bağladılar, hayvanı salıverdiler. Dirke parçalandı, cezasını buldu. İki kardeş, Thebai şehrini tahkim ettiler: Amphion, Hermes'in kendisine hediye ettiği Lyra'yı çalıyor, çıkardığı tatlı nağmelerden şevke gelen taşlar, kendiliklerinden üst üste dizilerek duvar oluyorlardı. Amphion, °Niobe ile evlendi.

DİOSKUR'LAR — İkiz erkek kardeşler Kastor ile Polydeukes (Lat. Polluks)'in genel adları. Anneleri °Leda, kızkardeşleri Helena idi. Kastor, binicilikte; Polydeukes yumruk döğüşünde ün salmışlardı. Yiğitlik serüvenleri içinde Theseus tarafından Attika'ya kaçırılan Helena'nın kurtarılışı, °Argonaut'lar seferi, °Leukippid'ler, °İdas ve Lynkeus ile çarpışmaları, en yaygın olanlarıdır. Sonuncu kavgalarında Kastor öldürülür. Ölümsüz Polydeukes ise ölümsüzlüğünü kardeşiyle bölüşür: Zeus, iki kardeşin beraberce bir gün Yeraltı ülkesinde, bir gün yeryüzünde kalmalarına izin verir. — İkiz kardeşler Dioskur'ları özellikle gemiciler, tehlikelerde yardıma çağırırlar, onlar da yıldız şeklinde ışıldarlardı. Fırtınalı havalarda gemi direklerinde ikizli bir parıltı görüldü mü, bunun kurtuluşu müjdeliyen Dioskur'lar olduğu düşünülür, sadece küçük ve tek bir parıltı Helena, yani felâket diye yorumlanırdı.

LEUKİPPİD'LER — Leukippos'un kızları Hilaeira ile Phoibe'ye Leukippid'ler denir. Leukippid'ler, Dioskur'ların (Kastor ile Polydeukes kardeşler) karılarıydılar. Aphareus'un oğulları İdas ile Lynkeus; Leukippid'ler ile, babalarına «ağırlık» vermeden evlenmiş olmalarını, Dioskur'ların başlarına kakınca, Dioskur'lar, İdas ile Lynkeus'un sığırlarını çalıp Leukippos'a hediye ettiler. Bu yüzden iki erkek kardeşler çifti arasında, Dioskur'ların ölümüyle biten çetin bir çarpışma oldu. Daha sonraki bir efsaneye göre bu döğüş, Aphareus oğullariyle nişanlı bulunan Leukippid'lerin, Dioskur'lar tarafından kaçırılmaları yüzünden çıkmıştı.

MELANİPPE — Aiolos'un kızı. Poseidon'dan Aiolos ile Boitos adında ikiz oğulları oldu, çocuklar bir dağ başına bırakıldılar. — Euripides, iki tragedyasının konusunu ana ile oğulların buluşmasından aldı.

Mitologyanın diğer ikizleri Akrisios ile Proitos ve Pelias ile Neleus için 67. soruda Proitos ve Tyro maddelerine bakınız. Herakles ile İphikles de ikiz kardeştiler.

Soru 58 : Kral eşlerinin mitoslarda rolleri nedir? Bu kadınların (yani kraliçelerin) en meşhurları hangileri?

AİTHRA — Atina kralı Aigeus'un karısı. Poseidon, bu kadına yanaşmış olduğu için, oğlu Theseus'un babası diye, bazan Aigeus, bazan Poseidon gösterilir. Aithra, Dioskur'lar tarafından kaçırılmış, köle olarak Helena'ya verilmişti; Helena ile beraber Troya'ya geldi. Şehrin ele geçirilmesi üzerine, torunları Demephon ile Akamas, Aithra'yı kurtardılar.

ALKESTİS — Thessalia'da Pherai şehri kralı Admetos'un karısı. Alkestis'i elde etmekte, Apollon, Admetos'a yardım etmiş; Moira'lardan, ölme vakti gelince, yerine bir can bulduğu takdirde, Admetos'u ölüler ülkesine götürmeyeceklerine dair söz almıştı. Kralın ölme vakti geldi; yaşlı anne ve babası, ömürlerinin kalan sayılı günlerini oğulları uğruna feda etmiye razı olmadılar. Admetos'un genç, güzel karısı Alkestis'ten başka kimse bu fedakârlığa yanaşmadı. Alkestis tam ölmüştü ki, yaslı saraya, Admetos'un dostu. Herakles geldi. Ölümün peşinden koşarak onunla boğuştu. Alkestis'i ölümün kollarından kurtarıp yeniden hayata kavuşturdu. — Kocasını seven Alkestis'in fedakârlığı, Euripides'in «Alkestis» tragedyasına konu olmuştur.

HEKABE — Troya kralı Priamos'un karısı (bk. soru 67).

KLYTAİMESTRA — Agamemnon'un karısı. Aigisthos, onu baştan çıkardı, ikisi bir olup Troya dönüşünde Agamemnon'u öldürdüler. Sonradan Agamemnon'un oğlu Orestes de onları öldürdü. — Homeros'un kısaca temas ettiği bu efsane, Attika'lı tragedya şairleri tarafından sık sık kaleme alındı. Bu tragedyalarda Klytaimestra, öldürmeyi aklına koymuş, güçlü bir kaatil kadın olarak görünür.

LEDA — Sparta kralı Tyndareos'un karısı (bk. soru 26).

Öyküleri mitoslara geçmiş, diğer ünlü kral eşleri için, ayrıca bk. soru 67.

Soru 59 : Kral eşleri arasında Penelope sayılmadı. İthaka kralı Odysseus'un karısı değil miydi?

Penelope'nin mitologyada özel bir yeri olduğu için, onu ayrıca tanıtmak istedik:

PENELOPE — Odysseus'un karısı.. Homeros'un Odysseia destanıyla sadık, iffetli zevce sembolü oldu. Penelope, kocasının yirmi yıl süren yokluğunda, talibi olan bir sürü erkeği bir hile ile kendinden uzak tuttu: Kaynatası Laertes için dokumakta olduğu kefeni bitirir bitirmez içlerinden biriyle evleneceğine söz vermişti. Ama gündüzleri dokuduğunu geceleri gizlice söküyordu. — Penelope'ye ait şu efsane, Homeros'ta yoktur: İkarios, kızı Penelope'yi Odysseus'a verdikten sonra, damadının Lakedaimon'a yerleşmesini istemişti. Odysseus'un yine de karısını alıp gitmiye kalktığını görünce peşlerinden gitti. Odysseus, karısına: «İster benimle gel, ister babanla dön; karar senin!» dedi. Penelope utanarak başını örttü. İkarios, bu hareketten, kızının, kocasını sevdiğini anladı, gitmelerine engel olmadı.

Kadınlarda vefa, sadakat duygusunu gösteren, diğer üç mitolojik öyküyü de burada özetleyebiliriz:

EUADNE — Esir düşen kocası Kapaneus ('Thebai'ye karşı yediler) yakılırken kocasını çok sevdiği için, odun yığınlarını saran alevlerin içine atladı.

LAODAMEİA – Troya savaşında düşman toprağına ayak basan ilk Yunanlı Protesilaos'tur; karaya çıkınca öldürüldü. Genç yaşında dul kalan karısı Laodameia, bu ölüme o kadar ağladı ki, tanrılar bir gün gidip karısının yanında kalması için Protesilaos'a izin verdiler. Protesilaos, Yeraltı ülkesi'ne dönerken karısı da öldü, onunla beraber gitti.

PHYLLİS — Thrakia'lı kral kızı. Theseus'un oğlu Demophon, Troya dönüşü Thrakia'da kaldığı sırada ona evlenme vadetmiş, ama Atina'dan uzun zaman dönmeyince Phyllis kaderinden ölmüştü.

Soru 60 : Yusuf Kâmil Paşa'nın, Türkçede ilk çeviri roman olan, Tercüme-i Telemak isimli kitabının mitologya ile ilgisi nedir?

O kitap Fransız yazarlarından Fénélon (1651 - 1715)'un eseridir. Bir rahipti Fénélon. Kızların eğitimi konusunda yazdığı bir eser üzerine, Fransa kralı XIV. Louis, onu torunlarına öğretmen yaptı. Fénélon, kral torunları için yazdı «Les aventures de Télémaque» isimli kitabını. Telemakhos'un serüvenlerinin anlatıldığı ve roman yoluyla eğitim amacı güdülen, bir yandan da kralı eleştiren bu kitap, Türkçeye ilk defa 1859'da Yusuf Kâmil

Paşa tarafından çevrildi, bu çeviri 1862'de başıldı. Kitabı Ahmet Vefik Paşa'nın ikinci defa çevirip yayımlatması 1880/81 yılındadır. Kitabın yeni bir çevirisi Millî Eğitim Bakanlığı yayımlarında çıktı (Telemakhos'un Başından Geçenler, çev. Ziya Ishan, 1946). Fénélon'un bu kitabı, Yunan mitologyasını bir roman biçiminde okuyup öğrenmek isteyenler için faydalıdır.

TELEMAKHOS — Odysseus ile Penelope'nin oğlu. Homeros, genç Telemakhos'ta yiğitlik duygusunun uyanışını Odysseia'da (I-IV) çok güzel anlatır. Yolculuklara çıkıp uzun zaman aradığı babası yurduna dönünce Telemakhos, annesiyle evlenmek isteyenlere karşı, babasıyla birlikte çarpıştı.

Soru 61 Evlâtlarda ana baba sevgisini belirten başka mitoslar, efsaneler de var mı Eski Yunan dünyasında?

ANTİGONE — 'Oidipus'un kızı. Sophokles, tragedyalarında, onu, evlât ve kızkardeş sevgisinin en asil kahramanı olarak yüceltir. «Oidipus Kolonos'ta» tragedyasında Antigone, yaşlı ve kör babasına ölünceye kadar sadık kalır. «Antigone» tragedyasında Antigone, devlet zoruna karşı insanlığın yazıya geçmemiş kanununu yılmadan savunur: «Ben dünyaya kin değil, sevgi paylaşmıya geldim» der.

Antigone'nin kardeşleri Polyneikes ('Thebai'ye karşı yedilet) ile Eteokles, krallığı ele geçirmek için çarpışmışlar, teke tek döğüşte birbirlerini öldürmüşlerdi. Yeni hükümdar Kreon, babasının yurduna karşı savaşa girişti için, Polyneikes'in gömülmesini yasak etti. Antigone, yasağa rağmen, kardeşini gömdü, ceza olarak diri diri kayalıklara kapatıldı. Kreon'un oğlu ve Antigone'nin nişanlısı Haimon, babasına karşı gelerek, nişanlısını kurtarmıya koştu. Ama Antigone'nin, kendini asmış olduğunu görünce, kederinden, Haimon da kendi canına kıydı. Oğlunun akıbetini öğrenen annesi de kendini öldürdü. Ölümde bile zafer, Antigone'de kalmıştı: Devlet yasağındaki kayıtsız şartsız sertliği temsil eden Kreon, artık yıkılmış, çökmüş bir adamdır.

KLEOBİS ile BİTON — Arabayı çekecek ineklerin olmadığı bir günde, Argos'taki Hera tapmağı rahibesi olan anneleri Kydippe'nin arabasını, 45 menzil uzaktaki tapınağa kadar, Kleobis ile Biton çekip götürdüler. Kydippe, tanrıçadan, oğullarına, insanlar için en iyi şeyi bağışlamasını diledi. Hera da bu dileği yerine getirerek iki oğlanı uyuttu, çocuklar öylece öldüler. Argos'-

lular iki kardeşin heykelini Delphoi'ye adadılar. — **Bu efsanedeki pessimist hayat görüşüne Yunan şair ve filozoflarında sık sık rastlanır (°Silenos).**

İkarios'un kızı **ERİGONE** ile köpeği **MAİRA** da evlât ve hayvan sadakatinin canlı bir örneğidir (bk. soru 88).

Soru 62 : Mitologyada sadık dost temasını işleyen öyküler de yer alıyor mu?

AKHATES — Troya'dan kaçarken Aineias'ı yalnız bırakmayan dostu. «Fidus Akhates» deyimi; vefalı, sadık dost anlamına atasözü olmuştur.

EUMAİOS — İthaka'da Odysseus'un sadık domuz çobanı. Odysseus, Troya dönüşünde, oğlu Telemakhos ile, bu çobanın evinde buluştu.

MENTOR — Odysseus'un İthaka'daki dostu. Athena, Mentor kılığına girerek Telemakhos'a öğüt verdi, yol gösterdi.

PATROKLOS — Menoitios'un oğlu, Homeros'un İlyada'sında Akhilleus'un dostu. Vazo ressamı Sosias'ın yaptığı çok güzel bir tabakta Akhilleus'un, Patroklos'un yaralarını sarışı görülür.

PHİLOKTETES — Herakles, alevler içinde ölürken, yanından hiç ayırmadığı oklarını, yayını Philoktetes'e bağışlamıştı. Yunanlılarla beraber Troya savaşına giderken, yolda Philoktetesi bir yılan soktu. Yaranın azıp kokması üzerine Yunanlılar onu ıssız Lemnos adasına bıraktılar. Philoktetes, burada oklariyle kuş vurarak hayatını sürdürüp duruyordu. Derken kâhinler, Yunanlılara Philoktetes'in okları olmadıkça Troya'nın alınamıyacağını söylediler. Kurnaz Odysseus ile soylu delikanlı °Neoptolemos, elçi olup yola çıktılar. Münzevi adam, Neoptolemos'tan hoşlandı, ona güvendi, hastalık nöbetinin yaklaştığını anlayınca yayını, oklarını ona emanet etti. Odysseus, hazır yayı, okları ele geçirmişlerken, derhal kaçmalarını söylediyse de, Neoptolemos'un insanlık duygusu ağır bastı. Delikanlı, dönüp oklarını, yayını Philoktetes'e geri verdi. Tanrı Herakles göründükten sonradır ki, Philoktetes, kendisinde, onlarla Troya'ya gidecek kuvveti buldu, yarası iyi oldu, attığı okla Paris'i öldürdü. — Bu efsane, Sophokles'in aynı addaki tragedyasına konu olmuştur.

PYLADES — Orestes'in sadık dostu. Ayrılmaz iki arkadaş oluşları, atasözü haline gelmiştir. Babaları Agamemnon'un ölümünden sonra Elektra, küçük kardeşi Orestes'i Phokis kralı

olan amcaları Strophios'un yanına götürmüştü. Orestes, orada amçasının oğlu Pylades ile beraber büyüdü. İki delikanlı birbirlerine sıkı bir dostlukla bağlandılar. Büyüyünce Argos'a beraber gittiler.

İOLAOS — Herakles'in ikiz kardeşi olan İphikles'in oğlu, Herakles'in araba arkadaşı ve sürücüsü. Herakles ölünce, Herakles'in çocuklarını korudu.

Soru 63 : Mitoslar, alçak ruhlu, basit insanları da tanıtır mı?

AİGİSTHOS — Thyestes'in oğlu. Kral Agamemnon, Troya savaşında iken Aigisthos, Agamemnon'un karısı Klytaimestra'yı ayarttı, geri döndüğü zaman Agamemnon'u alçakça öldürdü. Yedi yıl sonra da Agamemnon'un oğlu Orestes, Aigisthos'u öldürerek babasının öcünü aldı.

Attika'lı tragedya şairleri, bu efsaneyi birçok eklemelerle zenginleştirdiler. Aiskhylos (Oresteia), Sophokles (Elektra), Euripides (Elektra), Seneca (Agamemnon); dördü de Aigisthos'u alçağın biri olarak gösterirler: Aigisthos, Klytaimestra'yı, kocası Agamemnon'u öldürmek zorunda bırakır. Babasının öcünü alacak Orestes, karşısında alçak, merhametsiz, fakat ödlek birisini bulur. Aigisthos'un işini kolayca görür.

THERSİTES — İlyada destanında (II, 211 v.d.) toplanan halk derneğinde Agamemnon'a karşı bağırıp çağıran terbiyesizlik eden, çirkin, biçimsiz bir adam; soydan yiğitlerin tam zıddı bayağı bir adam. Odysseus, elindeki asâyı sırtına indirerek, onu susturdu.

Soru 64 : Kral oğullarının mitoslardaki öyküleri nelerdir?

GANYMEDES — Troya kralı Tros'un oğlu, insanların en güzeli. Zeus onu kaçırıp kendine sâki yapmıştı. Homeros'taki bu efsaneye sonradan bazı süsler eklendi: Buna göre, Zeus, Ganymedes'i, güzel bir oğlana tutuldu diye, bir kartal olup İda dağından kaçırmıştı.

HEKTOR — Homeros'un İlyada'sında Troyalıların baş kahramanı. Priamos ile Hekabe'nin oğlu, Andromakhe'nin kocası, Astyanaks'ın babası. Savaşa giderken karısıyla oğulcuğundan ayrılış sahneleri çok meşhurdur (İlyada VI). Zeus'un yardımıyla Yu-

nan gemilerini ateşe verdi. Hektor'un ölümü: *Akhilleus.

Hektor'un oğlu Astyanaks'ı Troya zaptedilince Odysseus, bisar duvarından aşağı atarak öldürdü.

HİPPOLYTOS — Kral Theseus'un Amazonlar kraliçesi Antiope'den olan oğlu. Hippolytos, bir avcı olduğundan, av tanrıçası güzel Artemis'e tapıyor, Aphrodite'yi umursamıyordu. Aşk tanrıçası, onun bu küçümseyişini cezasız bırakmadı: Hippolytos'un üvey annesi Phaidra, günahkâr bir aşkla delikanlıya tutuldu, onu baştan çıkarmıya çalıştı, Hippolytos, kadını nefretle kovdu. Phaidra, kendini asarken kocası Theseus'a bıraktığı mektupta, Hippolytos'a iftira ederek, delikanlının kendisine tecavüz ettiğini bildirdi. Theseus, babası Poseidon'dan, haini cezalandırmasını diledi. Tanrı Poseidon, Hippolytos'un atlarını ürküttü, delikanlı parçalanan arabasının altında sürüklenerek can verdi (Euripides'in «Hippolytos», Seneca'nın «Phaedra» tragedyaları).

KADMOS — Phoiniks'in oğlu ve Thebai'lilerin atası olan Kadmos, Zeus'un kaçırdığı kızkardeşi Europa'yı aramak için Finike'den denizlere açıldı. Delphoi tapınağındaki kâhinden aldığı talimat üzerine Boiotia'da, Thebai şehrinin hisarı olan Kadmeia hisarını kurdu. Bir canavar öldürdü, Athena ona öldürdüğü canavarın dişlerini toprağa ekmesini buyurdu. Bu dişlerden silâhlı adamlar türediler, bunlara Spartoi dendi. Bunlar birbirleriyle dövüştüler, içlerinden beş tanesi sağ kaldı. Bu beş kişi, Thebai şehrinin asil sınıfının ataları oldular. Kadmos, Finike'den yazıyı getirdi. Zeus, Ares ile Aphrodite'nin kızı Harmonia'yı Kadmos'a eş olarak verdi. Düğüne bütün tanrılar geldiler. Getirdikleri düğün hediyeleri arasında meşhur gerdanlık da vardı (*Thebai'ye karşı yediler). İno, Semele, Agaue (*Bakkha'lar), Autonoe, Polydoros; Kadmos'un çocuklarıdır.

MELEAGROS — Aitolia'daki Kalydon şehri kralı Oineus ile Althaia'nın oğlu. Kalydon avı efsanesinin kahramanı. Doğduğu zaman Moira'lar, bu çocuk şimdi ocakta bulunan odun parçası yanıp bitinceye kadar yaşayacak, demişler, Althaia da odunu hemen ocaktan çekip söndürmüş, saklamıştı. Çocuk büyüdüğü zaman Artemis, ülkelerine bir yaban domuzu musallat etti. Hayvan, Kalydon tarlalarını kasıp kavuruyordu. Meleagros, birçok Yunan yiğitleriyle bir av düzenledi, domuzu öldürüp derisini sevdiği avcı kızı *Atalante'ye hediye etti. Bu yüzden çıkan kavgada Meleagros, annesinin iki kardeşini öldürdü. Bunu duyan annesi de sakladığı odun parçasını ateşe attı, Meleagros birden yere yıkıldı, öldü. — Ovidius'un Metamorphos'larında efsane bu son

şekliyledir. Eski şekilleri Homeros (İlyada IX, 528) ile Bakkylides'de görülür.

ORESTES — Agamemnon'un oğlu. Babasının katilleri olan annesi Klytaimestra ile Aigisthos'tan intikam almayı kendine vazife bildi. Cinayeti işledikten sonra Erinys'ler, Orestes'in peşine düştüler. Sonunda Atina'da Areopag önüne çıkarıldı. Hâkimlerin yarısı ölümüne, yarısı beraatine karar verince, Athena'nın lehte oyu sayesinde kurtuldu. Efsanenin bir başka şekline göre Tauris'teki Artemis resmini getirmek suretiyle kurtuldu (°İphigeneia). — Euripides, Orestes tragedyasında onu, vicdan azaplarıyla perişan bir hasta olarak gösterir. — Orestes daha sonra Hermione ile evlendi, uzun zaman kral oldu (°Pylades, °Elektra).

PARİS — Bir adı da Aleksandros olan ve İlyada destanına bu ikinci adıyla geçen Paris, Troya kralı Priamos'un oğludur. Annesi Hekabe, rüyasında Paris'in Troya'ya felâket getireceğini gördüğü için oğlunu dağ başına bıraktırmıştı. Paris, İda dağı eteklerinde bir çoban olarak büyüdü, nymphe Oinone ile evlendi. Üç tanrıça (Hera, Athena, Aprodite), tanrıça °Eris'in elma'sı için kavgaya tutuştukları vakit, Paris'in hakem olmasını istediler. Paris, elmanın, kendisine mükâfat olarak en güzel kadını vermeyi vadeden Aprodite'ye ait olduğunu söyledi. Aprodite'nin yardımiyle Sparta kralı Menelaos'un karısı Güzel Helena'yı Troya'ya kaçırarak Troya savaşının çıkmasına sebep oldu. Homeros, İlyada'da Paris'i pısırık bir oğlan olarak tasvir eder. Menelaos ile yaptığı teke tek dövüşte (İlyada III, 15 v.d.) Aphrodite, Paris'i, kaçırmak suretiyle kurtarır. Daha sonra Paris, hileli bir ok atışiyla Akhilleus'u öldürür, ama kendi de çok geçmez. Philoktetes'in attığı bir oktan ölüm yarası alır. Paris'i iyi etmek elinde olan Oinone, kendisini hor gören vefasız kocasından yardımını esirger. Paris ölür, ölünce de Oinone yaptığına pişman olarak kendini öldürür.

PELEUS — Aigina kralı Aiakos'un oğlu, Akhilleus'un babası. Erkek kardeşini öldürdüğü için kaçmak zorunda kaldı. Thessalia'da Phthia kralı Eurytion onu suçundan temizledi, kızı Antigone ile evlendirdi. Avlanırlarken Peleus, bilmeden kralı öldürdü. İolkos'a kaçtı. Oranın kralı Akastos, Peleus'u tekrar suçundan temizledi. Bu sefer de Akastos'un karısı, Peleus'u baştan çıkarmak istedi. Yüz bulamayınca iftira attı. Peleus'u kocasına ve Antigone'ye şikâyet etti, kötüledi. Antigone kendini astı. Kral Akastos ise, Pelion dağında uyurken Peleus'un av bıçağını sakladı. Kentaur'ların baskını karşısında Peleus, büyük bir tehli-

keyle karşılaştı, °Khiron tarafından kurtarıldı. Daha sonra Peleus, zorlu bir boğuşma sırasında, kurtulmak için kılıktan kılığa giren, nereid Thetis'i yenerek kendine eş yaptı. Bütün tanrılar düğününe geldiler. Ama Akhilleus'u doğurduktan az sonra Thetis, ölümlü kocasını bırakıp gitti.

PELOPS — Sipylos (Manisa) kralı Tantalos'un oğlu. Tanrıları küstahça denemek için babası, Pelops'u kesmiş, yemek diye tanrıların önüne koymuştu. Tanrılar küstahlığı anlamışlar; sadece kızı Persophone'nin kederinden hiçbir şeyin farkında olmıyan Demeter, Pelops'un omuz kısmını yemişti. Tanrılar, Pelops'u tekrar dirilttiklerinde, ona fildişinden yeni bir omuz yaptılar. Pelops büyüyünce Elis'e geldi. Oranın kralı Oinomaos, kim araba yarışında kendisini geçerse, kızı Hippodameia'yı ona vereceğini söylüyordu. Gönüllülerle arasında mesafe de bırakıyor, fakat rüzgâr gibi hızlı koşan atlarıyla hemen yetişerek kargısıyla gönüllüyü öldürüyordu. Bu şekilde on üç kişinin canına kıymıştı. Pelops, kralın araba sürücüsü Myrtilos'u kandırdı. Sürücü, tekerleklerdeki demir çivileri çıkarıp yerlerine balmumundan çiviler taktı. Araba tam yolla giderken tekerlekler koptu, kral parçalanarak öldü. Pelops, kral kızıyla yurduna dönerken Myrtilos'u da yanına aldi, ama yarı yolda ihanetinin şahidini yok etmek için Myrtilos'u denize attı. Boğulan Myrtilos, Pelops soyuna beddua etti; bedduası Pelops'un oğulları Atreus ile °Thyestes'de, onların da evlâtlarında etkisini gösterdi. — Efsanenin, ihanet ve aldatma kısmı olmayan bir başka şekline göre: Poseidon, Pelops'u severdi, ona harika atlar koşulu bir araba hediye etti. Pelops, Hippodameia'yı bu araba ile kaçırdı. — Olympiad oyunlarındaki araba yarışlarının, Oinomaos ile Pelops'un Elis'te yaptıkları yarıştan çıktığı söylenir.

THYESTES — Pelops ile Hippodameia'nın oğlu. Thyestes ile kardeşi Atreus, daha çok sevilen kardeşleri Khrysippos'u öldürüp babalarının lânetine uğradılar. Sonra Argos krallığını ele geçirdiler. Ama Thyestes, hükümdarlığın sembolü olan altın kuzuyu çaldı, Atreus'un karısı Aerope'yi ayarttı. Suçu ortaya çıktı, kaçtı, kaçarken Atreus'un oğlu Pleisthenes'i de beraber götürdü, kendi oğlu gibi büyüttü. Oğlan büyüyünce Thyestes onu Atreus'u öldürmeye yolladı. Atreus, delikanlıyı öldürdü, öldürdüğünün kendi oğlu olduğunu sonradan anladı. Krallığı bölüşmek va'diyle ne yaptı, yaptı, sefalet içinde dolaşıp duran Thyestes ile çocuklarını yanına getirtti. Thyestes'in oğullarını gizlice kestirdi; barışma ziyafetinde babalarının önüne yemek diye koydu. Hiçbir

şeyin farkında olmıyan Thyestes, oğullarını yedikten sonra Atreus pişirilmeyen kısımları gösterdi. Theyestes, korkunç lanetler savurarak masayı devirdi. Duyduğu dehşetten, ürküntüden, güneştanrı Helios bile, gökteki yolunu tamamlamadan geri döndü. Thyestes'in, kendi öz kızı Pelopia'dan Aigisthos adında bir oğlan çocuğu oldu. Atreus, az sonra Pelopia ile evlendiği için bu oğlanı kendi çocuğu bildi. Atreus, yetişkin Aigisthos'u, Thyestes'i öldürmeye yolladı. Aigisthos, asıl babasının, Thyestes olduğunu son dakikada öğrendi. Atreus'un öldürüp onun tahtına babası Thyestes'i geçirdi. Daha sonra Atreus'un oğlu °Agamemnon kral olunca Aigisthos, Agamemnon'un karısı Klytaimestra'yı ayartarak kadının yardımıyla bu sefer de Agamemnon'u öldürdü. — Pelops soyunun bu dehşet dolu olayları, tragedya şairlerince sık sık işlenen konular oldu. Bugüne kalan Yunan tragedyalarında bu mitosun sadece son kısmı, Agamemnon ve çocukları, anlatıldığı halde, latin şairi Seneca, «Thyestes» tragedyasında korkunç ziyafeti ele alır.

THESEUS — Bir Attika efsanesi kahramanı. Atina kralı Aigeus (yahut; tanrı Poseidon) ile °Aithra'nın oğulları. Troizen şehri kralı Pittheus, onu yanında büyüttü. Bir delikanlı olunca Theseus, Atina'ya gitti. Yolda °Sinis, °Skiron, °Prokrustes adlarındaki dev haydutları, Krommyon domuzunu öldürdü. Atina'da, Medeia'nın kışkırtmaları üzerine kral Aigeus, bu yiğit delikanlıyı öldürmek istedi; ama tam vaktinde, kılıcından, bu delikanlının kendi oğlu olduğunu anladı, ölümünü önledi. Theseus, kudurmuş Marathon boğasını yere serdi, kurban etti. Kan vergisi olarak °Minos'un Atina'lılardan almakta olduğu ve bir canavara yedirilecek yedi kız, yedi oğlan, on dört gençle beraber Girit'e gönderildi. Minos, Theseus'un, Poseidon soyundan olduğuna inanmayınca, Theseus, kendisini gemiden denize attı, denizin dibinde tanrıça Amphitrite tarafından karşılandı, ağırlandı, hediyelerle geri gönderildi. Girit'te Theseus'a kral Minos'un kızı Aiadne âşık oldu. Kız, ona bir yün yumağı verdi. Theseus, girdiği Labyrinthos'un karışık, karanlık dehlizlerinde yürüdükçe bu yumağı yere sağdı. Canavar Minotauros'u öldürüp bu yumak sayesinde yolunu bularak geri döndü, Ariadne'yi alıp kaçtı. Naksos adasında kızı bırakıp gitti. Dionyssos, terkedilmiş Ariadne'yi kendine eş aldı. Theseus'un gemisi Atina'ya yaklaşıyordu ki, Theseus zaferle dönerse gemiye beyaz yelkenler çekmeyi kararlaştırdıklarını unuttu. Yolunu gözleyen babası Aigeus, gemide kara yelkenler görünce oğlunu öldü sanarak kahrından kendini deni-

ze attı. Bu denize ondan sonra Aigeus'un adı verilerek Aigae (Ege) denizi dendi. Theseus, Amazonlar ile savaşa gitti, kraliçeleri °Antiope (yahut: Hippolyte)'yi kaçırıp onunla evlendi. Amazonlar kraliçesinden °Hippolytos adında bir oğlu oldu. Bu oğlan, Phaidra ile arasındaki trajik aşk yüzünden öldü. Bir başka efsane halkası, Theseus'u °Peirithoos'a bağlar (Helena'nın kaçırılması, Hades'e gidiş geliş).

TROİLOS — Troya kralı Priamos'un oğullarından biri. Akhilleus, onu bir çeşme başında atlarını sularken bastırdı. Troilos kaçmıya yeltendi, ama Akhilleus yetişip onu öldürdü. O sırada çeşmeden su doldurmakta olan, Troilos'un kız kardeşi Polyksena ise kaçıp kurtulmaya muvaffak oldu. — Homeros'ta bulunmayan, «Kypria» epos'unda anlatılan bu hikâye, sık sık vazo resimlerine konu olmuştur.

Soru 65 : Kral kızlarının mitoslardaki öyküleri nelerdir?

CAMİLLA — Volsci'ler kralı Metabus'un, Amazonlara benziyen kızı. ᶜAeneas'a karşı yaptığı savaşta Arruns'un attığı bir okla öldü (Vergilius, Aeneis XI, 648 v.d).

DİDO — Tyros (Finike) kralının kızı. Erkek kardeşi Pygmalion, parasına tamah ederek Dido'nun kocasını öldürünce Dido, Afrika'ya kaçtı. Orada kral İarbas'tan bir sığır derisi tutacak yer satın aldı. Dido, sığır derisini ince ince dilerek uzun şeritler haline getirdi. Toprağı bu şekilde ölçüp arazisinin sınırlarını genişletti. Bu arazi üzerinde Kartaca hisarı olan Byrsa'yı kurdu. — Vergillius, «Aeneis»in dördüncü bölümünde Dido'nun, Kartaca'ya gelen Troya'lı kahraman Aineias'a olan aşkını, Aineias'ın kendisini bırakıp gitmesi üzerine acıklı intiharını anlatır.

ELEKTRA — ᶜAgamemnon ile Klytaimestra'nın kızı. Homeros'ta adı geçmezse de Attika tragedyalarının başlıca kahramanlarından biridir. Elektra, babasının öldürülmesinden sonra, ilerde intikam alacak olan, kardeşi Orestes'i uzaklara kaçırır. Kendisi, utanç ve nefretten deliye dönmüş, ezilmiş bir halde, kaatillerin yanında kalır. Uzun beklevişlerden sonra Orestes, nihayet dönüp gelir. İki kardeşin dramatik bir karşılaşma sahnesinden sonra Orestes, annesiyle Aigisthos'tan intikam alır. — Üç büyüklerin Elektra tragadyaları, günümüze kadar gelmiştir: Aiskhylos: «Khoephoroi», Sophokles: «Elektra» (Bu taragedyada kardeşinin öldüğünü bildiren yalan bir haber üzerine derin ke-

derlere gömülmüş Elektra'nın kardeşiyle buluşma sahnesi, eserdeki trajiği son haddine çıkarır), Euripides: «Elektra» (Elektra, Euripides'in eserinde küçültülmek maksadıyla bir köylü ile evlendirildiği için olay, kahramanca yüceliğinden çok şey kaybetmiştir.)

HERMİONE — «Andromakhe» tragedyasında Euripides, Troya zaferiyle zenginleşmiş, sonradan görme Sparta kralı Menelaos ile Helena'nın kalbsiz ve mağrur kızı Hermione'yi, entrikalı bir olayın içinde, ele alır.

HYPSİPYLE — Anadolu karşısında bir ada olan Lemnos kralı Thoas'ın kızı. Lemnos kadınları, kurbanlarını ihmal ettikleri için Aphrodite'nin gazabına uğradılar: Thrakia'ya savaşa gitmiş kocaları, orada başka kadınlar almışlardı. Lemnos kadınları da dönen erkeklerini öldürmeye karar verdiler. Yalnız Hypsipyle, ihtiyar babasını gizlice kurtardı; sağ kalan tek erkek Thoas idi. Hypsipyle, kadınlar adasına kraliçe oldu. Ama daha sonra °Argonaut'lar çıkagelince Lemnos'un bu yalnız kadınları, onları güler yüzle karşıladılar. Argonaut'lar giderlerken geride yeni bir soy yetişiyordu. Hypsipyle'nin de İason'dan bir oğlu olmuştu. Sonradan, babasını kurtardığı meydana çıkınca Hypsipyle, Lemnos'tan kovuldu, Korinthos ile Arkadia arasında bir şehir olan Nemea'ya geldi, kralın küçük oğlu Opheltes'e dadı oldu. °Thebai'ye karşı yediler, Nemea'dan geçerlerken Nypsipyle, susamış yiğitlere bir pınar gösterdi. Bu aralık otların üstüne bırakmış olduğu çocuğu bir yılan öldürdü. Yediler, çocuğa Arkhemoros (ölüm öncüsü) adını verdiler (çünkü Amphiaraos, çocuğun ölümünü kendi ölümlerine de işaret saymıştı), orada Yunan milli bayramlarından biri olan Nemea şenliklerini kurdular. — Euripides'in «Hypsipyle» tragedyasından günümüze sadece bazı parçalar kalmıştır.

İLİONE — Troya'nın son kralı Priamos'un en büyük kızı, Thrakia kralı Polymestor'un karısı. Priamos, en küçük oğlu Polydoros'u, ablası İlione'ye emanet etmişti. İlione, küçük kardeşini kendi çocuğu gibi gösterdi; kendi oğlunu ise Polydoros diye tanıttı. Zaferi kazanmış Yunanlılar, Troya dönüşünde Thrakia'dan geçerlerken kral Polymestor, Priamos'un oğlu Polydoros'u öldürmeye kalkıştı. Çocukların karıştırılmış olduğunu bilmediğinden, Polydoros diye, kendi oğluna kıydı. İlione de Polydoros'un sözüne uyarak kocasını öldürdü. — Efsanenin değişik şekli: °Hekabe.

İPHİGENEİA — Mykenai (Argos) kralı Agamemnon'un kızı.

Agamemnon, kızını Aulis'te Artemis'e kurban etmek zorunda kalmıştı. İphigeneia kurban edilmek üzereyken tanrıça Artemis, yerine bir dişi geyik koyarak kızı kaçırdı, onu Tauris'deki tapınağına rahibe yaptı. Beri yanda İphigeneia'nın erkek kardeşi °Orestes, annesini öldürünce Erinys'ler onun peşine düştüler. Apollon, Orestes'e, Tauris'teki Artemis resmini çalıp Attika'ya getirirse kurtulacağını söyledi. İphigeneia, şimdi yabancıları Artemis'e kurban etmekle görevliydi; Orestes ile arkadaşı Pylades'i de aynı âkıbet bekliyordu. Ama iki kardeş (İphigeneia, Orestes) birbirlerini tanıdılar, tanrıça Artemis'in resmini alıp yurtlarına kaçtılar. — Euripides, «İphigeneia Aulis'te», «İphigeneia Tauris'te» adlarında iki tragedya yazdı. Aiskhylos, «Agamemnon» tragedyasında Aulis'teki kurban sahnesini koroya naklettirir.

NAUSİKAA — Phaiak'lar kralı Alkinoos'un kızı; Odysseia destanının en hoş, en sevimli genç kadını (Odysseia VI).

POLYKSENA — Priamos'un kızı. Homeros'tan sonraki bir efsaneye göre, Akhilleus bu kızı sevmiş, onu elde etmek istemişti. Akhilleus, Troya'lılarla görüşmeye geldiği zaman, pusudaki Troya'lılar üzerine çullandılar, Akhileus'u öldürdüler. Troya'nın alınmasından sonra Akhileus'un ruhu, Polyksena'nın, mezarı başında kurban edilmesini diledi. Neoptolemos, Polyksena'yı kurban etti. Polyksena'nın cesaret ve metaneti, Yunan ordusunu duygulandırdı, ağlattı (Euripides'in «Hekabe» tragedyası).

Soru 66 : Halktan kimselerin de mitoslarda yeri var mı, ne ölçüde?

Tragedyaların başlangıcı, çekirdeği olan mitoslar, tanrı ve kral soylarının hayat öykülerini ön plana almakla beraber, tanrı veya tanrıçaların sempati yahut nefretlerini üzerlerine çekmeleri oranında, halktan kimselerin serüvenlerine de yer verir, onların başlarına gelenleri de anlatırlar. Örnekler:

AKONTİOS ve KYDİPPE — Genç Akontios, Keos adasından kalkmış, Delos'a Artemis şenliklerine gelmişti. Orada Kydippe adında Atinalı bir kıza âşık oldu. Kızı elde etmek için bir hileye başvurdu. Bir elmanın üzerine: «Artemis hakkı için, ben Akontios ile evleneceğim!» sözlerini kazıdı, tapınakta elmayı kızın önüne attı. İlk çağda yazılar, hep yüksek sesle okunurdu. Elmayı eline alan kız da, elmada yazılı sözleri bu şekilde okuyunca yemin etmiş oldu. Tanrıça Artemis, delikanlının bu dileğinin ger-

çekleşmesine yardım etti: Babası, kızını ne zaman bir başkasıyla evlendirmek istese, tanrıça araya bir hastalık soktu. Kydippe'yi Akontios'la evlendirmekten başka çare kalmadı. — Bu efsaneyi Kallimakhos ile Ovidius işlemişlerdir.

PHİLEMON — Philemon ile karısı Baukis, yoksul kimselerdir. Zeus ile Hermes, insanları denemek için yeryüzüne indikleri vakit barınacak bir yer bulamamışlar, yalnız Philemon ile Baukis tarafından ağırlanmışlardı. İki fakirin, kıt kanaat yiyeceklerini kendileriyle paylaşmaları, Zeus ile Hermes'e pek dokundu. Bir tufan taş kalbli insanları yutup giderken, Philemon ile karısı, kurtarılmak suretiyle mükâfatlandırıldılar (Ovidius, Metamorphos'lar 611).

PYRAMUS ile THİSBE — Babylon'lu iki sevdalı. Yanyana olan evlerinde ancak duvardaki bir delikten konuşabiliyorlardı. Efsanelerde Asur kralı Ninos'un mezarında buluşmak üzere sözleştiler. Kız, Thisbe, daha önce geldi, ama karşısına dişi bir aslan çıkınca kaçtı, kaçarken örtüsünü mezarın yanma düşürdü. Oğlan, Pyramus, gelip de paramparça edilmiş örtüyü görünce Thisbe'yi de öldürülmüş zannetti, kendine kıydı. Thisbe, bir süre sonra dönünce Pyramus'u can çekişir bir halde buldu, o da kendini öldürdü (Ovidius, Metamorphos'lar IV, 55 v.d.).

KLEOBİS ile BİTON — bk. soru 61.

Soru 67 : Kadınların ihanet, hainlik, merak, tecessüs, böbürlenme, kıskançlık ve intikam gibi türlü duygularını dile getiren; bu yüzden tanrı veya tanrıçaların gazaplarına uğrayışlarını, hayatlarının facialarla sona erdiğini anlatan mitoslar hangileri?

ANDROMAKHE — Troya savaşında Yunan gemilerini ateşe veren yiğit Hektor'un karısı, Astyanaks'ın annesi. Troya zaferinde °Neoptolemos, onu köle olarak Epeiros'a götürdü. Euripides'in «Andromakhe» tragedyasında Neoptolemos onunla evlenir. Ama daha sonra parası için °Hermione ile de evlenince Hermione, çocuğu olmadığı için, Andromakhe'ye karşı korkunç bir kıskançlık duyar.

HEKABE (Lat. Hecuba) — Troya kralı Priamos'un karısı; °Hektor, °Paris, °Polyksena'nın annesi. Euripides, «Hekabe» tragedyasında, Troya'nın düşmesinden sonra onun, köle olarak Yunanlılar tarafından götürülüşünü anlatır. Hekabe, Thrakia'da kral Polymestor ile karşılaşır. Hekabe, en küçük oğlu Polydo-

ros'u hazineleriyle birlikte Kralia emanet etmiş, ama kral, servetini ele geçirmek için, çocuğu öldürmüştü. Hekabe, Polymestor'u kandırıp çadırına çeker; Troya'lı kadınlarla birlikte kralın çocuklarını öldürdüğü bu çadırda Polymestor'un da gözlerini kör eder. — Efsaneye göre Hekabe sonradan bir köpek olmuştur: Hellespontos (Çanakkale boğazı)'da Kynossema (köpek mezarı) dağında bir yer, Hekabe'nin mezarı diye gösterilirdi.

İNO — Orkhomenos kralı Athamas'ın, ilk karısı Nephele'den iki (°Phriksos ile Helle), Kadmos'un kızı olan ikinci karısı İno'dan da iki (Learkhos ile Melikertes), dört çocuğu olmuştu. İno, tanrılar kurban edilmelerini istiyorlar, diye bir fal uydurup üvey evlâtlarını öldürmeye kalkıştı. Phriksos ile Helle, altın postlu koçun sırtında deniz aşıp canlarını kurtardılar. Athamas delirdi, Learkhos'u öldürdü; öldürmek için İno'yu da kovalamaya başladı. İno, korkudan, sağ kalan oğlu Melikertes ile beraber, kendini denize attı. Ana oğul, deniz tanrısı oldular. Leukothea adını alan İno, fırtınalı havalarda denizcilere yardım eder. — Attika'lı tragedya şairleri, bu efsaneyi çeşitli şekilerde işlemişlerdir.

KEKROPS — Efsaneye göre ilk Attika kralı, Atina'yı o kurdu, toplum hayatı kanunlarını o yaptı. Kekrops; yarı yılan, yarı insan biçiminde bir yaratıktı. °Athena ile Poseidon'un Attika ili için yaptıkları yarışta Kekrops hakem olmuştu. Athena, Kekrops'un kızları Aglauros, Pandrosos ve Herse'ye kapalı bir kutu emanet etti; kutunun içinde çocuk Erikhthonios (yahut: Erekhteus) vardı. Meraklarını yenemiyen kızlar, Athena'nın tembihini dinlemeyip kutuyu açtılar, delirdiler, kendilerini Akropolis kayalarından aşağı attılar. Bu üç kız kardeş, çiy tanrıçalarıdır, ekinlere bet-bereket saçarlar.

KEPHALOS — Tanrıça Eos, Kephalos'u seviyordu, onu kaçırdı. Bir başka efsaneye göre Kephalos, Atina'da Erekhteus'un kızı olan Prokris'in kocasıydı. Sekiz sene vadellerde dolaştı. Genç karısının sadakatini sınamak için kılık değiştirip döndü. Hediyeler verip Prokris'i ayartmiya muvaffak oldu. Sonra da, öfke içinde, kendini tanıttı, ama yine barıştılar. Kephalos ava gitmekten çok hoşlanırdı. Kıskançlık yüzünden, Prokris, kocasının peşine düştü. Kephalos, çalıların arasında bir hışırtı duyunca orada bir av hayvanı var sandı, kargısını fırlatarak Prokris'i öldürdü. — Bu efsaneyi Ovidius, «Metamorphos'lar»ında anlatır.

KORONİS — °Phlegyas'ın kızı, Apollon'un sevgilisi. Koronis, Apollon'un oğlu °Asklepios'u henüz karnında taşırken, Apollon'u bir ölümlü ile aldattı. Koronis'in bu ihanetini tanrıya, o za-

mana kadar beyaz bir kuş olan karga haber verdi. Koronis, Apollon'un kardeşi Artemis'in okuyla öldürüldü, uğursuz haberi getiren karga ise o günden sonra hep kara tüylü oldu. Apollon, oğlu Asklepios'u ölü annesinin karnından kurtardı; büyütüp terbiye etmesi için Khiron'a götürdü.

MEDEİA — Kral Aites'in kızı. Büyücülüğü sayesinde °Argonaut'lardan İason'a, altın postu elde etmesinde yardım etti. İason'un karısı olarak Yunanistan'a geldi. İolkos'ta Pelias'ın sarayında, yaşlı bir boğayı parça parça kesip büyülü otlarla kaynatarak gençleştirdi, Pelias'ın kızlarını kandırdı; babalarını öldürtüp, sonra yine ayrı yoldan gençleştirmeye kalkıştı. Ama bu defa büyücülüğünde muvaffak olamadı. İason ile Medeia, Korinthosa kaçtılar. Orada İason, bu vahşi kadından usandı, kral Kreon'un kızı Glauke (yahut: Kreusa) ile evlenmek istedi. Kovulan Medeia, korkunç bir intikam aldı: Yeni geline bir elbise yolladı; elbiseden fışkıran alevler, kral ile Glauke'yi yakıp öldürdüler. Medeia, İason'dan olmuş iki çocuğunu öldürmek suretiyle İason'u da cezalandırdı. Sonra kanatlı arabasıyla Atina'ya, kral Aigeus'un yanına kaçtı. — Bu Korinthos efsanesi, dünya edebiyatına Euripides'in «Medeia» tragedyasındaki bu şekliyle geçti. Seneca da bir «Medeia» tragedyası yazmıştı.

NİOBE — Tantalos'un kızı, Thebai kralı °Amphion'un karısı olan Niobe: «Benim 7 oğlum, 7 kızım var; seninse yalnız iki çocuğun: Artemis, Apollon!» diyerek Leto'ya karşı böbürlenmişti. Apollon ile Artemis, tanrısal oklarıyla Niobe'nin bütün çocuklarını öldürdüler. Niobe, duyduğu derin acıyla taş kesilip bir kaya oluverdi. Bugün Anadolu'da Sipylos (Manisa) dağında. uzaktan insana benzeyen bir kayanın, gözyaşları döken Niobe olduğu söylenir. — Homeros'ta da (İlyada XXIV, 602 617) bulunan bu efsaneyi şairler, ressamlar, heykeltraşlar sık sık konu edinmişlerdir. Aiskhylos da bir «Niobe» tragedyası yazmıştı. Niobe'nin hikâyesi, Ovidius'un Melamorphos'larında da anlatılır. / Ovidius'un şiirinin Türkçesi: Tercüme dergisi 11 (1942). /

PHİNEUS — Salmydessos kralı. İki efsanede geçer: 1) °Harpyi'ler. 2) Phineus'un, Boreas kızı Kleopatra'dan iki oğlu olmuştu. Phineus, ikinci defa evlendi. İki üvey oğlunu kıskanan ikinci karısının, çocukların gözlerini çıkarmasına göz yumdu. Boreas oğulları, Argonaut'lar seferinde, Salmydeos'tan geçerlerken zavallı yeğenlerini kayalıklardaki zindanlarından kurtardılar, ceza olarak da Phineus'un gözlerini kör ettiler.

PROİTOS — Tiryns kralı. İkiz kardeşi Alerisios ile, Argos için çekiştiler, sonunda ülkeyi aralarında bölüştüler. Proitos'un karısı, Stheneboia idi (°Bellerophon). Proitos'un Proitid'ler diye adlandırılan üç kızı, Dionysos'un kutsallığını hor gördükleri için delirtildiler. Kâhin °Melampus, onları iyi edeceğini söyledi, yalnız karşılık olarak Argos ülkesinin yazısını istedi. Proitos bu teklifi reddedince hastalık azdı, öteki kadınlara da geçti. Melampus, bu defa kendisi ve kardeşi için, Argos'un üçte ikisini istedi, aldı. Sonra da Proitid'leri dağlara sürdü. En büyük kız, bu kovalayış sırasında öldü. Melampus, ötekileri, suyundan içenleri şaraptan tiksindiren bir pınarda iyi etti. Bir başka efsanede Proitid'lerin hastalıklarına Hera'nın öfkesi sebep gösterilir. Üç kız, kendi güzelliklerini Hera'nınki ile ölçmeye kalkışmışlardı.

TYRO — Salmoneus'un kızı. Çok güzel bir kız olan Tyro, ırmak tanrısı Enipeus'u seviyordu. Poseidon, Enipeus kılığına girerek Tyro'ya yaklaştı. Tyro, bu yaklaşmadan Pelias ile Neleus adındaki ikizleri doğurdu. Üvey annesi Sidero, Tyro'ya işkence ettiği için Tyro, ikizleri bir tekneye koyarak ırmağa bıraktı. Çocukları ıssız bir yerde hayvanlar emzirip büyüttüler. Büyüdükleri vakit cefa gören anneleri Tyro'yu buldular, kötü kalpli Sidero'yu öldürdüler. — Sophokles, «Tyro» adında bir tragedya yazmış, zamanında ün kazanmış olan bu eserden günümüze sadece bazı parçalar kalmıştır.

Ayrıca bk. **PANDORA** (Soru 52).

Soru 68 : Yeraltı ülkesinde ebedî suçluların kimlikleri 58. soruda söylenmişti. Böyle, tanrısal düzeni bozdukları için, tanrıların hışmına sağken uğrayan erkekler de var mı?

AİAS — Salamis kralı Telamon'un oğlu olan Aias'la karıştırılmaması gereken bu Aias, Lokris'li Oileus'un oğludur. Kırk gemiyle Troya'ya gitti. Telamon oğlu Aias'ın zıddına, bu Aias ufak tefek bir adamdı. Troya'daki Yunan kahramanlarının, Akhilleus'tan sonra en hızlı koşanı idi. Troya alınınca Aias, Athena tapınağına sığınmış olan tanrı sözcüsü Kassandra'yı orada yakaladı, tapınaktan çıkardı, tecavüz etti. İşlenen bu suç, Athena'yı kızdırdı. Aias, yurduna dönerken, Athena onun gemisini parçalattı. Poseidon'un yardımıyla Aias, bir kayaya çıkıp canını kurtardı. Ama bu sefer de tanrılara inat ölümden kurtulduğunu söyleyince, Poseidon, gazaba geldi, üç dişli asâsıyla kayayı parçaladı. Dal-

galar, Aias'ı yuttular.

AKTAİON — bk. Soru 69.

BELLEROPHON — (Bellerophontes) Korinthos'un kurucusu Glaukos ile Eurymede'nin oğlu; Sisyphos'un torunu. İşlediği bir cinayet yüzünden yurdundan kaçıp Tiryns kralı Proitos'un yanına sığındığı sırada kralın karısı Anteia (yahut: Sthenoboia) delikanlıya âşık oldu. Oğlandan yüz bulamayınca, peşime düşüyor diyerek, onu kocası Proitos'a şikâyet etti, iftira attı. Kral Proitos, Bellerophon'a bir mektup verdi; Bellerophon'u kaynatası, Lykia'lılar kralı İobates'e yolladı. Mektupta Bellerophon'un öldürülmesi yazılıydı. Bunun üzerine İobates, Bellerophon'u canavar °Khimaira ile savaşmaya gönderdi. Bellerophon, uçan atı °Pegasos'a binerek canavarı öldürdü. İobates de fikrinden caydırarak Bellerophon'u kendisine damat ve veliaht yaptı. Ama Bellerophon, küstahlığa kalkıştı: Pegasos'un sırtında göklere uçmak istedi. Zeus onu atından düşürdü. Tanrıların lânetine uğrayan Bellerophon, delirdi, öldü.

ERYSİKHTHON — Trakya kralı Triopas'ın oğlu. Tanrıça Demeter'in kutsal korularından birinin ağaçlarını kesmeye kalkıştığı için, aslâ giderilemeyen bir açlıkla cezalandırıldı. Varını yoğunu bu oburluk uğruna yiyip bitirmişti ki, kızı imdadına yetişti. Poseidon, bu kıza kılıktan kılığa girme yeteneği vermişti. Kız, bu yetenekten faydalandı, boyuna yeni yeni yiyecekler oldu babasına. Adam, kızını da yedi yuttu. Erişebildiği kadarınca kendi kollarını bacaklarını bile yedi. - Mecaz anlamı toprağın suyunu, nemini emip kurutan kızgın güneş olan bu mitosu Kallimakhos, «Demeterhymnos» adlı şiirinde anlatır.

PANDAREOS — Tantalos'un hırsızlıklarına katılarak, Girit'teki Zeus tapınağını bekleyen altın köpeği çalıp Sicilya'ya kaçtıysa da cezasını buldu: taş kesildi, bir kaya oldu. Üç kızı vardı; onları da Harpyi'ler kaçırıp intikam tanrıçaları Eriny'lere teslim ettiler. Kızlar da Eriny'lerin kulları köleleri oldular.

Soru 69 : Mitologyada hayvana, bitkiye, çiçeğe ve başka şeylere dönüşen insanlar, periler kimlerdir ve nelerdir öyküleri?

AEDON — Bülbül. Bir Attika efsanesine göre Aedon (yahut: Prokne), Atina kralı Pandion'un kızıydı. Thrakia kralı Tereus ile evlendi, İtys adında bir çocuğu oldu. Tereus, karısının kızkardeşi Philomele'ye sataştı, kızı kirletti, suçu anlatamasın diye

de kızın dilini kopardı. Ama suç gizli kalmadı. İntikam almak için iki kızkardeş, İtys'i kestiler, babası Tereus'un önüne, yemek diye koydular. Tereus, cinayeti öğrenince deliye döndü, kaçan katil kadınların peşine düştü. Tam yetiştiği sırada Zeus, daha büyük felâketleri önlemek için üçünü de birer kuş yaptı. Tereus hüthüt, Philomele kırlangıç, Aedon da bir bülbül oldu; bülbül olup ondan sonra da durmadan İtys, İtys diye acı acı ötmeye koyuldu.

Kaybolmuş «Tereus» tragedyasmda Sophokles, bu efsaneyi işlemişti. Başka Yunan soylarında bu masal, değişik bir şekilde anlatılır: İtys'in bir adı da İtylos idi. Annesi onu yanlışlıkla öldürdü. Kadın, çok çocuklu diye kıskandığı, eltisinin en büyük oğlunu öldürmek istemiş, ama karanlıkta bilmeyerek kendi oğluna kıymıştı.

ARAKHNE — Lydia'lı bir kadın. Athena'yı dokumacılıkta yarışa davet etti. Dokumalarında kusursuz bir işçilikle tanrıların aşklarını tasvir ediyordu. Dokuma tezgâhının bulucusu olan Athena, bu meydan okumaya çok kızdı. Arakhne'yi örümcek yaparak cezalandırdı.

AKTAİON — Boiotia'lı bir avcı. Bir gün Nymphe'leriyle birlikte yıkanan tanrıça Artemis'i gözetledi. Buna çok kızan genç tanrıça, Aktaion'u bir geyik yaptı, Aktaion'u, kendi köpekleri parçaladılar.

ASTERİA — Titan Koios ile Phoibe'nin kızı; Leto'nun kızkardeşi. Asteria, kendisini seven Zeus'tan kaçtığı için, Zeus onu bir bıldırcın (ortyks) yaptı; bıldırcın kendini denize attı; yüzen bir ada, Ortygia adası oldu (°Delos).

ATTİS — Phrygia tanrısı. Tanrıça Kybele, Attis'i çılgınca seviyordu. Attis, onun sevgisine önce karşılıkta bulundu, sonra ölümlü bir kızla evlendi. Hakarete uğrayan tanrıça, düğünde konuklar arasında görünerek onları korkudan delirtti. Attis, dağlara kaçıp kendini öldürdü. Attis'in kanından menekşeler bitip çiçek açtılar.

BYBLİS — Miletos'un kızı. Erkek kardeşi Kaunos'u sevdi, bu günahkâr aşk yüzünden bir pınar oldu (Ovidius, Metamorphos'lar IX. 450 v.d.)

DAPHNE — Apollon, güzel nymphe Daphne'ye âşık oldu, nymphe'nin peşine düştü. Tam yakalıyacağı sırada peri kızı dua etti, bir defne ağacı (Yun. daphne) oluverdi.

HYAKİNTHOS — Yunan öncesi tanrılardan; kızgın yaz aylarında tabiatın ölüp, yeniden canlanmasını temsil eder, Hya-

kinthia adı verilen törenlerini Dor'lar, özellikle Amyklai (Peloponnesos) da kutlarlar, ama bu şenlikler Apollon şerefine yapılırdı. Efsaneye göre Hyakinthos, Apollon'un sevgilisiydi. Apollon, disk atarken onu kaza ile öldürdü; delikanlının kanından açan çiçeğe Yunanlılar hyakinthos (sümbül) dediler.

İO — Argos krallarından İnakhos'un kızı, Zeus, bu kızı sevdi. Ama Zeus'un kıskanç karısı Hera, İo'yu bir inek yaparak yüz gözlü dev Argos'u başına bekçi koydu. Zeus'un emriyle Hermes, Argos'u öldürdü. Hera da bir at sineği yolladı, sinek iğnesiyle İo'yu kovalamıya başladı. Çıldıran İo, birçok yerler dolaşarak Bosporos (İnek geçidi)'tan (Boğaziçi) Asya'ya geçti, nihayet Mısır'da rahata kavuştu. İo. Mısır'da, Zeus'a, oğlu Epaphos'u doğurdu. — Aiskhylos bu efsaneyi «Hiketides» /Yalvaranlar/ tragedyasında kullanılır. «Prometheus» tragedyasında ise İo, dolambaçlı yolculuğu sırasında zincire vurulu Titan'ın yanına gelir, Prometheus ona gelecekteki kaderini, önceden haber verir.

KALLİSTO — Artemis'in yanında Arkadia'lı bir nymphe, Zeus'tan gebe kalınca, bakire Artemis, onu bir dişi ayı yaparak cezalandırdı. Kallisto'nun doğurduğu Arkas, Arkadia'lıların atası oldu. Zeus, Kallisto'yu yıldızların arasına koydu (Büyükayı).

KEYKS ve HALKYONE — Keyks, Trakhis kralıydı, denizde boğuldu. Karısı Halkyone'nin ağlayışlarının sonu gelmiyordu. Kadına acıyan tanrılar, ikisini de birer yelkovan kuşu (halkyone) yaptılar. Yelkovan kuşlarının kuluçka zamanında deniz durgun, hava güzel olurmuş; böyle günlere Halkyone günleri denir. (Ovidius, Metamorphos'lar II, 410 v.d.).

LAMİA — Yunan halk inanışında bir hayalet; çocukları çalan, kanlarını emen bir vampir, Lamia, eskiden çok güzel bir kraliçe imiş. Zeus'tan aslan gibi oğulları, kızları olmuş. Fakat kıskanç Hera, onun çocuklarını öldürerek elinden almış. Bunun üzerine Lamia, karanlık bir mağarada oturan, kıskançlık ve ümitsizlikten mesut annelerin çocuklarını alıp kaçıran, yiyen çirkin bir canavar olmuş.

MİNY'LER — Sonradan Boiotia'nın bir parçası olan Orkhomenos'ta, Mykenai çağında güçlü bir soy. *Argonaut'lar seferine en çok onların katıldıkları söylenir. Orkhomenos'taki bir kubbeli mezarda, Yunanlılar kral Minyas'ın hazinelerinin bulunduğunu kabul ederlerdi. Arkeolojik keşifler, üçüncü bin yılda Mykenai öncesi eski bir kültürün varlığını gösteriyor. Kral Minyas'ın kızları Minyad'lar üzerine şöyle bir efsane var: Bu kızlar Diony-

sos şenliklerine katılmak istememişler, evlerinde kalıp yün eğirmiş, örgü örmüşler. Tanrı da onları deli ederek cezalandırmış, sonra da birer gece kuşu yapmış.

NARKİSSOS (Lat. Narcissus) — Irmak tanrısı Kephissos'un güzel oğlu Narkissos, kendisine âşık olan, dağ nymphe'lerinden Ekho (yankı)'yu hor gördüğü, aşkına karşılık vermediği için cezalandırıldı: Bir pınara eğilmişti, suda kendi yüzünü gördü, kendi hayaline vuruldu, dindirilemez bir özlem içinde oracıkta eridi, yerinde bir nergis açtı. / Ovidius'un, Metamorphos'larında bu efsaneyi anlatan şiiri Türkçeye çevrilmiştir: Tercüme dergisi 25 (1944)/.

PROTEUS — Denizler hakanı Poseidon'un gelecekten haber veren yaşlı çobanı. Menelaos, Pharos adasında fok balıkları arasında dinlenmekte olan Proteus ile çekişti. Menelaos, ondan, Troya dönüşünde yolda başına gelecekleri öğrenmek istiyordu, sonunda öğrendi. Boğuşmaları sırasında Proteus boyuna kılık değiştirmiş; aslan, yılan, kaplan, domuz, su ve ağaç olmuştu (Odysesia IV, 3643 v.d.).

SYRİNKS — Yan yana bağlanmış, çeşitli uzunlukta kamış sapı parçalarından yapılan çoban kavalı. Efsaneye göre Syrinks, bir nymphe idi. Pan, bu periye tutuldu, peşine düştü, tam yakalıyacağı sırada nymphe bir kamış oldu. Pan, bu kamıştan bir kaval yaptı, aşk şarkılarını bu kavalla çaldı (Ovidius, Metamorphos'lar I, 690 v.d.).

TALOS — Yunan mitologyasında iki Talos vardır, biri Girit'li bir dev (bk. soru 91). Şimdi sözünü edeceğimiz Talos ise, mitologyanın ilk uçan adamı olan Atina'lı Daidalos'un yeğeni ve çömezidir, testereyi, pergeli, çömlekçi çarkını o icad etmişti. Daidalos bu yüzden onu kıskandı, Akropolis'ten aşağı attı. Talos düşerken bir keklik oldu; cana kıyan Daidalos Girit'e kaçtı.

THEOPHANE — Bisaltes'in güzel kızı. Tanrı Poseidon, onu bir koyun yaptı ve yaklaştı ona. Phrikossos'u Kolkhis'e götüren altın postlu koç, bu Koyun Theophane'den doğmuştu.

Soru 70 : Mitologya bir yanıyla savaşlar, çekişmeler olduğuna göre en ünlü silâhlar, kimlerin hangi silâhlarıdır?

En büyük silâh, Zeus'un kalkanıdır:

AİGİS — Hephaistos'un °Amaltheia adlı keçinin derisinden

yaptığı bu kalkanı Zeus, Athena'ya bağışladı. Kenarlarında yüz tane saçağı, ortasında °Gorgon başı olan Aigis'i görenler, müthiş bir korkuyla donup kalırlardı. Yunanlılar Aigis'i bazan büyük bir göğüslük, bir zırh, bazan korunmak için sol kola takılan bir post, bazan da bir kalkan olarak tasvir etmişlerdir. Aigis'in üzerinde Athena'nın resimleri görülür.

Akhilleus'un, Telamon oğlu Aias ile öteki Aias'ın kalkan, miğfer ve kargıları da, uzun uzadıya anlatılır Homeros'ta. Akhilleus'un pusatlarıyla aşk tanrısı Eros'un oklarını da tanrı Hephaistos yapmıştı. Herakles'in kalkanı okları ve yayları, Akhilleus'un mızrağı da Yunan mitologyasının ünlü silâhları arasındadır. Hesiodos, «Herakles'in kalkanı» şiirinde Herakles'in, bu silâh sayesinde Ares'in oğlu Kyknos'u nasıl yendiğini anlatır. Akhilleus'un mızrağıyla ilgili bir mitosu da yeri gelmişken burada özetleyelim:

TELEPHOS — Euripides'in meşhur, ama kaybolmuş bir tragedyasının kahramanı. Athena rahibesi Auge, Tegea tapınağında Herakles'e oğlu Telephos'u doğurdu. Ana oğul ceza olarak bir tekneye konup denize bırakıldılar. Mysien kralı Teuthras, onları kurtardı. Troya savaşına giderlerken Yunanlılar, Troya ile Lydia arasındaki Mysia'ya uğradılar. Telephos onlara karşı çıktı, Akhilleus tarafından yaralandı. Yarası gittikçe ağırlaşıyordu. Kâhinler, onu ancak, yaralıyanın iyi edebileceğini bildirdiler. Telephos, bir dilenci kılığına girerek Yunan ordugâhına gitti, kendisini Telephos'un düşmanı gibi gösterdi. Ondan nefret eder görünerek, parlak sözlerle, Telephos'un çarpışmasında haklı olduğunu, onun yerinde herkesin böyle yapacağını söyledi. Yunanlılar, bu dilencinin Telephos olduğunu anladılar. Tehlike karşısında Telephos, Agamemnon'un küçük oğlu Orestes'i yakalayıp sunağa kaçırdı, çocuğu kılıçla öldüreceğini bildirdi. Yunanlılar, dileğini yapmak zorunda kaldılar. Telephos, kendisini yaralıyan Akhilleus'un mızrağı'nın pasını alıp yarasına koyarak iyileşti. — Pergamon (bugünkü Bergama)'da Telephos, Mysia kahramanı olarak tapkı görürdü. Efsanesi Zeus sunağındaki ufak kabartmaya geçirilmişti.

Latin mitologyasında da önemli bir kalkan vardır ve şöyledir öyküsü:

ANCİLİA — Bir Roma efsanesine göre Roma'nın ikinci kralı °Numa zamanında gökten bir kalkan (ancile) düştü. Bu kutsal silâhın çalınmasını önlemek üzere, ona tıpatıp benziyen on bir kalkan yaptırıldı; sahicisini ayırdetmek imkânı kalma-

mıştı. Bu kalkanlar, °Mars için kutsal kargılarla birlikte, Forum'daki Regia binasında muhafaza edildiler. Savaşa giden ordu komutanları bu silâhları kımıldatırlar, savaş tanrısına: «Mars, uyan!» diye seslenirlerdi.

Soru 71 : Mitos ve eposlarda başka, ünlü eşyalar nelerdir?

İlyada'daki savaş arabalarının, evlerin, ev-giyim ve süs eşyalarının neler olduğunu ve tanımlarını etrafıyla öğrenmek için İlyada'nın son çevirisindeki (1967), Azra Erhat'ın önsöz'ünde ilgili bölümlere bakınız (sayfa 42-47). Mitoslarda en çok sözü edilen eşyalar Aphrodite'nin kemeri, Harmonia'nın peplos'u ile gerdanlığı ve thyrsos'tur.

PEPLOS — Omuzlardan tutturulan, kolsuz, uzun, kadın elbisesi, entari (Harmonia'nın peplos'u: °Thebai'ye karşı yediler).

THYRSOS — Sapı sarmaşık, ya da asma yaprağından uzun bir sopa. Dionysos ile °Bakkha'lar ellerinde birer thyrsos taşırlardı.

Harmonia'nın gerdanlığına ilişkin mitos şöyle:

ALKMAİON — Argos'lu kâhin Amphiaraos ile Eriphyle'nin oğlu. Epigon'ların Thebai seferine katıldı. Harmonia'nın gerdanlığı ile peplos'una aldanarak kocasını ele veren annesinden, babasının öcünü aldı (°Thebai'ye karşı yediler). Erinys'lerin peşine düştükleri anne kaatili Alkmaion, Psophis'te Phegeus'un kızı Arsinoe (yahut: Alphesiboia) ile evlendi; gerdanlıkla peplos'u bu kıza verdi. Ama lânetli olduğu için buradan da kaçmak zorunda kaldı. Irmak tanrısı Akheloos, onu suçundan temizledi, ona kendi kızı Kallirhoe'yi verdi. Uğursuz gerdanlığı, şimdi de Kallirhoe istiyordu. Alkmaion, bir hile ile gerdanlığı Phegeus'tan geri aldı; fakat Phegeus hileyi anlayınca iki oğluna Alkmaion'u öldürmelerini emretti. Kallirhoe'nin yalvarışları üzerine Zeus, Alkmaion'un oğulları Amphoteros ile Akarnan'ı yetişkin birer yiğit yaptı. Bunlar, Phegeus ile oğullarından öclerini aldılar; uğursuz gerdanlığı da, Apollon'a adak olarak, Delphoi tapınağına verdiler.

Soru 72 : Damokles'in kılıcı diye bir söz vardır; Damokles de bir mitos kahramanı mı?

DAMOKLES — Mitik değil, gerçek bir insan olabilir diyor kitaplar. Söylentilere göre Syrakusa tiran'ı Dionysios (İ. Ö. 405 - 367), saadetini öven Damokles'e bu saadetten onun da kâm ala-

bileceğini bildirdi. Damokles kabul etti. Dionysos, Damokles'i bir bir ihtişamın ortasına oturttu, ama başının üzerine de keskin bir kılıç astı. Kılıç ince bir kıla bağlı olarak Damokles'in tepesinde, havada duruyordu. Damokles, tehlikeyi görünce böyle saadetten, böyle ihtişamdan azad edilmesini diledi.

«Damokles'in kılıcı» sözü, bu yüzden, tehlikeler ortasında korkularla yaşanan tedirgin saadetleri anlatmada kullanılır bir deyimdir.

İlyada ve Odysseia ile antik tragedyalarda da sonradan belli bir kavramın ifadesinde yaygın bir kullanılışa erişmiş pek çok kanatlı sözler bulunur. Bir tanesini yazalım:

STENTOR — Bu adam, elli kişi bir ağızdan bağırıyormuşçasına, çok gür bir sesle bağırırdı. Homeros, bir yerde ondan bahseder (İlyada V, 785). Stentor sesi, bu yüzden atasözü haline gelmiştir.

Soru 73 : Mitoslarda hayvanların da yeri var mı, ne dereceye kadar? Hangi hayvanların öyküleri mitoslara geçmiştir?

Mitoslar bazı hayvanları insanların dönüşmesinden meydana geldi gösterir (bk. soru 69). Bu gibiler dışında epos ve mitoslarda başlıca şu hayvanlara rastlıyoruz:

At — Zeus, Troya krallarının atası Tros'a ölümsüz atlar hediye etmişti. Herakles, bir canavarı öldürmesi teklifine karşı, bu atların kendisine verilmesini istedi. — Akhilleus'un atının ismi Ksanthos'tur. Bu at, Hektor'u öldürünce, kendisinin de öleceğini söyledi Akhilleus'a (İlyada XIX, 404 vd.)

Mitologyada insan eti yiyen atlara da rastlanır. Üç Glaukos'tan biri olan, hilebazlar pîri Sisyphos'un oğlu Glaukos, Korinthos'ta kendisinin etobur atları tarafından parçalanmıştı. Mitologya'daki iki Diomedes'ten biri olan, Trakya kralı Diomedes'in atları da insan eti yerlerdi.

At sineği — bk. soru 69, İo mitosu.

AMALTHEİA — Çocuk Zeus'u Girit'te sütüyle besleyen keçi. Daha sonraki efsanelere göre Amaltheia, Giritli bir nymphe idi; çocuk Zeus'u keçi sütüyle büyüttü. Keçinin kırık boynuzuna Zeus, her zaman için çeşitli nimetlerle dolu bulunmak gücünü bağışladı. Böylelikle Amaltheia'nın boynuzu, Romalılarda Cornu Copiae adını alarak, bet-bereket kaynağı, bolluk-servet sembolü oldu.

Karga — bk. soru 87, Koronis mitosu.

Serçe ve güvercin — Aphrodite'nin kutsal kuşları.

Mitoslarda bunlardan başka insan eti yiyen atlar, altın postlu bir koç (bk. soru 69), ismi Pegasos uçan bir at (bk. soru 47, Hippukrene maddesi), Yeraltı Ülkesi'nin kapısını bekleyen köpek Kerberos (bk. soru 37), beş yüz yıl yaşadıktan sonra kendi kendini yakarak, külünden tekrar doğan Phoiniks kuşu, gagaları pençeleri tunçtan Stympalos kuşları (bk. soru 45)... gibi gerçek ya da hayal başka hayvanlar da görülür.

Romalılarda memeli hayvanları koruyan bir tanrıça vardır:

RUMİNA — adındaki bu tanrıça, Roma'nın yedi tepesinden biri olan Palatinus'ta saygı-tapkı görürdü. Romulus ile Remus'u, bir incir ağacı altında bir dişi kurt emzirmişti. Bu yüzden, incirin latincesinde Rumina'nın ismi de bulunmaktadır: ficus ruminalis.

Soru 74 : İnsanların hayvana dönüştüklerini gördük (soru 66), hayvanların da insana dönüşmesi var mı mitologyada?

MYRMİDON'LAR — Öldükten sonra Yeraltı ülkesi'nc ölüler hâkimi olan kral Aiakos'un ıssız adasını Zeus, myrmikes yani karıncaları insan yaparak canlandırdı. Çalışkan ve iyi tüccar olan Myrmidon'lar böylece doğdular. Myrmidon'lar, Akhilleus'un adamlarıydılar. Akhilleus, Troya savaşına onlarla beraber gitti.

Soru 75 : Hayvanlardan insana, insanlardan hayvana dönüşmeler oluyor; mitologya'da yarı insan, yarı hayvan yaratıklar da vardır şu halde?

HARPYİ'LER — Kadın başlı kuşlar olan Harpyi'ler, gemicileri korkuturlar. İnsanları kapıp kaçırırlardı. Kral Phineus'a hiç rahat vermiyorlar, yiyeceklerinin bir kısmını çalıyor, kalanını da pisliyorlardı. Argonaut'lar seferinde Boreas oğulları Kalais ile Zetes, kralı bu ifritlerden kurtardılar.

SİREN'LER — Bu habîs ruhlar, gemiciler için büyük tehlikeydiler. Harpyi'lere benzerler; mezar taşlarında, vazolarda kuş vücutlu kızlar şeklinde resimleri görülür. Odysseus, Siren'lerle

bir serüven geçirmişti: Siren'ler bir adada oturuyorlar, söyledikleri tatlı şarkılarla, büyüleyip parçalamak için gemicileri yanlarına çağırıyorlarmış; şarkıya kapılmamak çok zormuş. Odysseus, arkadaşlarının kulaklarını balmumu ile tıkamış, kendini de gemi direğine sımsıkı bağlatmış. Siren'lerin felâket getirici çağrılarına kapılmak tehlikesini böylece önledikten sonra, şarkılarını dinlemiş (Odysseia XII, 39 v.d.).

SATYR'LER — Dionysos'un yanında gezip dolaşan, taşkın, atak, sarkıntıdan hoşlanır, at kulaklı, at kuyruklu, at ayaklı yarı-insanlar. Yaşlılarına °Silenler adı verilir. Silenos, Satyr'lerin babaları sayılır.

SİLENOS — Dionysos'un yoldaşı olan, çok kere Silen'ler diye adlandırılan Satyrlere benzer, yarı hayvan-yarı insan bir yaratık. Aralarında bir fark, Silenos yaşlıdır, Satyr'lerin babası sayılır. Silenos bir gün yakalanmış, kral °Midas'ın huzuruna çıkarılmış. Kral, Silenos'a: «İnsan için en iyi şey nedir?» diye sormuş, o da: «Doğmamak!» cevabını vermiş. «İkinci iyi şey?» sorusunu da, «Mümkün mertebe çabuk ölmek!» diye cevaplandırmış. Bu efsane Yunan Pessimismus'u için önemli bir delil diye gösterilir (°Kleobis).

SPHİNKS — İsfenks. Thebai önlerinde oturan bu canavar, yoldan geçenlere: «Önce dört, sonra iki, sonra da üç ayakla yürüyen nedir?» bilmecesini sorar, bilemiyenleri uçuruma fırlatırdı. °Oidipus, bilmeceyi çözdü: «İnsandır!» dedi. «Küçükken, büyüdüğü vakit, kocayınca elinde değneğiyle!» Büyüsü bozulduğu için canavar, uçuruma atlıyarak kendisini öldürdü. — Sphinks, resim ve heykellerinde kadın başlı, oturmakta olan dişi aslan kılığında görülür; onun bu şekli Doğudan gelmiştir.

TRİTON — Poseidon ile Amphitrite'nin oğlu. Belinden yukarısı insan, belinden aşağısı çatal kuyruklu bir balık şeklinde, ayakları at ayağına benzer bir deniz tanrısı. Hellenismus devrinden sonra Triton'ların sayısı çoğalır: Ressamlar, şairler, denizlere bol bol Triton koymaktan hoşlanırlardı.

Soru 76 : Bazı Eski Yunan vazolarında atla insan karışımı yaratıklar görülüyor; onların isimleri nedir?

KENTAUR'LAR — °İksion'un oğulları; Thessalia'da yaşayan, gövdelerinin üst kısmı insana, altı ata benzeyen efsane yaratıkları, at-insanlar. Vahşi yaradılışlı olduklarını °Lapith'ler ile

yaptıkları kavgada göstermişlerdi (°Herakles). İçlerinden Khiron ile Pholos, yumuşak başlıdırlar.

KHİRON — Hekimlik bilir, bilge bir Kentaur. Akhilleus'u, İason'u, daha başka birçok yiğitleri hep o yetiştirdi. Ölümsüzdü, ama Herakles, onu zehirli oklarından biriyle yanlışlıkla yaralayınca, iyileşmeyen bu yara, Khiron için bir azap oldu. Khiron da ölümsüzlüğünü Prometheus'a bıraktı.

PHOLOS — Bir Kentaur. Herakles'i mağarasında ağırlıyordu. Sarhoşluk yüzünden, Herakles ile Kentaur'lar arasında kavga çıktı. Herakles'in oklarından biri bir Kentaur'a saplandı. Pholos, bu oku çıkarmak isterken, okun zehirli ucuyla yaralanıp öldü.

Yunan mitologyasmda hünsa yaratıklara da raslanır:

HERMAPHRODİTOS — Hem erkekliği, hem dişiliği olan tanrısal yaratık. İ. Ö. V. yüzyılın sonralarından itibaren Atina'da tapkı görürlerdi. Hermaphroditos'lar, Doğulu (Kıbrıs) durlar. Fazla eski olmayan bir efsaneye göre Hermaphroditos, Hermes ile Aphrodite'nin oğludur. Pınar nymphe'lerinden Salmakis'i sevmiş, Salmakis'e sarılmış olarak büyüdüğünden hem oğlan, hem de kız vücutlu, hünsa bir yaratık olmuş.

Soru 77 : Kentaur'ların savaştıkları Lapith'ler kimler?

LAPİTH'LER — Kuzey Thessalia halkı, dev yapılı yiğitler. Lapith'ler kralı Peirithoos'un düğününde Kentaur'lar da bulunmuşlar, sarhoş olup Lapith'lerin kadınlarını kaçırmıya kalkışmışlar, iki taraf arasında çıkan korkunç bir kavgada zaferi Lapith'ler kazanmışlardı.

KAİNEUS — Bir Lapith. Kentaur'lar ile Lapith'ler arasındaki kavgada hasım taraf, yaralanması imkânsız Kaineus'u çam kütükleri altına gömdüler. Bir başka efsaneye göre Kaineus bir kızdı. Poseidon, aşkına mükâfat olarak, onun, erkek olmak dileğini yerine getirdi.

PEİRİTHOOS — Lapith'ler kralı, İksion (yahut: Zeus) ile Dia'nın oğlu. Peirithoos, yiğitliği dillere destan Theseus ile tanışmak için, Attika'ya gitti. Aralarından su sızmaz iki dost oldular. Lapith'ler ile Kentaur'lar arasındaki yaman kavga, Peirithoos ile Hippodameia'nın düğünlerinde çıkmıştı. Sonradan Peirithoos ile Theseus sözleşip, Zeus'un kızlarından ikisini kendilerine eş olarak almıya kalkıştılar. Önce Theseus için Helena'-

yı kaçırdılar. Haddini bilmez Peirithoos, kendisine, Persphone'yi kaçırmak istedi; Theseus da söz vermiş olduğu için ona uydu; birlikte Yeraltı ülkesi'ne indiler. Yakalandılar, bir kayaya oturtulup bağlandılar. Herakles' geldiğinde Theseus, yalvarıp yakararak kurtarılmasını sağladı. Asıl suçlu Peirithoos ise bağlandığı sihirli kayada sonsuz cezasını çekmeye mahkûm edildi.

Soru 78 : Mitoslarda hangi çalgılar var; bu çalgılarla söylenen şarkılara ne gibi isimler verilirdi?

LYRA — Mahmut R. Gazimihal'in Musiki Sözlüğü (1961)'ndeki açıklamaya göre: «telli antik çalgı. Tanrı ve kahramanları yücelten şarkılara yüzyıllarca eşliği ve hizmeti oldu. Yunan Lyra'sı iki koç boynuzu biçimindedir. Teller, boynuzların arasında yukardan aşağı gerilidir. Ses veren gövdesi bir kaplumbağa kabuğuna benzer. Lir ve kitara sazlarının, ünlü adlarıyla şair eserlerinde nice zamanlar yaşadığı görülür. LYRİQUE (lirik), lyra eşliğiyle söylenmeye mahsus şiir demekti.»

KİTHARA (Kitharis) — Apollon'un çalgısı. Çok eskiden 7, sonradan 11 telli idi, mızrabına plektron denirdi. Bu çalgıyı, bir kaplumbağanın kabuğunu gövde diye kullanarak, Hermes'in icadettiği söylenir. Şarkısını kithara çalarak söyliyen şarkıcıya Kitharodos (Lât. Citharoedus) denirdi.

LİNOS — Kithara ile söylenen bir şarkı. Ahenginin yaslı oluşu dolayısıyla sonradan yaslı şarkılara alem oldu. Bu şarkıdan şarkıcı Linos efsanesi doğdu: Linos, Apollon'un oğluydu, Herakles'e musiki hocası oldu. Herakles'in musikiye hiç kabiliyeti yoktu. Linos bu yüzden Herakles'e bir ceza verince Herakles de hocası Linos'u öldürdü.

HYMENAİOS — Hem düğün tanrısı; hem de düğün şarkısı anlamına gelir. Düğünlerde söylenen şarkılarda «Hymen, ey Hymenaia!» nakaratı tekrarlanırdı.

MARSYAS — Phrygia şehri Kelainai'da kutsal bilinen bir Silen, Flütü Athena icadetmişti; ama flüt çalarken yüzünün çirkinleştiğini görünce çalgıyı fırlatıp attı. Marsyas bu flütü buldu, öyle usta flütçü oldu ki kithara çalan Apollon'a meydan okudu, onu yarışa davet etti. Kazanan, yenilene istediğini yapacaktı. Marsyas yenildi. Apollon, onun, diri diri derisini yüzdü, Marsyas'ın akan kanından Marsyas ırmağı meydana geldi. — Atina'daki Akropolis'de Myron (İ. Ö. V. yüzyıl)'un yaptığı bir

heykelde Silen kılıklı Marsyas'ın, Athena'nın attığı flütü yerden kaldırışı görülür.

PAİAN — Apollon şerefine söylenen şarkı. Yardıma koşucu, sağlık tanrısı olarak Apollon, Paian ek-adını da taşıyor, şarkıdaki «ié Paian» nakaratıyla ona hitabediyordu. Paian, özellikle savaşlardan önce ve zaferden sonra söylenirdi. Bu kelime, sonraları başka tanrılar için hazırlanmış korohymnos'ları için de kullanıldı. Başlangıçta Paian'dan tamamiyle ayrı olan, Dionysos şarkıları dithyrambos'lara bile Paian denildi. İnsanlar için yazılmış hymnos'lara da Paian dendiği oldu.

SYRİNS — Çoban kavalı (bk. soru 69).

Soru 79 : Ünlü şarkıcılar, ozanlar var mı mitoslarda?

ORPHEUS — Yunanlıların en eski şarkıcı-şair'leri, ilk ozanları. Troya savaşından önce yaşadı. Çokluk, babasının Oiagros, annesinin de musa'lardan Kalliope olduğu söylenir. Thrakia'lı idi, Argonaut'lar seferi'ne katıldı. Apollon, ona bir Lyra vermişti: Lyra'yı çaldıkça bütün tabiat kendinden geçer, vahşi hayvanlar kulak kesilir, ağaçlar kayalar çalgının büyüsüyle yürümeye başlardı. Karısı Eurydike bir yılan sokmasından ölünce Orpheus Yeraltı ülkesi'ne indi; sazının nağmeleri gölge ruhlara bile dokundu. Ölüler ülkesinin merhametsiz tanrıçası Persephone, şaire acıdı, Eurydike'yi geri vermeye razı oldu. Yalnız, yeryüzüne çıkana kadar Orpheus, arkasına bakmayacaktı. Orpheus yolda dayanamadı, Eurydike'nin sahiden gelip gelmediğini anlamak üzere arkasına baktı, bakınca da karısı tekrar geri alındı. Yeryüzüne eli boş dönen Orpheus, bütün kadınlardan nefret etti. Vahşi yaradılışlı Thrakia kadınları da onu parça parça ederek cezalandırdılar; başını ve lyra'sını denize attılar. Akıntılar, şarkılar söyleyen, çalan baş ile lyra'yı Lesbos (Midilli) adasına götürdü. — Orpheus, Thrakia'dan doğru altıncı yüzyılda Yunanistana ve İtalyaya yayılan orphik dinin kurucusu sayılır.

MUSAİOS — Orpheus'un talebesi, Attika'lı şairlerin mythik pîri.

DEMODOKOS — Phaiak'lar kralı Alkinoos'un sarayındaki kör şarkıcı. Konuk Odysseus'un huzurunda Ares ile Aphrodite'nin sevişmesini anlatmıştı (Odysseia VIII, 266 v.d.).

THAMYRİS — Makedonia'lı şarkıcı. Musa'lar ile kithara çalma yarışına girdi, yenildi, gözleri kör edilerek cezalandırıldı.

Soru 80 : Musalar kimlerdir; şarkı ile, çalgı ile ilgileri nedir?

MUSA'LAR — Şarkı, müzik, oyun, şiir ve bilimden anlayan bu tanrısal nymphe'ler, Zeus'un kızlarıydılar. Pieria'da yahut °Helikon dağında otururlar, Olympos'taki tanrı sofralarında şarkı söylerlerdi. Önceleri sayıları belli değildi; Kharit'ler, Hora'lar gibi üç tane oldukları söylenirdi. Sayıları sonradan dokuza çıktı. Hesiodos'a göre şu adları taşıyorlar: Kleio, Euterpe, Thaleia (Thalia), Melpomene, Terpsikhore, Erato, Polyhmnia (Polymnia), Urania, Kalliope. Yunanlıların her musa'yı belli bir işin temsilcisi olarak göstermeleri, sonraki zamanlarda oldu: Şair Aratos (İ. Ö. 310-245)'un didaktik bir şiirinin kazandığı başarı sonunda, içlerinden ilk olarak Urania, astronomi musa'sı diye ayrıldı. Bir hayranlığın ifadesi olarak, şair Sappho'ya da onuncu musa dendi.

KLEİO (Lat. Clio) — Kahramanlık destanı (epos) ve tarih musa'sı.

EUTERPE — Flüt çalmasını öğretir, şiir musa'sı.

THALİA — 1) Üç Kharit'lerden biri, 2) Komedya musa'sı.

MELPOMENE — Tragedya musa'sı.

TERPSİKHORE — Kithara çalmasını öğretir, raks dans musa'sı.

ERATO — Aşk şiiri musa'sı.

POLYHYMNİA (Polymnia) — Tanrı şölen ve törenlerinde söylenen şarkılar, şiirler musa'sı.

URANİA — Astronomi musa'sı.

KALLİOPE — Ağıt şiiri musa'sı.

CAMANAE — Eski Roma pınar tanrıçaları. İsimleri de carmen (şiir)'den geliyora benzediği için, Yunanlılardaki musa'ların yerini tutarlar.

KHARİT'LER (Lat. Grazia'lar) — Güzel, sevimli şeylerin, şarkıların şenliklerin tanrıçaları olan Kharit'ler, Musa'larla birlikte Aphrodite ve Apollon'un yanında gezerlerdi. Hesiodos, üç tanesinin ismini veriyor: Aglaia, Euphrosyne, Thalia.

Soru 81 : Eski Yunanlıların Romalıların tanrılar, tanrıçalar için düzenledikleri şenlikler, törenler var mıydı; nelerdi bunlar?

ACCA LARENTİ(N)A — Sabin'lerin toprak tanrıçası. 23 aralıkta kutlanan Larentalia törenlerinde, tanrıçanın, °Palatinus te-

pesinin kuzey-batısına düşen Velabrum'daki mezarına (°mundus) kurbanlar sunulurdu. Efsanede bu tanrıça, Hercules'in sevgilisi, yahut °Romulus ile Remus'u emziren anne olarak görülür.

AMBARVALİA — Eski Roma'da °Mars için yapılan bir tören; sonraları °Ceres şerefine kutlandı. Arval denen rahipler, mayıs ayında, kurbanlık hayvanları (domuz, koç, boğa), günahlardan temizlenecek sahada iki defa dolaştırırlardı.

BAKKHA'LAR — (Bakkhant'lar, Mainad'lar, Thyiad'lar da denir) Şarap tanrısı Dionysos'un Thiasos şenliklerinde tanrının yanında dolaşan kadınlar. Bakkha'lar, sonbaharda dağlara çıkarlar, geceleri meşalelerin ışığında, coşmuş-azgın, çalgı çalar, oyun oynar, bağrışırlardı. Elbiselerinin üstünde, omuzlarından bir ceylân postu (Nebris) sarkar, ellerinde °Thyrsos sopaları olurdu. Öldürdükleri ceylânların üzerine atılır, etlerini dişleyip çiy çiy yerlerdi. Euripides, «Bakkha'lar» tragedyasında Pentheus'un nasıl öldüğünü anlatır: Pentheus, bu Dionysos bayramının yapılmasına engel olmak istemişti. Tanrı onu cezalandırdı: Pentheus, erkeklerin alınmadığı bu şenlikte Bakkha'ları gizlice dinlemek isterken, aralarında annesi Agaue de bulunan kudurmuş kadınlar tarafından parçalandı.

FAUNUS — Latinlerin ıssız tabiat tanrısı. Sürülerin, tarlaların koruyucusu olarak sonradan Yunanlıların Pan'ı ile bir tutuldu. Faunus, ormanlarda gaipten haber verirdi. Kelime, kurt anlamına gelir, Faunus rahiplerine Luperci (kurta bağlılar) denir. Faunus bayramı olan Lupercalia bayramında (15 şubat) bu rahipler, sadece daha önce kurban edilen koçların postuna bürünmüş olarak, Roma'da Palatinus tepesinde dolaşırlardı. Bu tepe, en eski Roma'nın kurulduğu yerdi. Tepenin eteğinde dişi kurdun Romulus ile Remus'u emzirdiği Lupercal mağarası vardı. Bu tören, toprağın verimliliğini sağlamak, bir yandan da halkı kötü kuvvetlerden, ruhlardan temizlemek amacını güdüyordu. Faunus bayramı, ölüler bayramı olan Parentalia'nın dokuz gününden birine rastlıyordu.

Faunus'un babası PİCUS (Ağaçkakan), efsanelerde İtalya kralıdır ve Saturnus'un oğludur. Önceleri Mars'ın maiyetinde, hayvan biçimli bir tanrı olan Picus'un kutsal kuşu, ağaçkakan idi. Picus, Picentler soyunun atası bilinir.

BONA DEA — Romalılar, Faunus'un kızı veya karısı bildikleri bu tanrıçaya da taparlardı. Faunus erkeklere, bir adı da Fauna olan Bona Dea (iyi tanrıça) da kadınlara gelecekten haber verirdi. Her yıl, aralık başlarında, Roma'da devlet reisi olan iki

consul'dan birinin, yahut yüksek memurlardan bir praetor'un evinde, Bona Dea için bir tören yapılır, bu tören sırasında evde hiç erkek bulundurulmazdı. İ. Ö. 62 de praetor Caesar'ın evinde Bona Dea töreni yapılırken, macera düşkünü Clodius kadın kılığında eve girdi, yakalandı. Bir skandala sebep olan bu hâdise yüzünden Caesar, karısından boşandı.

CAMENTA — Romalılarda doğum tanrıçası, Roma'da Porta Carmentalis önünde bir tapınağı vardı. Carmentalia denen bayramları, 11 ve 15 Ocak'ta kutlanırdı.

CERES — Roma tanrıçası, Toprak ana: bitkileri büyüten, ölüler ülkesine hükmeden tanrıça. Romalılar onu daha ilk zamanlarında Yunanlılardan aldılar (°Demeter). İ. Ö. 469'da Ceres kültü, aşağı İtalya'dan doğru tekrar yayıldı. Roma'nın yedi tepesinden biri olan Aventinus tepesinde Ceres, Liber ve Libera tapınakları kuruldu. Ceres bayramı (Cerialia), 19 Nisan'da kutlanırdı.

CONSUS — Eski Roma tanrısı. İsmi, condere (gizlemek, örtmek)'ten geliyor. Tahılların, üzerleri örtülü çukurlarda saklanması gibi, Consus'un sunağı da Roma'da Palatinus, Aventinus tepeleri arasındaki vadide yer altında durur, üzeri toprakla örtülürdü. Consulia bayramında (21 ağustos) orada yarışlar olurdu. Circus Maksimus, o sahaya yapılmıştı. Consulia bayramı, sene sonu münasebetiyle 15 aralık'ta da kutlanırdı.

DAİDALA — Boiotia'da Hera şerefine yapılan bir şenlik. Tanrıça Hera, bir ara Zeus'la bozuşmuş, Kithairon dağına çekilmişti. Zeus başka bir eş alıyormuş kendine, diye bir söylenti çıktı. Zeus, kendisi çıkarmıştı bu söylentiyi. Hera'nın kulağına da gitti bu. Ve Zeus, meşe ağacından bir kadın heykeli yaptırdı, düğün elbiseleri giydirdi heykele ve bir arabaya koydu taklit kadını. Düğün şarkıları söyleye söyleye, koca bir düğün alayı Kithairon dağı yamaçlarından geçiyordu ki, duyduğu kıskançlıkla Hera, yerinden fırlayıp hayalî rakıbesinin üzerine saldırdı. Fakat sahici bir kuma ile değil de, ağaçtan bir mankenle karşılaşınca, bütün öfkesini unuttu, başladı gülmeye ve Zeus'la barışarak, arabaya kendisi bindi. Ve Hera, o günün hâtırasına kurdu, bu Daidala şenliğini.

İAKKHOS — Eleusis mysteria'larının coşkun tanrısı. Zeus ile Demeter'in oğlu, Kore'nin nişanlısı. Adı, şenliklere, katılanların sevinç bağrışmalarından (iakhe) geliyor. İakkhos, Dionysos (Bakkhos) ile bir tutulur.

İSTHMİA — Şenlikleri için Poseidon maddesine bakınız (soru 15).

LECTİSTERNİUM — Roma kültünde bayram günlerinde tanrıların ağırlanması. Yunan geleneklerine göre ziyafet masasının yanına bir yatak (Lectus) hazırlanır, üzeri yastıklar, minderler (pulvinar) ile döşenirdi. Sonra da bu yatağa ziyafete katılan insanlar gibi çelenklerle süslenmiş tanrı heykelleri oturtulurdu. İlk Lectisternium, 339 da yapıldı. Üç çift tanrı, 8 gün müddetle ağırlandı. Etrüsklerde bu âdet, İ. Ö. V. yüzyıla kadar çıkar.

LİBER ve LİBERA — En eski Latin dininde bir tanrı-tanrıça çifti. Liber, Dionysos'un latince adıdır. İ. Ö. 493'de üç tanrı: Ceres, Liber, Libera için Roma'da Aventinus tepesinde bir tapınak yapılınca Cumae'den Yunanlıların Demeter, Dionysos, Kore kültü alındı. Liberia bayramı, 17 mart'ta kutlanırdı.

LUCİNA — Romalıların doğum tanrıçası. Kadınlar tanrıçası °İuno'nun bir görünüşü olarak, İuno Lucina koruluğunda saygı-tapkı görür, bayramı 1 mart'ta kutlanırdı (Matronalia). Şairler, onu Yunanlıların Artemis °Eileithyia'sı ile birleştirdiler, ona Diana Lucina adını taktılar.

MATER MATUTA — Eski Romalıların gün ışığı, doğum, kadın tanrıçası. Sonraları Yunanlıların Leukothea (°İno)'sı ile bir tutuldu, dolayısiyle deniz yolculukları tanrıçası da oldu. Evli, yaşlı kadınlar, 11 haziran'da Mater Matuta'nın Matralia bayramını kutlarlardı. Tanrıçanın en meşhur tapınağı, Satricum şehrinde idi.

MİNERVA — Roma Capitolium'unda İupiter ve İuno ile birlikte Minerva'ya da taparlardı. Minerva, Yunanlıların °Athena'sı idi. Romalılar onu, öteki iki tanrı ile birlikte bir üçleme olarak Etrüsk'lerden almışlardı. Aventinus tepesinde bir Minerva tapmağı vardı. Öğretmenler, hekimler, sanat ve zenaat erbabı, mesleklerinde Minerva'nın koruyuculuğundan kuvvet alırlar, Minerva bayramı Quinquartrus, 19-23 mart arasında onlar tarafından kutlanırdı.

NEMEA şenlikleri — için bk. soru 65, Hypsiple maddesi.

NEPTUNUS — Eski Roma'da sular, denizler tanrısı; Yunanlılardaki °Poseidon, Neptunalia bayramı, 23 haziran'da kamerıyelerde neşe içinde kutlanırdı.

NUMA POMPİLİUS — Roma'nın, Romulus'tan sonraki, ikinci kralı. En eski dinî törenleri onun kurduğu söylenir. Cures'li bir Sabin olan Numa'yı Roma halkı kendilerine hükümdar seç-

mişlerdi. Roma yazarları, Numa'yı barışsever, filozof bir kral olarak gösterir, Pythagoras'ın talebesi olduğunu söylerler. Numa tasavvuruna bir yarıtanrılık karışmıştır (°Egeria).

PALES — Eski Roma tanrılarından olan Pales, 21 nisan'da Parilia bayramında kutlanırdı. Bu bayramda çobanlar ve sürüler arınırlar, şenlikler yemek, içmek eğlenmekle sona ererdi. Bu sırada, yanmakta olan bir saman yığını üzerinden atlamak âdet olmuştu. Parilia'lar, Roma'nın kuruluşunu kutlama yerine de geçerlerdi.

PANATHENAİ'LER — Atina'da tanrıça Athena için yapılan şenlikler. Bu bayram dört yılda bir ağustos başında gençliğin spor, müzik yarışmaları ve başka oyunlarla kutlanır; °Erektheion tapınağındaki tanrıçaya asîller sınıfından kızların dokuyup işledikleri bir peplos ile başka hediyeler sunulurdu.

PANİONİA — Şenlikleri için Poseidon'a bakınız (soru 15).

PROSPERİNA — İ. Ö. 249 da Sibylle, Romalılara, Dis Pater ile Prosperina için bir Saecular bayramı yapılmasını emretti. Yunanlıların Pluton (°Hades)'u ile °Persephone'si olan bu tanrı ile tanrıçayı Roma dini, daha önce bilmiyordu. Kültleri, Saecular törenlerine münhasır kaldı.

ROBİGO — Romalıların buğdaypası tanrısı. Buğdaypasını önlemek, tanrı ile uzlaşmak için kutlanan Robigalia bayramı, 25 mart'a rastlardı.

SATURNUS — Eski Roma tanrısı, Romalıların °Kronos'u. Çok eski Saturnus sunaklarından biri, Capitolium eteğinde idi, İ. Ö. 97 de buraya bir tapınak yapıldı. Devlet hazinesi, bu tapınağın mahzeninde muhafaza edilirdi. Tapmakta Saturnus'a Kronos'un resminden tapılırdı. Efsane, Saturnus'u İtalya'nın en eski kralı yapmış, Kronos devri gibi Saturnus devri de bir altın çağ olmuştu. Saturnus bayramları, Saturnalia'lar, yılın en popüler bayramlarıydılar. Bayramı 17 aralık'ta kutlanırdı, ama o günden sonra daha bir hafta, neşeli bir karnaval havası devam ederdi. Saturnalia'da efendi-köle ikiliği kalkardı. Köleler delidolu bir hürriyete sahip olurlar, efendileriyle aynı sofrada yiyip içerler, hattâ çok kere kölelere efendiler hizmet ederlerdi. Türlü hediyeler dağıtılır, zenginler çok yüklü bahşişler verirlerdi. Ziyafet sofrasına bir Saturnalia kralı seçilir, eğlenenler bu krala tâbi olurlardı.

SEMO SANCUS — Eski Roma'da yemin tanrısı, °Iupiter'in görünüş şekillerinden biri. Roma'daki esas tapınağı Quirinal tepesinde idi, tapınağın damında bir delik vardı, yemin tanrısına

ancak açık yerde yalvarılırdı. Tapınakta tekerlek biçiminde levhalar bulunur, bunlar sağlam bağlılığı temsil ederlerdi.

SİLVANUS — Romalıların orman ve kır hayatı tanrısı. Şehirlerde kültü yoktu. Çiftliklerde, yazlıklarda kutlanır, törenlerine kadınlar katılamazlardı.

TERMİNUS — Romalıların sınır taşı tanrısı. Terminalia bayramları, 23 şubat'ta, sınır komşuları tarafından eğlencelerle kutlanırdı.

THALYSİA — Hasat kaldırma bayramı; Homeros'un anlattığı tek bayram budur (İlyada IX, 534). Theokritos, bu bayram üzerine çok hoş bir eidyllion (idylle) yazmıştı / Theokritos'un bu şiirini Suat Sinanoğlu Türkçeye çevirmiştir: Tercüme dergisi 20-21 (1943).

(Ayrıca bk. soru 87).

Soru 82 : Orphik nedir, Mysteria nedir?

ORPHİK — Bir din hareketi olan Orphik; şarkıcı, kâhin, büyücü Orpheus'a bağlanır: Orpheus, orphik dinin kurucusu sayılır. Thrakia'da doğan bu hareket, oradan altıncı yüzyılda Yunanistan'a ve aşağı İtalya'ya geçti. Orphik, dionysik-mistik bir kurtuluş dinidir. Homeros'taki tanrıların dindiremedikleri bir ruh ihtiyacını karşılar, giderir. Ophik dinin mitosu şöyledir: Başlangıçta Khronos (zaman) evreni yarattı. Evrenden tanrı Phanes doğdu. Hem erkek, hem dişi olan Phanes, Nyks (gece)'i doğurdu; onunla birleşerek Gaia (toprak), Uranos (gök) ve Kronos'u dünyaya getirdi. Kronos'un oğlu Zeus, Phanes'i yutarak dünya eğemenliğini ele geçirdi. Zeus, kızı Persephone-Demeter ile birleşip Dionysos-Zagreus'u yarattı. Dionysos-Zagreus, Titan'lar tarafından parçalandı, yutuldu. Bunun üzerine Zeus, yıldırımlarının alevleriyle Titan'ları mahvetti. Ama Titan'ların külünden insan soyu vücuda geldi. İnsan soyunda Titan'ların kötü, yutulmuş Dionysos çocuğun tanrısal-iyi huyları birleşti. Athena, parçalanan çocuğun yüreğini kurtarmıştı, Zeus bu yüreği yedi, sonra da Dionyses-Lyseus (kurtarıcı')u yarattı. — İnsandaki tanrısal ruh, bedende (soma) bir mezarda (sema) gibi hapistir, öte dünyaya kavuşmıya çabalar. Dionysik taraf, titanik unsurlardan temizlenmek ister. Bunun için de ruh, günahından temizlenmek üzere, birçok vücutlarda dolaşır. Arınma, dürüst bir yaşayış, canlıların verdikleri besinlerden(et, yumurta) elçekiş sayesinde olacaktır.

İyileri mutlu bir öte dünya bekler, kötüler ise ölüler hâkiminin karşısına çıkacaklar, Tartaros bataklığına götürüleceklerdir. — Orphik'çilerin öğretileri, filozof Pythagoras (İ. Ö. VI. yüzyıl)'ın felsefesine derin bir etki yaptı.

PHANES — Orphik dininde ilk tanrı.

MYSTERİA'LAR — İman edenlere günahlardan arınma, öte dünyada mutluluk içinde yaşama sağlıyan gizli kült (din)'ler. Mensupları, törenleri gizli tutmayı kutsal bir ödev sayarlardı. Klasik çağın en önemli mysteria'ları şunlardır: 1) Eleusis'teki Demeter mysteria'ları (Demeter, orada Kore ve İakkhos-Dionysos ile beraber tapım görürdü). 2) Samothrake'deki °Kabir'lerin mysteria'ları. 3) Belli yerleri olmayan Orphik dinin mysteria'ları. Hellenismus devrinde Yunanistan'a Doğudan bir hayli mysteria daha geldi (°Kybele, °İsis, Mithras).

Efsane, Demeter mysterialarını, Poseidon'un oğullarından Eumolpos'un kurduğunu söyler. Eleusis rahipleri olan Attika'lı kibar sınıfa Eumolpid'ler denmesi bundandır.

KYBELE — Phrygia tanrıçası. Ulu ana (Yun. Megale Meter, Lat. Magna Mater) olarak dağlık yerlerde tapkı görür. Girit'li tanrıça Rhea ile bir tutulurdu. Kybele toprak bereketi tanrıçasıydı. Kültü, Küçük-Asya'dan bütün dünyaya yayıldı. Kybele, aslanlar ve rahipleri olan Korybant'lar ile dolaşır; coşkun rakslar, ziller, borular, flütler, teflerle kutlanırdı. Attis kültü de Kybele'ye bağlanır. Kybele'nin adlarından biri de Berekynthia'dır.

DAKTYL'LER — Phrygia'da ve Girit'te, halk inanışındaki cinlerin, cücelerin yerini tutan Daktyl'ler İda dağında otururlar, madenleri ustaca işleyip öteberi yapmasını bilirler, Kybele'ye yoldaşlık ederlerdi.

KORYBANT'LAR — Phrygia'lı tanrıça Kybele'nin rahipleri. Ayinlerini çalgılar, rakslar bağrışmalarla kutlarlardı.

SYRİA DEA — Siryani tanrıçası Atargatis. Kybele ve İsis kültlerine benziyen kültü, İ. Ö. I. yüzyılda Roma'ya geldi. Hadım edilmiş rahipleri, vecd içinde raksederek, kendilerini yaralıyarak, etraflarına seyre düşkün bir kalabalık toplarlardı.

KABİR'LER — Çok eski Phrygia tanrıları. Kabirlerin kültü, Samothrake adasındaki, Hellenismus devrinde çok meşhur mysteria'larda gelişmişti. Thebai'de de bir Kabirler tapınağı vardı.

Soru 83 : Epos ve mitoşların Akhilleus, Herakles gibi ünlü kahramanlarını tanıdık. Başka yiğit savaşçılar yok mu?

Evvelce söz konusu edilmemiş birkaçını da burada hatırlatalım:

AİAS — Salamis ve Aigina kralı Telamon'un oğlu. Kardeşi Teukros ile Troya savaşına katıldı. Homeros, Akhilleus'tan sonra onu, Troya önündeki Yunan yiğitlerinin en güçlüsü, en cesuru, yaman cenkçi diye tasvir eder. Patroklos'un ölüsünü Troya'lılardan o geri almıştı. Akhilleus'un silâhlarının, Aias ile Odysseus'tan hangisinin olacağı çekişmesinde, Troya'lı kadınlar, kurnaz Odysseus'un, vatanlarına daha çok zarar verdiği hükmüne vardılar. Silâhlar Odysseus'a verildi. Bu haksızlığa fena halde alınan Aias, bütün Yunan başbuğlarını öldürmeye kalkıştı. Fakat Athena, onu delirtti: Aias, hayvan sürülerini düşmanları sandı, hayvanları kılıçtan geçirdi. Aklı başına gelince bu ayıbından sonra yaşamak, ona çok ağır geldi. Oğlancığı Eurysakes'in anası olan, cariye ve gözdesi Tekmessas'ın yalvarışları da onu fikrinden caydıramadı. Aias, kılıcının üzerine kapanarak kendini öldürdü. Odysseus ile Yeraltı ülkesinde bile barışmadı, orada da onun baş düşmanı oldu. Aias'ın ölümü, Sophokles'in «Aias» tragedyasına konu olmuştur.

(Bu Aias'la, öyküsü 68. soruda anlatılan Lokris'li küçük Aias'ı birbirine karıştırmamak gerekir.)

TYDEUS — Kalydon şehri kralı Oineus'un oğlu, gözü pek bir döğüşçü. İşlediği bir cinayet yüzünden, yurdu Aitolia'dan kaçmış, Argos'a Polyneikes ile aynı zamanda gelmişti. İkisi bir yer meselesi yüzünden yaban domuzuyla aslan gibi döğüşmiye başladılar. Kâhinler, kral Adros'a, kızlarını bir domuzla bir aslana vereceğini söyledikleri için kral, bu ikisini kendine damat edindi. Thebai'ye karşı yediler seferi'ne Tydeus da katıldı, önce şehire, elçi gönderildi. 50 Thebai'linin kendisine pusu kurduklarını görünce bunlardan 49 unu öldürdü; haberi Thebai'ye ulaştırması için birini serbest bıraktı. Tydeus, Thebai seferinde öldü (°Thebai'ye karşı yediler). Diomedes, onun oğludur.

DİOMEDES — Tydeus'un oğlu. Homeros'un İlyada'sında (özellikle V de) Troya'yı kuşatan Yunanlıların en yiğitlerinden biri. Sonradan İtalya'da birçok Yunan şehri kurdu.

İDAS ile LYNKEUS — İki kardeş. İdas, Apollon'un da elde etmek estediği Marpessa'yı kaçırdı. İki âşık arasında çıkan kav-

gayı, Zeus yatıştırdı. Marpessa, tanrı Apollon'un kısa bir sevgiden sonra kendisini bırakıp gitmesinden korkarak, kocalığa İdas'ı seçti. İdas ile Lynkeus, Argonaut'lar seferi'ne, Kalydon avı'na katıldılar. Dioskür'lar ile yaptıkları savaşta öldüler (°Leukippid'ler).

SARPEDON — Zeus'un oğlu. İlyada destanında Lykia'lıların komutanı olarak döğüşür. Yunanlılara karşı çarpışan yiğitlerin en büyüklerinden biridir. Zeus, Sarpedon'un Patroklos ile döğüşürken öleceği kaderini değiştiremedi. Ama ölüsünü, Hypnos ve Thanatos vasıtasıyla, gömülmek üzere, yurduna, Lykai'ya getirtti (İlyada, XVI, 419 v.d.).

STHENELOS — °Thebai'ye karşı yediler'den biri olan Kapaneus'un oğlu: İlyada destanında Diomedes'in dostu ve araba sürücüsü; Argos'lu önder.

MENELAOS — Atreus'un oğlu, Agamemnon'un kardeşi, Helena'nın kocası. Homeros'un İlyada destanı; Troya savaşında onun, Helena'yı kaçırmış Paris ile yaptığı teke tek döğüşü (İlyada III), sonra da Troya'lıların elinden Patroklos'un ölüsünü kurtarışını özellikle anlatır. Menelaos, Troya dönüşünde uzun, dolambaçlı yollardan Mısır'a kadar gitti (Helena). Odysseia'da yurdu Sparta'ya dönmüş, kızı Hermione'yi Neoptolemos ile evlendirmekte olan Menelaos'un Telemakhos tarafından ziyareti tasvir edilir. Euripides, düşman Sparta'lıların kralı Menelaos'u âdi bir korkak olarak gösterir.

TURNUS — Rutul'ler kralı. Latium için yaptıkları savaşta Aeneas'ın cesur düşmanı (Vergilius, Aeneis VII-XII).

Yiğitlikleriyle tanınmış okçular da vardır mitologyada. Bunlardan üçü:

PANDAROS — Homeros'un İlyada'sında (IV, 105 v.d.) Lykia'lı okçu. Menelaos'a attığı okla, Yunanlılar ile Troya'lılar arasındaki andlaşmayı bozmuş oldu.

TEUKROS — Telamon ile Troya'lı harb esiri Hesione'nin oğulları. Aias'ın kardeşi. Okçu olarak Aias'ın yanında çarpıştı (İlyada XIII, 170 v.d., XV, 437 v.d.). Troya dönüşünde, ölen kardeşi Aias'a yapılan haksızlığın intikamını Yunanlılardan almadı diye, babası Telamon, onu kovdu. Teukros da Kıbrıs'a gitti, orada Salamis şehrini kurdu.

ERYSTOS — Ok atmada kendisini ve oğullarını geçecek olana güzel kızı İole'yi vereceğini söylemişti. Herakles ustalığını gösterdiyse de adam sözünde durmadı, Herakles de öldürdü onu.

Soru 84 : Mitosların şanlı, ünlü savaşçıları yanında fedakâr, sessiz delikanlıları da vardır her halde?

İki örnek:

PHİLAENİ — Kartaca'lılar ile Kyrene'liler, sürüp giden bir sınır anlaşmazlığını gidermeye karar verdiler: Her iki şehirden elçiler, aynı anda yola çıkacaklar, karşı karşıya geldikleri yer sınır olacaktı (çok yaygın bir efsane motifi). Kartacalı iki kardeş Philaeni'ler, hızlı yürümüşlerdi; ama Kyrene'liler onların, vaktinden önce yola çıktıklarını iddia ettiler. Sonunda şöyle bir anlaşmaya varıldı: Philaeni'lerin, yahut onlar istemedikleri takdirde Kyrene'lilerin diri diri gömülmiye razı olacakları yer, sınır olacaktı. Philaeni kardeşler, vatanları için kendilerini feda ettiler. Tunus yakınlarında küçük Syrte körfezinin güney-doğu ucundaki, mezarlarının bulunduğu tepe (Arae Phillaenorum), o günden sonra smırı teşkil etti. — Bu efsaneyi, Roma tarihçisi Sallustius (İ. Ö. 86 - 34), İugurtha harbi adlı eserinde anlatır.

CURTİUS — İ. Ö. 362 de Roma Forum'unda büyük bir yer yarılması oldu. Bu yarığın Roma'nın en yüce serveti feda edildiği takdirde kapanacağı söyleniyordu. Genç Curtius, bu servetin silâhlar ve yiğitlik olduğunu anlamıştı, bütün silâhlarını kuşandı, atına binip yarıktan aşağı atladı, yarık kapandı. Yarığın yeri bir °mundus oldu (Lacus Curtius).

Soru 85 : Erkeklerle beraber veya onlara karşı çarpışan savaşçı kadınlar da var mı, kimler?

AMAZONLAR — Kappadokia'da Thermodon (Terme çayı) ırmağı kenarındaki başkent Themiskyra çevresinde (Kuzey-doğu Anadolu) yaşayan savaşçı kadınlar milleti. «Memesizler» anlamına gelen kelime, bu kadınların savaşta yayı daha iyi gerebilmek için sağ memelerini kesmeleri âdetine bağlanıyor. °Herakles ile °Theseus onlarla savaşmışlar, Amazonlar öc almak için Attika'ya sefer etmekten yine de yılmamışlardı. Troya savaşında Amazonlar, Troya'lıların yardımına koştular; kraliçeleri Penthesileia, Akhilleus tarafından öldürüldü. Bir lejanda göre Amazonların kraliçelerinden Thalestris, Büyük İskender'i ziyaret etmiş, İskender'den çocukları olsun istemiş.

PENTHESİLEİA — Amazonlar kraliçesi. Troya savaşı çı-

kınca ordusunu alıp Yunanlılara karşı savaşa gidişi, «Aithiopis» destanında anlatılır. Penthesileia birçok yiğitleri hakladıktan sonra, teke tek dövüşte Akhilleus tarafından öldürüldü. Hellenismus devri şairleri, bu olaya şu motifi de eklediler: Akhilleus, can çekişen kraliçenin tolgasını çıkarınca güzelliğini görüp ona âşık olmuş, ama artık hayatını kurtaramamıştı.

Soru 86 : Mitoslarda, Troya savaşı gibi büyük savaşlar dışında, küçük ölçüde toplu seferleri anlatanlar da var mı, hangileri?

THEBAİ'YE KARŞI YEDİLER — Yedi kahramanın Thebai'ye karşı açtıkları savaş efsanesi, kayıp bir epos'a konu olmuştu. Bugüne gelen eserler arasında Aiskhylos'un «Thebai'ye karşı yediler», Euripides'in «Phoinissai» tragedyaları ile Roma'lı şair Statis'in «Tebais» epos'unda bu efsaneye rastlıyoruz. — Talihsiz ihtiyar Oidipus, oğulları Eteokles ile Polyneikes'e lânet etmiş, hükümdarlığı kılıçlarıyla bölüşeceklerini söylemişti. Krallığı Eteokles, ele geçirdi. Kaçmak zorunda kalan Polyneikes, babasının yurduna karşı silâhlanıp dönmek üzere yardım araştırmaya koyuldu. Argos kralı Adrastos, Polyneikes'e kızını verdi, Thebai'ye karşı bir ordu hazırlattı. Böyle bir seferin uğursuzlukla biteceğini bilen kâhin Amphiaraos, sefere katılmak istemeyince, Polyneikes, kâhinin karısı Eriphyle'ye, Harmonia'nın gerdanlığı ile peplos'unu vererek, kadını kandırdı. Eriphyle, kocasının saklandığı yeri söyledi, kâhinin de ister istemez savaşa katılması gerekti. Adrastos'un başbuğluğu altında birleşen yedi. yiğit (Aitolia'lı °Tydeus, Kapaneus, Eteoklos, Hippomedon, Atalante'nin oğlu Parthenopaios, Amphiaraos ve Polyneikes) yola çıktılar. Yolda Nemea şenliklerini kurdular (°Hypsipyle). Thebai'ye yaptıkları hücumda kahramanların yedisi de öldü; yalnız komutanları olan Adrastos, karayağız atı Arion tarafından kurtarıldı: Gözüpek Tydeus, ölürken bile, öldürdüğü düşmanın beynini emiyordu. Dev yapılı Kapaneus'u, ip merdivenden surlara tırmandığı sırada, Zeus'un bir yıldırımı yere sermişti. Yer yarılmış, toprak atlarıyla, arabasıyla Amphiaraos'u yutuvermişti. Eteokles ile Polyneikes kardeşler, teke tek döğüşte birbirlerini öldürerek, babalarının lânetini gerçekleştirmişlerdi. — Aradan on yıl geçince, ölenlerin oğulları Thebai'ye karşı yeni bir sefer açtılar, Thebai'-

yi bu defa ele geçirdiler. Bu ikinci savaş da «Epigonoi» adında bir başka epos'a konu oldu.

EPİGON'LAR — Thebai'ye karşı yediler'in oğullarına Epigon'lar denir. Bunlar, babalarının yenilgiyle biten Thebai seferini, on yıl sonra tekrarlayıp şehri ele geçirdiler.

ARGONAUT'LAR — Kolkhis'teki altın postu getirmek üzere, Argo gemisine binip yola çıkan elli kahramana Argonaut'lar denir. Pelias, yeğeni İason'un elinden İolkos krallığını almıştı. Khiron'un terbiye ettiği İason büyüyüp de babasının mirası olan krallığı geri isteyince Pelias, onu bu tehlikeli serüvene, altın postu getirmiye yolladı. İason'a bu yolculukta, en önemlileri Herakles, Orpheus, Kastor, Polydeuskes, Amphiaraos olan 50 yiğit yoldaşlık ediyordu. Gemi, Lemnos adasına uğradı. Adada kocalarını öldürüp bir kadın devleti kurmuş, erkeksiz kadınlar yaşıyordu (Kraliçe °Hypsiyple). Argonaut'lar bu kadınlara tutuldukları için, az daha yollarından kalıyorlardı. Kios'ta Nymphe'ler, Herakles'in sevdiği güzel çocuk °Hylas'ı kaçırdılar. Polydeukes, yumruk döğüşçüsü °Amykos'u yendi. Argonaut'lar, kral °Phineus'u Harpyi'lerden kurtardılar. Symplegad'ların arasından geçtiler: Bu iki kaya, aralarına canlı bir şey girdi mi gürültüyle birleşir. Pantos Eukseinos (Karadeniz) yolunu kaparlardı. Tanrıça Athena'nın önderliğiyle yapılmış, ortasına Dodona tapınağındaki konuşan meşeden alınma, tehlikeli durumlarda gemicilere yol gösteren bir tahta konmuş, 50 kürekli Argo gemisinin çabukluğu sayesinde bu tehlikeyi atlattılar. Kayalar, o günden sonra artık birleşemez, yerlerinden kımıldamaz oldular. Kolkhis'te İason, kral Aietes tarafından, ateş püsküren boğaları çifte koşup tarla sürmek, tarlaya ekilen ejderha dişlerinden bitecek silâhlı adamlarla çarpışmakla görevlendirildi. İason, Aietes'in kızı, büyücü °Medeia'nın gönlünü kazandı. Büyücü kızın yardımıyla, bekçisi olan yüz gözlü ejderhayı büyüleyip uyutarak altın postu ele geçirdi. Argonaut'lar, Medeia'yı da alıp kaçtılar. Aietes, gemilerle peşlerine düştü. Medeia, beraberindeki erkek kardeşi Apsyrtos'u öldürdü, ölüsünü parça parça edip denize attı. Aietes, oğlunun parçalarını toplamak yüzünden onlara yetişemedi. Argo gemisi, dünyanın sınırlarından geçerek geri döndü. İason ile Medeia'nın düğünleri, Phaiak'lar kralı Alkinoos'un sarayında yapıldı.

Rodos'lu Apollonios (İ. Ö. 295 - 215) «Argonautika» destanının konusunu bu efsaneden aldı.

Soru 87 : Eski Yunan ve Romalılarda bitkiler, bağlar bahçeler, toprağın yeşermesi, bahar üzerine mitik ne gibi inançlar vardır?

ANNA PERENNA — Etrüsklerin bahar tanrıçası, yaşlıların gençlerin sembolü. 15 martta Roma'da çardaklar, şarkılar ve eğlencelerle kutlanır ve tanrıça, içtiği kadeh sayısınca sene bağışlardı içenin ömrüne. Sonradan efsanelerde Dido'nun kardeşi olan ve Kartaca'dan Aeneas'ın yanına, Lâtium'a kaçan Anna ile birleştirildi.

FLORA — Sabin'lerin yeşeren bitkiler âlemi tanrçası. Flora bayramları (Floralia) nisan sonlarına doğru başlar, mayıs başında biter, büyük bir coşkunlukla kutlanırdı.

HORA'LAR — Hesiodos'a göre Zeus ile Themis'in üç kızı olan EUNOMİA, DİKE, EİRENE'ye Horalar denir. Homeros'un göğün kapıcıları diye nitelediği Horalar da bet-bereket saçan bahar ve bitki tanrıçalarıdır.

DİKE — Şahıslaşmış adaleti de temsil eder, Aiskylos'un tragedyalarında Dike, bütün oluşların temel kuvvetlerinden biri diye gösterilir.

POMONA — Roma tanrıçalarından; bahçelerin, meyva ağaçlarının koruyucusu. Elinde bir bahçıvan makası, yaban otlarını, arsız sürgünleri keser, ağaçları aşılar, kış soğuklarından korumak için onları sıcak kılıflara sarardı. Özellikle köylerde saygı tapkı görürdü Pomona.

PRİAPOS — Kuzeydoğu Anadoludan, özellikle Lampsakos şehrinden gelme, bolluk bereket tanrısı. En eski Yunan dininde yoktu. Dionysos ile Aphrodite'nin oğlu ve bağların bahçelerin koruyucusu bilindi. Tabiattaki bet-bereketin daimon'u olarak görülür. Keçi ve koyun, asma ve üzüm yetiştirme, arıcılık, balıkçılık; onun himayesi ve bakımı altında bulunuyordu. Zamanla şehvet tanrısı oldu. Priapos'a eşek kurban edilir, bahçe ve tarla ürünlerinin ilk turfandaları ona sunulurdu. Priapos'un bolluk-bereket sembolü, erkek üretim organı idi. Yunanlılar, tahtadan yaptıkları bu organı, bir korkuluk gibi, fidanlık ağaçlık yerlere koyarlardı.

FERONİA — Roma tanrıçası. «Çiçeksever» sıfatıyla, Prosporine ile bir tutuldu, bahar ve toprak tanrıçası diye değerlendirildi. Socrate dağında kutsal bir korusu vardı; Feronia kültü Roma'ya buradan yayıldı. Şenliklerinde ona çiçekler, turfanda ye-

mişler sunulurdu. Bir yandan da azatlılar tanrıçasıydı Feronia. Özellikle köleler ve azatlılar ona taparlar ve köleler Ferracina'daki Feronia tapınağında azat edilirlerdi.

SEMELE — Trakya-Frigya'lı toprak tanrıçası ve Dionysos'un annesi.

Soru 88 : Çiftçiliğin, tarımın başlangıcını, uygarlığa doğru ilerleme aşamalarını anlatan mitoslardan en ünlüleri hangileridir?

TRİPTOLEMOS — Eleusis kahramanı Triptolemos'a ilk buğday başaklarını Demeter hediye etmişti. Çorak topraklara bereketli buğdayı Triptelemos ekti; hasadını o yaptı. Tanrıçanın söylemesi üzerine arabasına binerek dünyayı dolaştı, bütün insanlara çift sürmesini, ekin ekmesini Triptelemos öğretti. — Sophokles, tiyatrodaki ilk başarısını 30 yaşında iken, kayıp «Triptelemos» tragedyasıyla kazanmıştı.

PALAMEDES — Nauplios ile Klymene'nin oğlu. Homeros'ta bahsi geçmez, daha sonraki efsanelerde bir kahraman olarak yer alır: Düşmanı Odysseus, zekâsını kötülüklere de kullandığı halde, Palamedes, Troya savaşında aklını hep iyi işlerde kullandı. Odysseus, deli taklidi yaparak Troya savaşına katılmak istememiş, Palamedes de onun sahtekârlığını meydana çıkarmıştı. Odysseus, intikamını şöyle aldı: Palamedes'in çadırına gizlice, sözde Priamos'un yazdığı uydurma bir mektupla altın koydu; sonra da Palamedes'i casusluk ve ihanetle suçlandırdı. Yunan ordu kurulu, Palamedes'in taşlanarak öldürülmesine karar verdi, Palamedes öldürüldü. — Palamedes büyük bir kâşif olarak bilinir; harfli yazıyı, sayıları, ölçü sistemini, zar ve dama oyununu, savaş taktiğini onun bulduğu söylenir.

Palamedes'in babası da mitoslara oğlunun öcünü alan bir ihtiyar olarak geçmiştir:

NAUPLİOS — Bir Argos efsanesi kahramanı. Amymone ile Poseidon'un oğlu, Palamedes'in babası. Yunanlıların Palamedes'i Troya önünde taşa tutup öldürmeleri üzerine, öc almayı düşündü. Yurtlarına dönen Yunanlılara, Kaphareus dağında yanlış yerde ateş yakarak, yanlış işaret verdiği için, birçok geminin kayalara bindirip batmasına sebep oldu; pek çok Yunanlı öldü.

İKARİOS — Atina'lı. Attika'ya onun adıyla İkaria da denirdi. Konukseverliğine bir karşılık olarak Dionysos, İkarios'a as-

malar hediye etmişti. Tanrının bu hediyesini dağıtmak üzere köyleri dolaşırken, sarhoş köylüler, İkarios'u öldürdüler. Sadık köpeği Maira'nın öne düşmesiyle, İkarios'un kızı Erigone, babasının ölüsünü buldu, acısından kendini astı. Günahlarının kefareti olmak üzere Atina'lılar salıncak törenlerini (Aiora) kurdular. Bu törenlerde ağaçlara asılı heykelleri sallarlardı. (Penelope'nin babası İkarios ile bu İkarios başka başka kişilerdir).

ZAMOLKSİS — Thrakia'lı bir tanrı veya mucizeler gösteren bir adam. Yunan efsanesine göre Pythagoras'ın kölesi imiş. Azad edildikten sonra, efendisinden öğrendiği medeniyeti ve ruhun ölümsüzlüğü doktrinini Thrakia'lılara götürmüş. Sonra bir yeraltı mağarasına girip üç yıl ortalarda görünmemiş. Dördüncü yılda tekrar meydana çıkınca Thrakia'lılar onun tanrılığına inanmışlar.

Soru 89 : Mitologyada uçmayı deneyen ilk adam kimdir ve nedir öyküsü?

DAİDALOS — Atina zanaatkârlığının pîri. °Talos'u öldürdüğü için, Girit'e kral °Minos'a kaçtı. Girit'te birçok güzel yapılar kurdu. Minotauros'un öldürülmesine yardım ettiğinden kral onu hapsetti. Daidalos, tüylerden, balmumundan kanatlar yaparak, oğlu İkaros ile beraber uçtu, kaçtı. İkaros, güneşe çok yaklaştığı için balmumu eridi, kanatlar koptu, İkaros denize düştü. İkaros'un adı, denizin de adı oldu (Ovidius, Metamorphos'lar 8, 183 v.d.).

Soru 90 Yunan mitoslarında Tevrat'taki Samson ve Dalila efsanesini andıran bir öykü var mı, hangisi?

SKYLLA — Megara kralı Nisos'un kızı. Skylla, babasının şehrini kuşatan kral °Minos'a âşık oldu. Başındaki erguvan rengi saçı durdukça kral Nisos, ölümsüz olacaktı. Kandırılan kız, babası uyurken, babasının bu tılsımlı saçını kesti. Kral Nisos öldü, şehir ele geçirildi. Ama kral Minos, babasına ihanet eden Skylla'yı mükâfatlandırmadı; aksine, kızı gemisinin dışına bağlıyarak denizlerde sürüdü.

(Bir Skylla daha vardır mitologyada; deniz canavarıdır, bk. soru 91).

Soru 91 : Mitoslarda öyküleri anlatılan devler, canavarlar, canavar kadınlar, ifrit ve haydutlar kimlerdir?

ALOAD'LAR — Aloeus'un, Otos ve Ephialtes adlarında, dev-güçlü iki oğluna verilen isim. Bunlar, savaş tanrısı Ares'i on üç ay esir tuttular. Ossa dağını Olympos dağına, Pelion dağım da Ossa üzerine koyarak gökyüzüne saldırmak istedilerse de Apollon, ikisini de öldürdü.

ANTAİOS — Poseidon ile Gaia (toprak)'ın oğlu, Libya'lı dev. Herakles ile boğuştu. Herakles yere vurdukça Antaios, annesi toprakla temastan yeni yeni kuvvetler alıyordu. Bunun üzerine Herakles, onu havaya kaldırdı, ancak o şekilde, havada boğdu.

ARGOS — Her şeyi gören yüz gözlü dev. Hera, onu İo'nun başına bekçi koymuştu. Zeus'un emriyle Hermes, Argos'u öldürdü.

CACUS — Herakles, Geryoneus'un sığırlarını çalmış gelirken, yolda, sonradan Roma olan yerde konaklamıştı. Dev Cacus, sürünün bir kısmını aşırdı. Cacus, hayvanları kuyruklarından kavrayıp havaya kaldırıyordu, geride iz miz bırakmadığı için arayanları şaşırtıyordu. Kaçırılan sığırların böğürmeleri üzerine Herakles, hırsızın farkına vardı; burnundan ateşler püskürerek savunmasına rağmen devi öldürdü. Roma'da Herakles kültünün kurulması, bu efsaneye dayanır. (Vergilius, Aeneis VIII, 185 - 272).

EMPUSA — Hekate'nin, insanları korkutmak için yarattığı bir canavar. Kılıktan kılığa girermiş; bir ayağı tunçtan, öbür ayağı eşek pisliğindenmiş.

GORGON'LAR — Phoryks'ün kızları olan bu üç kadın canavardan yalnız Medusa adlısı ölümlü idi. Medusa, yılan saçlı idi, bakışlarının değdiği kimse taş olurdu. Medusa'nın başım Perseus kesti. Bu başı Athena °aigis'inin üzerine taktı. Çok kere, düşmanları korkutsun diye, kalkanların üzerine Medusa başı yaparlardı.

KHİMAİRA — Ağzından ateş püsküren canavar. Baştarafı aslan, ortası keçi, arkası yılan şeklindeki bu canavarı °Bellerophon öldürmüştü.

LAİSTRYGON'LAR — Efsaneleri Odysseia'da yazılı bir millet. İnsan eti yiyen bu devlerin ülkesinde geceler o kadar kısa imiş ki, akşam evine dönen bir çoban, sabahleyin evinden çıkmakta olan çobanla karşılaşır, selâmlaşırlarmış. Laistrygon'lar ülkesinin kayalık kıyılarında Odysseus'un gemileri parça par-

ça olmuştu. Odysseus buradan kurtularak, °Kirke'nin oturduğu Aia adasına geldi.

PROKRUSTES — Damastes veya Polypemon da denen bu yol kesici, yakaladığı yolcuları bir yatağa yatırır; yolcular yataktan kısa ise ayaklarını çekip uzatır, yataktan uzunsalar keser, kısaltırdı. °Theseus, onu kendi metoduyla öldürdü.

SİNİS — İsthmos (Korinthos berzahı)'nda Pityokampes (çambüken) adıyla anılan bir yolkesici. Yakaladığı yolcuyu, yere eğdiği iki çamın arasına gerip bağlar, çamları bırakıverince zavallı yolcu, paramparça olurdu. °Theseus, Sinis'i yendi; yolculara yaptığı işkenceyi kendisine uygulayarak, haydudu öldürdü.

SKİRON — Megara'lı yolkesici. Peloponnesos ile Atina arasında, deniz kenarında çok sarp bir kayadan geçen dar yolda, Skiron yolcuları durdurur, onlara ayaklarını yıkatırdı. Sonra da bir tekme vurarak yolcuları uçurumdan aşağı yuvarlar, dipte bir dev kaplumbağa cesetleri yerdi. Haydudu uçuruma °Theseus fırlattı.

SKYLLA — Skylla ile Kharbdis, Odysseia'da iki deniz canavarıdır. Boğazların birinde Skylla pusudadır; altı tane uzun boynu vardır; her boyunda korkunç bir kafa, her kafada öldürücü dişlerle dolu bir ağız. Boğazdan bir gemi geçecek olsa Skylla, altı uzun boynunu uzatarak altı adam alır, adamları yer, yutar. Skylla'ya bir ok atımı uzakta, boğazın karşı yakasında ise Kharybdis durur, günde üç kere denizin sularını hortum gibi emer, içer, korkunç gürültülerle içtiklerini dışarı püskürtür (Odysseia XII, 73 v.d.). Skylla ile Kharybdis bu yüzden, birinden kurtulunsa bile ötekinden kurtulması imkânsız çifte belânın ifadesinde atasözü haline gelmişlerdir.

TELKHİN'LER — Çok eskiden, özellikle Rhodos'ta oturan ifritler. Bunlar usta demirciydiler, büyücülük yaparlardı, kıskanç-kötü yaratıklardı. Yeni Yunan tanrıları onları sürmüşler, yok etmişlerdi.

TALOS — Girit'te kral Minos'un hizmetinde tunç dev. Bir yabancı geldi mi Talos, ateşin içine atlar, kızıl kor haline gelir, sonra koşar, yabancıyı kucaklardı; zavallının ölüm-kalım savaşında yüzünü kırıştırarak acı ve azapla nasıl güldüğünü görmiye bayılırdı. Talos'un ayak bileğinde kapaklı tek damarı vardı. Medeia, Talos'a büyü yaptı, Talos ayağını bir taşa çarptı, damarın kapağı açıldı, Talos öldü.

TYPHON (Typhoeus) — Çok kuvvetli bir ifrit. Fırtına'nın kırıp geçiren önlenemez tabiat kuvvetlerinin şahıslaşmış sem

bolü olan Typhon, Gaia'nın en büyük oğlu, Kerberos ile başka canavarların babasıdır. Yüz başlı, yılan ayaklı idi. Titan'ların yenilmesinden sonra bütün tabiatın korkunç ayaklanması şeklinde, Zeus'a karşı isyan etti. Çetin bir boğuşma sonunda Zeus, bu ifriti bir yıldırımla vurup Etna dağını göğsüne fırlattı. Bu yüzden Typhon, şimdi Sicilya ve Campania kayalıkları altında yatmaktadır; ama zaman zaman deprenir, deprenince de yer sarsılır, ateş püsküren solukları Etna yanardağından dışarı saçılır. — Heredotos, Typhos'u Mısır tanrılarının rakibi Set ile bir tutmuştu.

Soru 92 **Eski Yunan, Roma inancında gece, ay, güneş ve yıldızlarla ilgili astronomi kavram ve mitosları nelerdir?**

NYKS — Gece. Hesiodos'ta Khaos'un kızı olarak gösterilen kosmik tanrıça.

HELİOS — (Lat. Sol) — Güneş tanrı. Titan Hyperion ile Theia'nın oğlu, ay tanrıçası Selene'nin ve Eos'un kardeşi. Altın arabasına biner, (Okyanusu aşıp annesinin, karısının ve çocuklarının oldukları yere gider, burada ambrosia yiyerek kuvvet toplar, koşumlarını Nereid'lerin, Hora'ların çözdükleri atlarını ölümsüzler adasının otlarıyla beslerdi. Dünyanın batı ucundaki tanrı bahçelerinde Atlas'ın kızları olan HESPERİD'ler, bir yandan altın elmaları beklerlerken bir yandan da Helios'un ne çoğalan, ne de azalan sığır sürülerine gözcülük ederlerdi. Helios her şeyi görür, yeminlerde tanık olarak gösterilirdi.

EOS (Lat. Aurora) — Sabah kızartısı, şafak; Hyperion'un kızı, *Memnon'un annesi. Eos, çok güzel bir genç olan Troya kralı Tithonos'u kaçırıp kendine koca yaptı, Tithonos için Zeus'tan ölümsüzlük diledi, dileği yerine geldi. Ama ölümsüzlükle beraber sonsuz gençlik de dilemeyi unuttuğu için, Tithonos kocadı, küçüldü, zamanla sadece bir ses olarak kaldı, cırcır böceği oldu. — Gül parmaklı Eos, sabahları arabasına biner, Okeanos'tan hareketle gökyüzüne çıkar.

PHAETON — Işıksaçan. Güneş tanrısı Helios'un oğlu, Phaeton, babasından, güneş arabasını bir gün de kendisinin sürmesini istedi. Helios, oğlunu bu dilediğinden vazgeçirmiye uğraştıysa da Phaeton ısrar edince razı oldu. Azgın atlar, dizginlerin

güçsüz bir elde olduğunu anlayınca gemi azıya alıp yoldan çıktılar. Güneş arabası toprağa o kadar yaklaştı ki yeryüzünde korkunç bir yangın başladı. Zeus, daha büyük felâketleri önlemek için bir yıldırım yollayıp Phaeton'u arabadan düşürdü, Phaeton öldü. — Ovidius, Metamorphos'larında, Nonnos, Dionysiaka'da bu efsaneyi anlatırlar. Euripides'in Phaeton tragedyasının bir parçası günümüze gelmiştir.

SELENE (Lat. Luna) — Ay tanrıçası. Hyperion'la Theia'nın kızı; Helios'la Eos'un kardeşi; sonraları Artemis'le özleştirildi, Selene, güzel delikanlı ENDYMİON'u sevmişti. Latmos dağındaki bir mağarada sonsuz bir uykuya dalan Endymion'a, Selene sessiz saatlerde gizlice yaklaşır. Selene'nin Endymion'dan 50 kızı oldu; Olympiad oyunları arasındaki 50 ayın sembolüdür bu kızlar. Selene resimlerde, vazolarda başı sisler içinde, alnında yarımay, elinde bir meşale, yürüyen bir at veya inek üstünde tasvir edilir. Gökcisimlerine birer tanrı olarak tapmak, Yunanistana çok sonra Doğudan geldiği için, Selene'nin de eski bir kültü yoktur. Ama Hellenismus devrinde Artemis (Diana) ve Hekate ile bir tutuldu. Selene, en çok, büyücü kadınların büyü sözlerinde büyük bir rol oynardı. Yunanlıların sonradan aldıkları bir ay tanrıçası da BENDİS'tir ki, Perikles (İ. Ö. 429) zamanında kültü Atina'ya yayılmıştı.

PHOSPOROS (Lat. Lucifer) — Sabah yıldızı. Aphrodite, güzelliğine vurulup kaçırdığı delikanlı Phosporos'u sabah yıldızı yaptı.

HESPEROS (Lat. Vesper) — Akşam yıldızı. Aphrodite'nin yanından eksik olmaz, tanrıçanın buyruğuna uyarak insanların düğün alayları yanı sıra yürür.

ORİON — Boiotia'lı dev avcı. Khios'ta Oinopion'un karısı (yahut kızı) olan Merope'yi sevdiği için Oinopion, onu gözlerini kör ederek cezalandırdı. Orion Lemnos'a gelince Hephaistos, uşağı Kedalion'u Orion'un yanına verdi. Kedalion, Orion'u yederek Helios'a götürdü. Helios, Orion'un gözlerini açtı. — Orion'un ölümü: Homeros'un anlattığına göre Orion, Eos'u sevdi, kaçırdı. Bunu iyi karşılamayan Zeus, Artemis'e Orion'u okuyla öldürmesini emretti. Başka efsanelere göre Artemis'in Orion'u vurmasına sebep; Orion'un Artemis'e yahut Artemis'in yanındaki kızlardan birine sataşmak isteyişi, veya haddini bilmez avcının, bütün hayvanları öldüreceğini söyleyip övünerek Artemis'i kızdırması olmuştu. Avcı Orion, gökte takımyıldız oldu. Efsaneye ek olarak, Orion'un bir akrep sokmasıyla öldüğü söy-

lentisi; akrep burcunun Orion yıldızı batınca parlaması olayından doğmuştur.

PLEİAD'LAR — Ülker yıldızı, «Yedi kandilli Süreyya.» Atlas'ın yedi kızı (Alkyone, Merope, Kelanio, Elektra, Astrope, Taygete, Maia). Orion bu yedi kızın peşine düşmüştü. Zeus, onları bir güvercin sürüsü yaptı, Orion ile birlikte, takımyıldızlar halinde gökyüzüne yerleştirdi.

Pleiad'lardan Maia, Kyllene dağında Zeus'la yatmış ve Zeus'a tanrı Hermes'i doğurmuştu.

HYAD'LAR — Atlas'ın diğer iki kızı. Dionysos'a dadılık, sütanalık etmişlerdi. Zeus da buna mükâfat olarak, onları gökyüzünde birer yıldız yaptı, boğa burcunun yanına koydu. Gökte görünmeleri fırtına ve yağmura işarettir.

İRİS — Tanrıça ebemkuşağı İris, ayağına çabuk, kanatlı bir habercidir. Gökle yeri birbirine bağlar, dünyanın bir ucundan ötekine fırtına gibi yetişir, deniz diplerine bile iner. Onu bu işle Zeus ve Hera görevlendirdi. Tanrılar elçisi Hermes'in asâsı, İris'de de görülür.

KALLİSTO — Büyükayı takımyıldızıyla ilgili mitos için bk. soru 69. Denizcilere önemli astronomik bir görüntü için bk. Dioskurlar (soru 57).

Soru 93 : Mitologyada rüzgârların isimleri nelerdir, rüzgârlarla ilgili mitoslar hangileridir?

Titan Koios ile Eurybia'nın oğlu Astraios'un Eos'tan dört oğlu oldu; bunların isimleri Zephyros (batı rüzgârı), Euros (doğu, güney - doğu rüzgârı), Boreas (kuzey rüzgârı, poyraz) ve Notos (güney rüzgârı, lodos)'tur. Notos'a Latinler Auster derler, Bunlardan:

BOREAS — Thrakia'da otururdu. Atina kralı Erekhteus'un kızı Oreithyia'yı Thrakia'ya kaçırdı. Atinalılar, İ. Ö. 492 de İran donanmasına verdiği zarardan sonra Boreas'ı daha da yücelttiler.

Boreas'ın oğulları Kalais ile Zetes de rüzgâr tanrılarıdır. Argonautlar seferine katıldılar (bk. Phineus).

Mitoslarda rüzgârlar kralı bir de Aiolos vardır ki, şöyledir öyküsü:

AİOLOS — 6 oğlu, 6 kızı ile, rüzgârlar kralı olarak, efsane adası Aiolia'da oturuyordu. En tehlikeli rüzgârları, bir tuluma

kapatarak Odysseus'a hediye etmişti. Ama meraklarını yenemiyen yol arkadaşları, tam yurtlarına yaklaşırlarken, tulumu açtılar. Boşanan rüzgârlar, Odysseus'u tekrar Aiolia adasına sürüklediler. Bu ikinci gelişinde Aiolos, Odyesseus'u tersledi, adasından kovdu.

Soru 94 : Eski Yunan ve Romalılar, şehirleri evleri koruyan tanrıların varlığına da inanırlar mıydı?

PALLADİON — Bir şehrin koruyucu tanrısının heykeli. Şehirlerin kaderi bu heykellerin korunmasına bağlıydı. Girit Mykenai devrinde bile Palladion'lara inanılıyordu. Troya efsanesi, Odyysseus'un Diomedes ile beraber gizlice Troya'ya girip Palladion'u çaldıklarını yazar.

İANUS — Roma tanrısı. Evlerin kapılarını bekliyen tanrı. Başlangıç ve bitiş tanrısı (°Hestia). İanus bayramı (Agonium), 9 Ocak'ta kutlanırdı. En küçük Roma parası olan 1 As'lık altın sikkeler üzerinde İanus resmi bulunur, burada İanus'un tek başlı, biri sağa, biri sola bakan iki çehreli bir profili görünürdü. Roma Forum'unda kral Numa tarafından yapıldığı söylenen bir İanus kapısı vardı. Bu kapı yalnız barış zamanlarında kapalı durabilirdi. İanus kapısı, imparator Augustus'tan önce yalnız bir kere (İ. Ö. 237), Augustus devrinde ise üç defa kapalı kalmıştı.

LAR — Romalıların ev tanrısı; bütün ev halkı onun koruyuculuğu altındaydılar. Lar'ın resimleri hücre gibi bir dolaba konur, bayram günlerinde çelenkler, ufak tefek sunularla saygı-tapkı görürdü. 23 aralık'ta kutlanan Larenatlia'lar ile (°Acca Larentina), tarihi kesin olmıyan Compitalia'lar, tanrı Lar'ın belli başlı bayramları idi.

PENAT'LAR — Romalıların ev tanrıları; evlerden Lar ile birlikte saygı ve tapkı görürlerdi. Lar, evin mekân bakımından tanrısıydı, Penat'lar ise evin atalardan kalan tanrılarıydılar. Bu yüzdendir ki köleler yalnız Lar'a dua ederler, yad ellere giden evin oğlu ise hem Lar, hem de Penat'lar ile vedalaşırdı. Aeneas, tahrip edilen Troya'dan kaçarken Penatları da almış, Lavinium'a onları da getirmişti. Penat tanrıları kültü, Roma'da Vesta tapınağında devam etti.

LEMUR'LAR — Romalılarda habis ruhlar 9, 11, 13 mayıs'ta onlar için Lemuria bayramı kutlanırdı. Bayramın son günü, ge-

ce yarısı, aile reisi kapıdan dışarı kara baklalar atar, ruhlardan evi terketmelerini isterdi.

Yunanlılar için Apollon'a bakınız (soru 16).

Soru 95 : Hayvanlar tarafından emzirilerek büyüyen mitos kahramanları var mı?

Tanrı Zeus bir keçinin sütüyle, Romulus ile Remus bir dişi kurt tarafından emzirilerek büyümüşlerdi (bk. soru 73). Bir ayının emzirdiği Atalante'nin öyküsü de şudur:

ATALANTE — Arkadia'lı avcı kız. İasos ile Klymene'nin kızı. Doğunca bir dağ başına bırakıldı, onu bir dişi ayı emzirdi. Büyüdüğü zaman Kalydon avı'na katıldı (°Meleagros). Gönüllüleri onunla koşu yarışı yapmak zorundaydılar, kazanamıyanları öldürüyordu. Meilanion, bir hileye başvurup yarışı kazandı: Koşarken yere üç tane altın elma düşürmüş, Atalante bu elmaları alacağım diye vakit kaybettiği, arayı açtığı için Meilanion'a yetişememişti. Atalante'nin oğlu Parthenopais, katıldığı °Thebai'ye karşı yediler seferinde öldü.

Soru 96 : Yunan ve Roma mitologyaları konusunda, Tanzimattan günümüze kadar, edebiyatımızda derleme, çeviri başlıca kitaplar nelerdir?

Tanzimat döneminde iki kitap, biri Nabizade Nâzım'n (bas. 1893), öteki de Şemsettin Sami'nin (bas. 1895) «Esâtîr» isimli eserleridir. Meşrutiyet döneminde Mustafa Nuri «Târih-i Esâtîr» ve Mehmet Tevfik «Esâtîr-i Yunâniyân» isimli kitapları çıkardılar; ikisinin de basılış yılı 1913. 762 sayfalık hacmiyle sonuncu kitap, bu alanda, Cumhuriyetten önce yayımlanmış mitologya kitaplarının en ayrıntılısıdır.

Cumhuriyet döneminde çıkmış mitologya kitaplarının başlıcaları şunlar:

Nurullah Ata: Mitoloji (1933), Eckart Peterich: Küçük Yunan Mitologyası (çev. Suat Yakup Baydur, 1946), Behçet Necatigil: Küçük Mitologya Sözlüğü (1957), Cemal Tollu: Mitoloji (1957), Emel Dilman: Mitologyada Ünlü Kişiler (1961), Nurullah

Barıman: Yunan Mitolojisi (1961), Edith Hamilton: Mitologya (çev. Ülkü Tamer, 1964, 1968), Cahit Beğenç: Anadolu Mitolojisi (1967).

İsmail Habip Sevük de «Avrupa Edebiyatı ve Biz» kitabında (1940), Yunan ve latin edebiyatları bölümünde ilk mitologya yazarları yanı sıra Yunan ve latin tanrılarından bir kısmını tanıtmış, bazı mitosları özetlemişti.

Soru 97 : Birçok mitosların özetinde Latin şairi Ovidius'un «Metamorphos'lar» isimli eseri kaynak diye gösterildi; bu kitap dilimize çevrildi mi?

Salih Zeki Aktay, Ovidius'un, mitologyanın en eski yazılı kaynaklarından olan ve manzum Metamorphoslar'ını nesir diliyle ve «Değişişler» adıyla çevirmiş, yayımlamıştı (1935). Şu var ki 284 sayfalık bu çeviri, eserin tamamı değildir; ortalara kadar gelir, kesilir.

Soru 98 : Yunan ve Latin mitologyaları bizim şair ve yazarlarımızdan hangilerini ne derecede ilgilendirdi; kimler bu mitoslardan faydalandılar?

Tevfik Fikret'in Promete şiirini bilirsiniz. Servetifünun topluluğunda olmamakla beraber gene o dönem yazarlarından Mehmet Celâl'in iki hikâyesi'nin isimleri Venüs ve Aurora'dır. Yahya Kemal, Paristeyken Fransız Parnas şairlerini okumuş, sevmiş, onların etkisinde «Biblos Kadınları», «Sicilya Kızları» gibi, ilhamını mitologyadan alan şiirlerle başlamıştı şairliğine. 1912'de kısa bir süre, Yunan ve latin kaynaklarına da yönelmek gayretleri, edebiyatımıza böyle bazı örnekler daha ekledi (Yahya Kemal ve Yakup Kadri'nin bu konudaki görüşleri ve ilgili tartışmalar için bk. Hasan-Âli Yücel, Edebiyat Tarihimizden I, 1957, s. 251-299).

Cumhuriyet döneminde Salih Zeki Aktay, eski Yunan mitologya ve dünyasını yansıtan pek çok şiir yazdı. Persefon (1930), Asya Şarkıları (1933), Pınar (1936) kitaplarındaki şiirleri mitoslara telmihlerle doludur. Bu yüzden hellenistik şair dendi Salih Zeki'ye, Gene meselâ Hasan İzzettin Dinamo'nun ilk kitabı De-

niz Feneri (1937), şairin mitologyadan çok geniş ölçüde faydalandığını gösterir.

1940 yılından başlayarak Yunan-Latin klasiklerinin Millî Eğitim Bakanlığınca sistemli metotlu bir şekilde çevirtilip yayımlanmaya başlaması, bu mitologyaların etki alanlarını daha da genişletti. 1940 sonrası edebiyatımızda, özellikle Yunan mitologyasına yaslanmalar, o mitosları hareket noktası olarak kullanmalar çoğaldı:

Orhan Hançerlioğlu'nun Oyun (1953) romanının kahramanı Halim bir küçük memur, gerçeklerden bunaldıkça hayal iklimlerine yelken açarak, Argos kralı olur, mitologya dünyasında yaşamaya başlar. Güngör Dilmen Kalyoncu'nun bir oyunu mitologyadır: Midasın Kulakları (1959). Selâhattin Batu'nun İphigenia Tauris'te (1942), Güzel Helena (1954), Munis Faik Ozansoy'un Medea (1963), Kemal Demirel'in Antigone (1966) isimli eserleri birer tragedyadır; yani Yunan mitoslarından almışlardır konularını.

Şairlerimizden Edip Cansever'in bir kitabı Nerde Antigone (1961), Melih Cevdet Anday'ın bir kitabı Kolları Bağlı Odysseus (1963) adını taşıyor.

Latin Ozanlarından Çeviriler (1963) ve Yunan Antologyası (1964) nda eski Latin ve Yunan şairlerinden çevirdiği şiirleri derlemiş olan Oktay Rifat'ın ayrıca mitolojik şiirleri de vardır. Zeki Ömer Defne, Mustafa Seyit Sutüven, Behçet Necatigil vb. isimleri de eklersek, mitologyadan faydalanmış şairlerimizin listesi daha da kabaracaktır.

Soru 99 : Yunan klasiklerinden çeviriler yapmış olan Azra Erhat ile hikâye ve romanlarının konularını daha çok Ege kıyılarından, Akdenizden alan Halikarnas Balıkçısı'nın mitologya ile ilgili telif eserleri yok mu?

Var. Mitologya bilginizin kökleşmesi için özellikle okunması gerekli eserleri var. Bayan Azra Erhat'ın iki kitabı (Mavi Anadolu, 1960; Mavi Yolculuk, 1962) gezi türünde eserlerdir. Bu kitapları okurken yazarla birlikte bir yandan Batı Anadolu kıyılarını gezer, eski Yunan eser ve mitoslarını «yerinde» görüp tanır, bir yandan da mitologyanın birçok figür ve kişilerinin açıklanmasını, öyküsünü yetkili bir kalemden dinlersiniz, Erhat, 1972 yılında bir de mükemmel bir «Mitoloji Sözlüğü» yayınlamıştır.

Uzun yıllar yaşadığı, çok sevdiği Bodrum'u Hellenler çağındaki adıyla anarak, edebiyattaki ismini Halikarnas Balıkçısı yapmış olan Cevat Şakir'in Anadolu Efsaneleri (1954, 1957) ve Anadolu Tanrıları (1955, 1962) isimli eserleri de mitologya ile tarihi, dünle bugünü el ele yürüten canlı eserlerdir. Halikarnas Balıkçısı'nın geniş mitologya kültürünü Mavi Sürgün (1961) kitabında derlediği hâtıralarında da zevkle izleyebilirsiniz.

Bizim, bu iki yazarımızın bu eserlerini bundan önceki sorunun cevabında söz konusu etmeyişimizin nedeni; öncekilerin mitologyayı bir araç olarak bir işde kullanmaları yanında, Erhat'la Balıkçı'mn mitologyayı çevre bilgilerle bir bütün halinde benimseyişleri, onunla dolu oluşlarıdır.

Soru 100 : Hiç değilse şiirlerden bazı örnekler üzerinde uygulama yapsak?

Bu son soru; kitabı kapamak zorundayız. İsterdik, fakat şair ve yazar isimleri verdik; elinizde bu maymuncuk, artık kendiniz bulup açmaya çalışan o kapıları. İlk sorularımızdan biri Yunan-Latin mitologyası neden gerekli sorusuydu. Ben gene o soruya dönüyor, çenberi Konur Ertop'un «Sanatımızda bereketli bir kaynak: Mitologya» başlıklı incelemesinden (Soyut dergisi, 2/1965) aldığım cümlelerle kapatmak istiyorum:

«Andre Gide, Hellen masalını, hiç bir susuzluğun, içindeki sütü tüketmediği, Philemon'un testisine benzetiyor. Hellen uygarlığı nasıl Batı uygarlığının temeli olmuşsa, Hellen masalı, mitologyası da Batı sanatını öyle etkilemiştir. Müzik, tiyatro, şiir, hattâ roman yaratışları, Batıda durmadan mitologya ile beslenir. Sanatçılar Homeros'la, Sophokles'le, Euripides'le hesaplaşırlar. Onların ikliminden aldıkları öğeleri kendi dünyalarının anlatım aracı olarak kullanırlar.

Batı insanının öğreniminde mitologyanın belli başlı bir yeri vardır. Bundan dolayıdır ki, sinema sanatı bile zaman zaman mitosları kullamyor. Batılı sanatçı Hellen dünyasında gözlenmiş psikolojik gerçekleri, insanın kaderle veya kendi benliğiyle savaşı üzerindeki çözümleri defalarca ele alıyor, çağının damgasını vurarak her kuşakta yeniden yorumluyor...

Son yıllarda çeviri çalışmaları yanında antik tragedya yazarlarının yapıtları da sahnemizde büyük ilgi gördüler. Bundan başka Anouilh, Sartre gibi çağdaş yazarların mitologyaya uygu-

ladıkları yorumlar da sanat çevrelerimizde yankılar bıraktı...

Son zamanlarda şiirimizde gördüğümüz kullanılışlarıyla Hellen mitologyası, bizim sanatçılarımıza da kişisel yaratışlar için belli başlı bir imkân olmaktadır. Bir kültürün çıkış noktasından işaretler getiren, özlemleri, korkuları, çatışmaları, ruhsal gerilimleri maya olarak taşıyan mitoslar, meydan verdikleri yorumlar ölçüsünde klişelikten, katılıktan, tekrardan uzaklaşırlar. Sanatçılarımızın ortaya koydukları yeni örnekler, bu türden bir işleme ve zenginleştirme ustalığı taşıyor...»

KİTAPTA ADI GEÇEN YAZAR VE ŞAİRLER

	Sayfa
Ahmet Vefik Paşa	75
Aiskhylos	14
A. Kadir	13
Akşit, Oktay	14
Aktay, Salih Zeki	123
Anday, Melih Cevdet	124
Aristophanes	14
Ataç, Nurullah	122
Barıman, Nurullah	123
Batu, Selâhattin	124
Baydur, Suat Yakup	13, 122
Beğenç, Cahit	123
Beyatlı, Yayha Kemal	123
Cansever, Edip	124
Challaye, Felicien	12
Corneille	14
Çapan, Cevat	13
Defne, Zeki Ömer	124
Demirel, Kemal	124
Dilman, Emel	122
Dinamo, Hasan İzzettin	123
Erhat, Azra	13, 124
Ertop, Konur	125
Euripides	14
Eyüpoğlu, İsmet Zeki	14
Fénélon	74
Halikarnas Balıkçısı	125
Hamilton, Edith	123
Hançerlioğlu, Orhan	124
Hesiodos	13
Homeros	13
Horatius	14
İshan, Ziya	75
Kallimakhos	13
Kalyoncu, Güngör Dilmen	124
Lucretius	14
Köprülü, Fuad	9
Mansel, Arif Müfit	13
Mehmet Celâl	123
Mehmet Tevfik	122
Mustafa Nuri	122
Nabizâde Nâzım	122
Necatigil, Behçet	122
Ozansoy, Munis Faik	124
Peterich, Eckart	123
Pindaros	13
Sappho	13
Plautus	14
Racine	14
Rifat, Oktay	124
Sappho	13
Seneca	14
Sepetçioğlu, M. Necati	12
Sevük, İsmail Habip	8, 123
Sophokles	14
Sutüven, Mustafa Seyit	124
Şemsettin Sami	12
Tamer, Ülkü	123
Tevfik Fikret	123
Theokritos	14
Tiryakioğlu, Samih	12
Tollu, Cemal	122
Uraz, Murat	12
Vergilius	14
Yusuf Kâmil Paşa	75
Yücel, Hasan Ali	123

INDEKS

	Sayfa
Abaris	63
Abas	54
Acca Larentina	101
Achilles	41
Admetos	73
Adonis	29
Adresteia	50
Adrastos	70
Aedon	89
Aeneas	43
Aeneis	43
Aesculapius	49
Aetna	60
Agamedes	62
Agamemnon	66
Agaue	102
Aglaia	101
Aglauros	86
Agyieus	18
Aia	52
Aiakos	44
Aias	88, 108
Aietes	112
Aitne	60
Aigae	82
Aigeus	81
Aigina	52
Aigis	92
Aigisthos	77
Aineias	43
Aiolos	120
Aithra	73
Aitolia	54
Akarnan	54
Akarnania	54
Akhaio'lar	52
Akha'lar	52
Akhates	76
Akheloos	37
Akheron	44
Akhilleus	40
Akantios	84
Akrisios	28
Akropolis	61
Aktaion	90
Albunea	58
Aleksandros	75
Alkathoos	65
Alkestis	73
Alkinoos	84
Alkmaion	94
Alkmene	30
Allekto	46
Aload'lar	116
Alpheios	58
Althaia	78
Altis	56
Amaltheia	95
Amazonlar	110
Ambarvalia	102
Ambrosia	35
Amor	30
Amphiaro	63
Amphion	72

	Sayfa
Amphitrite	17
Amphitryon	30
Amykos	17
Ancilia	93
Androgeos	27
Andromakhe	85
Andromeda	28
Ankhises	29
Anna Perenna	113
Antaios	116
Anteros	30
Antigone	75
Antikyra	54
Antiope	30
Anubis	51
Aphrodite	25
Apollon	18
Apsyrtos	112
Arakhne	90
Areopag	60
Ares	18
Arethusa	58
Argeiphontes	20
Argonaut'lar	112
Argos	54, 116
Ariadne	81
Aristaios	19
Arkadia	54
Arkas	54
Arkhemoros	83
Artemis	25
Ascanius	43
Asia	57
Asklepios	48
Asteria	90
Astyanaks	78
Atalante	122
Ate	49
Athamas	57
Athena	26
Athenai (Atina)	54
Atlantis	52
Atlas	37
Atreus	80
Atropos	50
Attika	52
Attis	90
Auge	93
Augias	22
Aulis	54
Aurora	118
Aventinus	61
Avernus	45
Bakkha'lar	102
Bakkhos	21
Bassareus	21
Baukis	85
Bebryk'ler	1[illegible]
Bellerophon	89
Bellona	34
Belos	51
Bendis	119
Berekynthia	107
Biton	75
Boiotia	55
Bona Dea	102
Boreas	120
Bosporos (Boğaziçi)	31
Brankhid'ler	62
Brauron	55
Briseis	41
Britomartis	2[illegible]
Bromios	21
Buseiris	22
Byblis	90
Byrsa	82
Cacus	116
Camanae	101
Camilla	82
Camenta	103

	Sayfa
Catanitus	35
Centimani	37
Ceres	103
Clio	101
Concordia	33
Consus	103
Cumae	64
Cupido	30
Curtius	110
Daidala	103
Daidalos	115
Daimon	49
Daktyl'ler	107
Damokles	94
Danae	30
Danaid'ler	46
Dana'lılar	52
Daphne	90
Daphnis	59
Dardanos	55
Deianeira	37
Delos	52
Delphoi	61
Demeter	32
Demodokos	100
Demophon	74
Deukalion	65
Dia	31
Diana	26
Dido	82
Didyma	62
Dike	113
Dikte	60
Diktynna	26
Diomedes	108
Dione	25
Dionysos	20
Dioskur'lar	72
Dirke	72
Dodona	62
Dolonie	40
Doris	36
Dryad'lar	59
Ege	82
Egeria	59
Eileithyia	49
Eirene	113
Ekho	92
Elektra	82
Eleusis	55
Elis	55
Elysion	45
Empusa	116
Endymion	119
Enyalios	19
Enyo	19
Eos	118
Epeios	43
Ephialtes	116
Epigon'lar	112
Epimenides	63
Epimetheus	65
Erato	101
Erebos	44
Erekhteion	62
Erigone	115
Eriny'ler	46
Eriphyle	111
Eris	27
Eros	29
Eryks	[illegible]
Erymanthos	60
Erysikhton	89
Erystos	109
Eteokles	111
Euadne	74
Euandros	56
Euboia	52
Eumaios	76
Eumenid'ler	46

	Sayfa
Eumolpid'ler	107
Eunomia	113
Euphrosyne	101
Europe	31
Euros	120
Eurybia	120
Eurydike	100
Eurystheus	22
Euterpe	101
Faunus	102
Feronia	113
Flora	113
Fortuna	51
Gaia	15
Galateia	36
Ganymedes	77
Genius	49
Geryoneu	22
Gigant'lar	38
Glaukos	40
Gorgon'lar	116
Grazia'lar	101
Hades	17
Haimon	75
Halkyone	91
Harmonia	29
Harpyi'ler	96
Hebe	35
Hecuba	85
Hekabe	85
Hekate	63
Hekatonheir'ler	37
Hektor	77
Helena	26
Helenos	63
Helikon	60
Helios	118
Helle	57
Hellen	51
Hellespontos	57
Hephaistos	19
Hera	23
Herakles	21
Hercules	21
Hermaphroditos	98
Herme'ler	20
Hermes	19
Hermione	83
Hero	57
Herse	86
Hesione	67
Hesperid'ler	37
Hesperos	119
Hestia	24
Hilaeira	72
Hippodameia	80
Hippolyte	82
Hippolytos	78
Hippomedon	111
Hippukrene	58
Hora'lar	113
Hyad'lar	120
Hyakinthos	90
Hybris	50
Hygieia	49
Hylas	59
Hymenaios	99
Hyperbore'ler	51
Hyperion	36
Hypermestra	46
Hypnos	50
Hypsipyle	83
Iakkhos	103
Ianus	121
Iapetos	35
Iarbas	82
Iasion	33
Iason	112
Ida	60
Idas	108

	Sayfa		Sayfa
İdomeneus	40	Kassandra	64
İkarios	115	Kassiopeia	28
İkaros	114	Kastalia	58
İksion	46	Kastor	72
İlia	25	Kekrops	86
İlias	39	Kentaur'lar	97
İlion	39	Kephalos	86
İlione	83	Kepheus	28
İlyada	39	Kerberos	44
İno	86	Keyks	91
İo	91	Khaos	15
İobates	89	Kharit'ler	101
İokaste	67	Kharon	44
İolaos	77	Kharybdis	58
İole	22	Khimaira	116
İolkos	112	Khios	53
İon	52	Khiron	98
İphigeneia	83	Khryseis	66
İphikles	31	Kinyras	69
İris	120	Kirke	64
İsis	51	Kithairon	60
İsmene	68	Kithara	99
İsthmia	17	Kleio	101
İstros	58	Kleobis	75
İthaka	52	Kleopatra	87
İtys	90	Klotho	50
İulus	43	Klytaimestra	73
İuno	24	Kodros	68
İupiter	16	Kois	35
Kabir'ler	107	Kokytos	44
Kadmeia	78	Kolkhis	55
Kadmos	78	Kolonos	60
Kaineus	98	Kore	33
Kalais	121	Koronis	86
Kalkhas	64	Korybant'lar	107
Kalliope	101	Kreon	75
Kallisto	91	Krios	35
Kalydon	55	Kronos	15
Kalypso	59	Ksanthos	95
Kapaneus	111	Ksuthos	52

	Sayfa
Kureta'lar	60
Kybele	107
Kydippe	84
Kyklop'lar	37
Kyknos	17, 93
Kyme	64
Kypris	25
Kyrene	55
Kythera	53
Labyrinthos	27
Laios	67
Laistrygon'lar	116
Lakhessi	50
Lamia	92
Lampetie	59
Lampsokos	55
Laodameia	74
Laokoon	64
Laomedon	67
Lapith'ler	98
Lar	121
Latinus	43
Latona	52
Lavinia	43
Leandros	57
Learkhos	86
Lectisternium	104
Leda	31
Lemnos	53
Lemur'lar	121
Lesbos	53
Lethe	44
Leto	52
Leukas	53
Leuke	53
Leukippid'ler	72
Leukothea	86
Liber, Libera	104
Libitina	33
Linos	99
Lotophag'lar	71
Lucifer	119
Lucina	104
Luna	119
Lyaios	21
Lydia	55
Lykia	53
Lykomedes	41
Lykos	72
Lykurgos	69
Lykneus	108
Lyra	99
Maeonia	107
Magna Mater	107
Maia	31
Mainad'lar	102
Maira	76
Makhaon	49
Man'lar	45
Mantik	62
Marathon	55
Marpessa	109
Mater Matuta	104
Mars	33
Marsyas	99
Medeia	87
Medusa	116
Megaira	46
Megara	22, 115
Melampus	64
Melanippe	72
Meleagros	78
Melpomene	101
Memnon	40
Menelaos	109
Mentor	76
Meriones	40
Mercurius	34
Midas	68
Minerva	104

	Sayfa
Minos	27
Minotauros	27
Miny'ler	91
Mnemosyne	36
Moira'lar	50
Morpheus	50
Mundus	45
Musaios	100
Musa'lar	101
Mykenai	56
Myrrha	69
Myrmidon'lar	96
Myrtilos	80
Mysia	93
Mysteria'lar	107
Naiad'lar	59
Naksos	53
Narcissus	92
Narkissos	92
Nauplios	114
Nausikaa	84
Nektar	35
Nekyia	70
Neleus	88
Nemea	56, 83
Nemesis	50
Neoptolemos	42
Nephele	47
Neptunus	104
Nereid'ler	36
Nereus	36
Nessos	22
Nestor	69
Nike	50
Niobe	87
Nisos	115
Notos	120
Numa Pompilius	104
Nyks	118
Nymphe'ler	59
Nysa	56
Odysseus	70
Odysseia	70
Ogygia	53
Oidipus	67
Oileus	88
Oineus	55
Oinomaos	80
Oinone	79
Oita	60
Okeanid'ler	36
Okeanos	36
Oknos	47
Olympia	56
Olympos	32
Omphale	22
Opheltes	83
Orcus	17
Oread'lar	59
Oreithyia	120
Orestes	79
Orion	119
Orkhomenos	91
Orpheus	100
Orphik	106
Ortygia	52
Ossa	60
Otos	116
Paian	48, 100
Paksos	53
Paktolos	58
Palamedes	114
Palatinus	61
Pales	105
Palladion	121
Pallantion	56
Pan	48
Panatheai'ler	105
Pandareos	89
Pandaros	109

	Sayfa
Pandion	90
Pandora	65
Pandrosos	86
Panionia	17
Panteon	61
Parilia	105
Paris	79
Parcae	50
Parka'lar	50
Parnassos	61
Parthenon	61
Parthenopaios	122
Pasiphae	27
Patroklos	76
Pegasos	58
Peirene	58
Peirithoos	98
Peitho	25
Peleus	79
Pelias	112
Peops	80
Penat'lar	121
Peneios	58
Penelope	74
Penthesileia	110
Pentheus	102
Peplos	94
Persephone	32
Perseus	28
Phaethusa	59
Phaeton	118
Phaiak'lar	70
Phaidra	78
Phanes	107
Philaeni	110
Philemon	85
Philoktetes	76
Philomele	90
Phineus	87
Phlegra	38
Phlegyas	47
Phoibe	36
Phoibos	36
Phoiniks	42, 95
Pholos	98
Phoryks	36
Phosporos	119
Phriksos	57
Phrygia	56
Phthiotis	56
Phyllis	74
Picus	102
Pieria	56
Pisa	56
Pleiad'lar	120
Pleisthenes	80
Pluton	18
Plutos	33
Podaleirios	49
Polluks	72
Polybos	67
Polydektes	28
Plydeukes	72
Polydoros	86
Polyhymnia	101
Polyksena	84
Polyneikes	111
Polyphemos	38
Pomona	113
Pontos Eukseinos	58
Poseidon	17
Priamos	67
Priapos	113
Proitos	88
Prokne	90
Prokris	86
Prokrustes	117
Prometheus	37
Prosperina	33, 105
Protesilaos	74

	Sayfa
Proteus	92
Psykhe	50
Putto	30
Pygmalion	69
Pylades	76
Pylos	69
Pyramus	85
Pyriphelegethon	44
Pyrrha	65
Pyrrhos	42
Pytho	62
Quirinus	34
Remus	71
Rhadamanthys	27
Rhea	16,25
Rhesos	69
Robigo	105
Romulus	71
Rumina	98
Sabazios	16
Salmakis	98
Salus	49
Samothrake	53
Sarpedon	109
Saturnus	105
Satyrler	97
Selene	119
Semele	31, 114
Semo Sancus	105
Seriphos	53
Sibylle	64
Silenos	97
Silvanus	106
Silvius	43
Sinis	117
Sinon	43
Sipylos	61
Siren'ler	96
Sisyphos	47
Skamandros	58
Skheria	53
Skiron	117
Skylla	115, 117
Sol	118
Soter	16
Sphinks	97
Stentor	95
Sthenelos	109
Stheneboia	89
Styks	44
Stymphalos	56
Symplegad'lar	112
Syria Dea	107
Syrinks	92
Tainaron	53
Talos	92, 117
Tantalos	47
Tartaros	15
Teiresias	64
Teisiphone	46
Telamon	108
Telegonos	64
Telemakhos	75
Telephos	93
Telkhin'ler	117
Tellus	15
Tempe	56
Tereus	90
Terminus	106
Terpsikhore	101
Tethys	36
Teukros	109
Thalia	101
Thalysia	106
Thamyris	100
Thanatos	50
Thebai	57
Thebai'ye karşı yediler	111
Theia	36
Themis	36

	Sayfa
Theoklymenos	65
Theophane	92
Thermodon	58
Thersites	77
Theseus	81
Thessalia	57
Thetis	36
Thisbe	85
Thoas	69
Thyiad'lar	102
Thyestes	80
Thyrsos	94
Titan'lar	35
Tiryns	54
Tithonos	118
Tityos	48
Trinakria	59
Triptolemos	114
Triton	97
Troia	39
Troilos	82
Troizen	57
Trophonios	62
Tros	67
Troya	38
Turnus	109
Tydeus	108
Tykhe	50
Tyndareos	31
Typhon	117
Tyro	88
Ulisses	70
Urania	101
Uranos	15
Valetudo	49
Veiovis	34
Venus	34
Vesper	119
Vesta	24
Victoria	50
Vulcanus	34
Yeraltı ülkesi	43
Zagreus	45
Zamolksis	115
Zephyros	120
Zetes	121
Zethos	72
Zeus	16

İÇİNDEKİLER

		Sayfa
Bir İki	Açıklama	5
Soru 1	Mitos ve Mitologya nedir?	7
Soru 2	Yunan ve Latin mitologyasını bilmek niçin gerekli?	8
Soru 3	İlk Türk mitoslarına hangi eserlerde rastlıyoruz?	8
Soru 4	Bu kitapta Türk mitologyasından bahsedilecek mi?	9
Soru 5	Şaman dininin inançlarına, yani Altay Türklerine göre dünya nasıl yaradılmıştır?	9
Soru 6	İlk Türk destanları nelerdir?	11
Soru 7	Türk mitoslarını, eski destanlarımızın hiç değilse özetlerini toplu halde nerelerde bulabiliriz?	11
Soru 8	Yunan ve Latin mitologyası ilk defa kimlerin, hangi eserlerinde yazıya geçti? . . .	12
Soru 9	Homeros ve Hesiodos'un kimlikleri konusunda neler biliyoruz?	13
Soru 10	Eserlerinde mitologyayı da işlemiş ilk Latin şairleri kimlerdir?	14
Soru 11	Ya tragedya, komedya şairleri?	14
Soru 12	Roma dininde etkileri olan Latin mitologyası nerede doğdu? Yunan mitologyası ile Latin mitologyası arasında benzerlik var mı? .	15
Soru 13	Yunan mitologyasına göre dünya, evren nasıl yaratıldı?	15
Soru 14	Yunan ve Latin klasiklerinde ve başka Batı eserlerinde, mitolojik isimlerden en çok Zeus ve İupiter isimlerine rastlıyoruz; niçin? . . .	16
Soru 15	Zeus'un öbür iki erkek kardeşi Poseidon ile Hades mitoslara ne şekilde geçtiler? Görünüşleri, kılıkları nasıldır?	17
Soru 16	Zeus'tan olma tanrılar kimlerdir, ve nedir öyküleri, nitelikleri?	18

		Sayfa
Soru 17	Dionysos'u şarap tanrısı biliyoruz, Zeus'un oğulları arasında adı geçmedi; Zeus'un oğlu değil mi?	20
Soru 18	Peki, ya Herakles? O da Zeus'un oğluydu; Herakles de tanrı değil mi? . . .	21
Soru 19	Zeus'un kız kardeşi Hera, mitoslarda nasıl bir kadın olarak geçer?	23
Soru 20	Zeus'un öteki kız kardeşi Hestia, mitoslarda yüceltilir mi; nasıl?	24
Soru 21	Zeus kızı tanrıçalar kimlerdir ve nedir öyküleri?	25
Soru 22	Zeus'un, ölümlülerden olmuş kızları içinde en ünlüsü hangisidir? . . .	26
Soru 23	Zeus'un ölümlülerden olma oğulları Dionysos ile Herakles'ten yukarda bahsedildi. Böyle, ölümlülerden, başka oğulları da var mı Zeus'un?	27
Soru 24	Aşk tanrıçası olduğuna göre Aphrodite, birçok aşklar yaşamıştır; nasıl aşklardı bunlar?	28
Soru 25	Zeus kızı Aphrodite'nin aşk tanrıçası olduğunu öğrendik. Bu tanrıça yanı sıra Yunanlılarda bir de aşk tanrısı var mıydı?	29
Soru 26	Zeus'un karısı Hera'nın çok kıskanç olduğunu öğrendik; çok mu çapkındı Zeus? . .	30
Soru 27	Cevaplarda ara sıra «Olymposlu tanrılar» sözü geçiyor; bundan tanrıların toplu halde Olympos'ta yaşadıkları anlaşılıyor. Belli bir yer midir ve neresidir Olympos?	32
Soru 28	Başlıca Roma tanrıları kimlerdir? Bu tanrılarla Yunan tanrıları arasında özleşmeler, kaynaşmalar ne zaman oldu? .	33
Soru 29	Tanrıların yemekleri, içkileri nelerdir? .	35
Soru 30	13. sorunun cevabında «ilk tanrıça Gaia ile Uranos'tan Olympos tanrıları dışında Titan'lar, Hekatonheir'ler ve Kyklop'lar meydana geldi» denilmişti; bunların kimliklerini açıklar mısınız?	35
Soru 31	Yunan miyologyasında soyları ilk tanrılara bağlanan başka devler de var mı? . .	38
Soru 32	Homeros'un İlyada'sında anlatılan Troya savaşı da mitolojik bir savaş mıdır? Troya, bir hayal - şehir mi? .*	38

Sayfa

Soru 33 Homeros'taki şekliyle Troya destanı İlyada'da nasıl özetlenir? 39
Soru 34 İlyada destanında olayların Akhilleus'un kahramanlıkları çevresinde toplandığı anlaşılıyor. Akhilleus'u daha etraflıca tanıtamaz mısınız? . 40
Soru 35 Yunan savaşçılarından bazıları bir tahta at içine gizlenmişler de, Yunan ordusunun Troya önünden çekildiğini gören Troyalılar atı şehirden içeri almışlar. Atta saklı savaşçılar da, tetikte bekleyen yoldaşlarına kapıları açmışlar, ve Troya bu şekilde zaptedilmiş, derler. Özette bu efsaneden bahsedilmedi; niçin? . . . 42
Soru 36 Eski Yunanlıların İlyada destanı gibi, Latinlerin de bir destanı var mı; varsa nedir konusu? . . 43
Soru 37 Mitologyada Yeraltı Ülkesi nasıl bir yer, neler var orada? 43
Soru 38 Yeraltı Ülkesi'ne kimler ve hangi suçlar yüzünden sürüldüler? Cezaları neler oldu? 45
Soru 39 Pan kimdir? 48
Soru 40 Sağlık, hekimlik konusunda eski Yunan ve Roma inançları, ne gibi mitosların doğmasına yol açtı? 48
Soru 41 Eski Yunan ve Romalılarda, Olympos tanrıları soyundan gelmeyip de soyut kavramların kişileştirilmiş şekilleri olan tanrılar veya tanrısal kuvvetler de var mı? . . . 49
Soru 42 Mitologyada Yunan ve Roma tanrıları dışında, ya da, yabancı tanrıların, uzak ülkelerin de bahsi geçer mi? 51
Soru 43 Homeros destanlarında Eski Yunanlıların isimleri nedir? 51
Soru 44 Mitologyada isimleri geçen başlıca Yunan ada ve yarımadaları hangileridir? . . . 52
Soru 45 Yunan mitologyasmda adları geçen ünlü limanların, şehirlerin, gerçek ya da hayal ülke ve bölgelerin isimleri, bunlarla ilgili mitoslar nelerdir? 54
Soru 46 : Çanakkale ile ilgili mitoslar da vardır her halde? 57

Sayfa

Soru 47 Mitologyada ünlü denizler, ırmaklar, kaynak ve pınarlar hangileridir? 58
Soru 48 : Önceki soruda, kaynak ve pınarlardan bahsedilirken nymphe'ler sözü geçti; kimlerdir bu nymphe'ler? 59
Soru 49 : Mitologyada ünlü dağlar, tepeler hangileri? . 60
Soru 50 Mitologyada adları geçen belli başlı tapınaklar nerelerdeydi? 61
Soru 51 Eski Yunanda kâhinlik nasıldı? Mitoslarda en ünlü kâhinler, kâhin kadınlar, gaipten haber veren ve büyücü kadınlar kimlerdir? . 62
Soru 52 Yunan mitologyasında tanrıların dünyaya gönderdikleri ilk kadın kimdir? . . 65
Soru 53 Yunan mitologyasında Nuh tufanına benzer bir bir mitos var mıdır? 65
Soru 54 : Yunan mitologyasında en ünlü kral kimdir, ve nedir öyküsü? 65
Soru 55 Yunan mitos ve eposlarında ünlü öbür krallar kimlerdir ve nelerdir öyküleri? . . 67
Soru 56 İthaka kralı Odysseus kimdir, Homeros'un Odysseia destanının konusu nedir? . . . 70
Soru 57 Mitoslarda ünlü ikizler kimlerdir ve nelerdir öyküleri? 71
Soru 58 : Kral eşlerinin mitoslarda rolleri nedir? Bu kadınların (yani kraliçelerin) en meşhurları hangileri? 73
Soru 59 Kral eşleri arasında Penelope sayılmadı. İthaka kralı Odysseus'un karısı değil miydi? . 73
Soru 60 Yusuf Kâmil Paşa'nın, Türkçede ilk çeviri roman olan, Tercüme-i Telemak isimli kitabının mitologya ile ilgisi nedir? 74
Soru 61 Evlâtlarda ana baba sevgisini belirten başka mitoslar, efsaneler de var mı Eski Yunan dünyasında? 75
Soru 62 Mitologyada sadık dost temasını işleyen öyküler de yer alıyor mu? 76
Soru 63 : Mitoslar, alçak ruhlu, basit insanları da tanıtır mı? 77

		Sayfa
Soru 64	Kral oğullarının mitoslardaki öyküleri nelerdir?	77
Soru 65	Kral kızlarının mitoslardaki öyküleri nelerdir?	82
Soru 66	Halktan kimselerin de mitoslarda yeri var mı, ne ölçüde?	84
Soru 67	Kadınların ihanet, hainlik, merak, tecessüs, böbürlenme, kıskançlık ve intikam gibi türlü duylarını dile getiren; bu yüzden tanrı veya tanrıçaların gazaplarına uğrayışlarını, hayatlarının facialarla sona erdiğini anlatan mitoslar hangileri?	85
Soru 68	Yeraltı ülkesinde ebedî suçluların kimlikleri 58. soruda söylenmişti. Böyle, tanrısal düzeni bozdukları için, tanrıların hışmına sağken uğrayan erkekler de var mı?	88
Soru 69	Mitologyada hayvana, bitkiye, çiçeğe ve başka şeylere dönüşen insanlar, periler kimlerdir ve nelerdir öyküleri?	89
Soru 70	Mitologya bir yanıyla savaşlar, çekişmeler olduğuna göre en ünlü silâhlar, kimlerin hangi silâhlarıdır?	92
Soru 71	Mitos ve eposlarda başka, ünlü eşyalar nelerdir?	94
Soru 72	Damokles'in kılıcı diye bir söz vardır; Damokles de bir mitos kahramanı mı? .	94
Soru 73	Mitoslarda hayvanların da yeri var mı, ne dereceye kadar? Hangi hayvanların öyküleri mitoslara geçmiştir?	95
Soru 74	İnsanların hayvana dönüştüklerini gördük (soru 66), hayvanların da insana dönüşmesi var mı mitologyada?	96
Soru 75	Hayvanlardan insana, insanlardan hayvana dönüşmeler oluyor; mitologya'da yarı insan, yarı hayvan yaratıklar da vardır şu halde? .	96
Soru 76	Bazı Eski Yunan vazolarında atla insan karışımı yaratıklar görülüyor; onların isimleri nedir?	97
Soru 77	Kentaur'ların savaştıkları Lapith'ler kimler?	98
Soru 78	Mitoslarda hangi çalgılar var; bu çalgılarla söylenen şarkılara ne gibi isimler verilirdi?	99
Soru 79	Ünlü şarkıcılar, ozanlar var mı mitoslarda?	100

Sayfa

Soru 80 Musalar kimlerdir; şarkı ile, çalgı ile ilgileri nedir? 101
Soru 81 Eski Yunanlıların Romalıların tanrılar, tanrıçalar için düzenledikleri şenlikler, törenler var mıydı; nelerdi bunlar? . 101
Soru 82 Orphik nedir, Mysteria nedir? 106
Soru 83 Epos ve mitosların Akhilleus, Herakles gibi ünlü kahramanlarını tanıdık. Başka yiğit savaşçılar yok mu? . . 108
Soru 84 Mitosların şanlı, ünlü savaşçıları yanında fedakâr, sessiz delikanlıları da vardır her halde? 110
Soru 85 Erkeklerle beraber veya onlara karşı çarpışan savaşçı kadınlar da var mı, kimler? . 110
Soru 86 Mitoslarda, Troya savaşı gibi büyük savaşlar dışında, küçük ölçüde toplu seferleri anlatanlar da var mı, hangileri? 111
Soru 87 Eski Yunan ve Romalılarda bitkiler, bağlar bahçeler, toprağın yeşermesi, bahar üzerine mitik ne gibi inançlar vardır? 113
Soru 88 Çiftçiliğin, tarımın başlangıcını, uygarlığa doğru ilerleme aşamalarını anlatan mitoslardan en ünlüleri hangileridir? 114
Soru 89 Mitologyada uçmayı deneyen ilk adam kimdir ve nedir öyküsü? . 115
Soru 90 Yunan mitoslarında Tevrat'taki Samson ve Dalila efsanesini andıran bir öykü var mı, hangisi? 115
Soru 91 Mitoslarda öyküleri anlatılan devler, canavarlar, canavar kadınlar, ifrit ve haydutlar kimlerdir? 116
Soru 92 Eski Yunan, Roma inancında gece, ay, güneş ve yıldızlarla ilgili astronomi kavram ve mitosları nelerdir? . 118
Soru 93 Mitologyada rüzgârların isimleri nelerdir, rüzgârlarla ilgili mitoslar hangileridir? . 120
Soru 94 Eski Yunan ve Romalılar, şehirleri evleri koruyan tanrıların varlığına da inanırlar mıydı? . 121
Soru 95 Hayvanlar tarafından emzirilerek büyüyen mitos kahramanları var mı? 122

Sayfa

Soru 96 Yunan ve Roma mitologyaları konusunda, Tanzimattan günümüze kadar, edebiyatımızda derleme, çeviri başlıca kitaplar nelerdir? 122
Soru 97 Birçok mitosların özetinde Latin şairi Ovidius'un «Metamorphos'lar» isimli eseri kaynak diye gösterildi; bu kitap dilimize çevrildi mi? . 123
Soru 98 Yunan ve Latin mitologyaları bizim şair ve yazarlarımızdan hangilerini ne derecede ilgilendirdi; kimler bu mitoslardan faydalandılar? 123
Soru 99 Yunan klasiklerinden çeviriler yapmış olan Azra Erhat ile hikâye ve romanlarının konularını daha çok Ege kıyılarından, Akdenizden alan Halikarnas Balıkçısı'nın mitologya ile ilgili telif eserleri yok mu? 124
Soru 100 : Hiç değilse şiirlerden bazı örnekler üzerinde uygulama yapsak? 125
KİTAPTA ADI GEÇEN YAZAR VE ŞAİRLER 127
İNDEKS 128

fotoğraf: İsa Çelik

Çeviri, yerli bir eseri okurken yaratıcıları bilinmeyen anonim, hoş, tatlı ya da korkunç hikâyeciklere, onlarla ilgili telmih ve imalara sık sık rastlarsınız. Tarih öncesi çağlardan gelme öyküler, tabiat-insan ilişkilerinin ilkel gözlemleri; tanrılar, tanrısal kuvvetlerle insanları, çeşitli alışverişler içinde, bir bütün olarak gören ilkel bir evren yorumlamasıdır bunlar. Fakat ilkellikleri, insan yaradılışındaki değişmez ruhsal durumların çoğunu güçlü bir sezgiyle göstermiş olmalarına engel değildir. Bu yüzdendir ki mitos dediğimiz bu öykülerden, mitoslar toplamı olan mitolojyadan günümüzün sanatı da geniş ölçüde yararlanıyor. Özellikle Yunan ve Latin mitolojyası, bir sanat ve edebiyat kültürü için vazgeçilmez yardımcı kaynaklardan biridir. Siz de iki kolaylığı birden sağlamak amacıyla düzenlenen ilk basamak bu el kitabında bu mitolojyayı fikir dünyamıza yansımalarıyla birlikte hem «100 Soruda» bölüm bölüm, derli toplu öğrenecek; hem de isterseniz kitabın sonundaki alfabetik indeks yardımıyla tanrı, yarı tanrı ve kişilerin, belli başlı terim ve kavramların mitolojyada tek tek yerlerini, önem ve serüvenlerini kolayca bulacaksınız.

KDV dahil 40.000 TL

ISBN 975-7551-17-1